

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ORTA DOĞU VE AFRİKA ÇALIŞMALARI BİLİM DALI**

BAŞARISIZ BİR DEVLET OLARAK “SOMALİ”

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Merve DALAN**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Fatma TAŞDEMİR**

Ankara - 2013

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ORTA DOĞU VE AFRİKA ÇALIŞMALARI BİLİM DALI**

BAŞARISIZ BİR DEVLET OLARAK “SOMALİ”

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Merve DALAN**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Fatma TAŞDEMİR**

Ankara - 2013

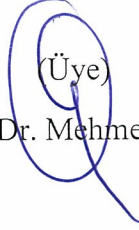
ONAY

Merve DALAN tarafından hazırlanan "Başarısız Bir Devlet Olarak Somali" başlıklı bu çalışma, 06.11.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

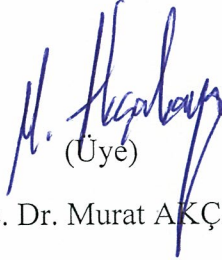
(Başkan)

Doç. Dr. Fatma TAŞDEMİR (Danışman)

(Üye)

Doç. Dr. Mehmet Akif OKUR

(Üye)

Doç. Dr. Murat AKÇAKAYA

ÖZET

DALAN Merve, Başarısız Bir Devlet Olarak “Somali”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013.

Dünyada Soğuk Savaş yıllarının yaşanmasıyla “Başarısız Devletler” uluslararası düzene tehdit olarak görülmüş ve bu alandaki çalışmalar son 15 yıl içinde gündeme gelmiştir. Başarısız Devletler; egemenlikleri altındaki topraklarda gücü tekellerine alamazlar, ulusal sınırlarını koruyamazlar, vatandaşlarının güvenlik, eğitim ve sağlık gibi ihtiyaçlarını karşılayamazlar ve hukukun üstünlüğünü sağlayamazlar. Başarısız devletler; zor ortam, zor ortak, kırılgan devlet, şiddet içindeki düşük gelirli ülkeler kötü performans, zayıf performans, istikrarsızlık riski altındaki devletler, çökmüş devlet olarak tanımlanmıştır. “Çökmüş Devlet” başarısız devletin en uç örneğidir. Bu devletlerde düzensizlik ve anarşi hakimdir. Devletler kendi iç güvenliklerini sağlayabilecek durumda değildir ve otoriteleri bozulmuştur.

Başarısız devletler ancak diğer devletlerin güvenliklerini tehdit ettiğinde önemsenmektedirler. Bir ülkede yaşanan problemler başta komşu ülkeler olmak üzere, etkisi yayılmaktadır. 11 Eylül’den sonra Batının başarısız devletlere ilgisi artmıştır. Başarısız devletler kavramı Batının güvenlik çıkarları ve Batının algılayışı hususunda şekillenmiştir. 19. yüzyılın ortalarında Avrupa’da gerçekleşen Sanayi Devrimi ile birlikte, Avrupalı devletlerin hammaddeye olan ihtiyaçları artmış, “Sömürge Konferansı” olarak bilinen 1885 Berlin Konferansı’yla Afrika kıtasını ticari prensipler doğrultusunda paylaşmışlardır. Somali: İngiltere, Fransa ve İtalya arasında paylaşılmıştır. Sömürge tarihi, Somali’nin başarısız devlet olarak adlandırılmasının başlıca sebebidir. 1 Temmuz 1960 tarihinde bağımsızlığını ilan etse de, kendi kendine yeten bir devlet olamamıştır.

1969 yılında yaşanan iç savaş,1977-1978 Etiyopya savaşı Somali'nin kırıma noktalarıdır. Siad Barre rejiminin 1991 yılında devrilmesiyle uluslararası müdahaleler gündeme gelmiştir. UNOSOM I Nisan 1992'de kurulmuştur.3 Aralık 1992'de 794 sayılı BM Güvenlik Konseyi, ABD tarafından yönetilecek ,Birleşmiş Milletler Barış Gücü (UNITAF- Unified Task Force) oluşturulmasına karar vermiştir.15 Mart 1993 Türk Orgeneral Çevik Bir Birleşmiş Milletler Somali Harekatı Komutanlığı görevine başlamıştır. 31 Ekim 1993 tarihinde, UNOSOM II Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilmiştir.Güvenlik Konseyi 3 Aralık 1993'te 794 sayılı karar ile UNITAF'ın kurulmasına karar vermiştir.

Somali'de 1991'den bu yana etkin bir merkezi hükümet bulunmaması, Somali açıklarında ticaret gemilerine yönelik deniz haydutluğu eylemlerini ortaya çıkarmıştır.Günümüzde açlık,sefalet Somalinin gerçeği haline gelmiştir.Uluslararası kuruluşlar da dahil Türkiye ülkeye çeşitli yardımlar yapmaktadır.Hedef ülkenin kendi kendine yetebilmesidir.

Anahtar Sözcükler:

1. Başarısız Devletler,
2. Sömürgecilik,
3. UNOSOM I,
4. UNOSOM II,
5. UNITAF,
6. Terörizm,
7. Uluslararası Müdahale,
8. Somali İç Savaşı,
9. Deniz Haydutluğu.

SUMMARY

DALAN Merve, As a Failed State "Somalia", Master Thesis, Ankara 2013.

During the Cold War years, “Failed States” have been considered a threat to the international order; and relevant studies on this subject have been brought to agenda during the last 15 years. Failed States may not acquire the power in the territories under their sovereignty; may not protect their national borders; may not meet the security, education and health requirements of their citizens; and may not ensure the rule of law.

Failed states; the severe international environment, the tough partner, fragile state, low-income states characterized by violence; malperformance, states facing the risk of instability have all been described as the characteristics of collapsed states. “Collapsed State” is the extreme example of the failed states. Disorder and anarchy prevail in such states. Such states are not in a position to ensure their domestic security, and their authorities have been shattered.

Failed states may be considered important only when they threaten the security of other states. The impacts of the problems experienced in a country become widespread particularly in neighboring countries. The West has been more interested in failed states in the aftermath of September 11. The concept of failed states has been shaped in respect of the security interests of the West as well as by the perception of the West.

The Industrial Revolution that took place in mid-19th century in Europe has raised the requirements of Europeans for raw materials; and in line with their commercial interests Europeans have shared the African Continent at the Berlin Conference of 1885, also known as the “Conference of Colonization”. Somalia has been shared by United Kingdom, France and Italy. The history of colonization is the essential reason for naming Somalia a failed state. Though

promulgated independence on July 1st, 1960, Somalia could never become a self-sufficient state.

The civil war that broke out in 1969 and the Ethiopian War of 1977-1978 are the breaking points for Somalia. International interventions have come to the fore following the collapse of the Siad Barre regime in 1991. UNOSOM was established in April 1992. UN Security Council Resolution 794 adopted on December 3rd, 1992 has created the Unified Task Force (UNITAF) to be led by the US. The Turkish Full General Çevik Bir took office as Force Commander of UN Operation in Somalia on March 15th, 1993. UNOSOM II has been authorized by the Security Council on October 31st, 1993. By Resolution 794, Security Council decided to form UNITAF on December 3rd, 1993.

Lack of an effective central government of in Somalia since 1991 has led to maritime piracy against merchant ships in high seas of Somalia. Currently, famine and misery are the facts of Somalia. Turkey, together with international organizations, provides various assistances to this country. The main goal of such assistance is to ensure the self-sufficiency of the country

Key Words:

1. Failed States,
2. Colonization,
3. UNOSOM I,
4. UNITAF ,
5. UNOSOM II,
6. Terrorism,
7. International Intervention,
8. Somali Civil War,
9. Piracy.

ÖNSÖZ

“BAŞARISIZ BİR DEVLET OLARAK “SOMALİ”başlıklı tezde, güncel olan başarısız devlet kavramını ve bunun ortaya çıkardığı güvenlik sorunlarını ele almak amaçlanmıştır.Türkiye’nin içinde bulunduğu coğrafyada Libya ,Irak ve Suriye gibi başarısız devletler yer aldığından,başarısız devletler konusu bizi ilgilendiren boyutlara sahiptir.Bu amaçlar doğrultusunda, konuya ilişkin tüm literatür kaynakları taranmak suretiyle gerekli bilgiler elde edilmiş, elde edilen bilgiler analiz edilip yorumlanmıştır.

“Son dönemlerde güncellik kazanan “BAŞARISIZ BİR DEVLET OLARAK “SOMALİ”başlıklı tezde, başarısız devlet kavramı incelenerek; dünyadaki başarısız devletlerden “Somali” örneği ele alınmıştır.Çalışmada tümden gelim yöntemi benimsenerek genel olarak başarısız devlet kavramının tanımı ,karakteristik unsurları,nedenleri ve sonuçları incelenmiştir.Ardından “Somali devletinin başarısız bir devlet olduğu” tezinden hareket edilerek; Somali’yi başarısız devlet yapan nedenler ortaya konulmuş ve Somali’yi başarısız devletlikten işlevsel devletliğe çıkaracak öneriler üzerinde durulmuştur.

Bu tezin hazırlanmasında; belirli periyotlarla mevcut çalışmalarımı değerlendiren, eleştiri ve önerileriyle çalışmamı yönlendirerek katkıda bulunan, ortaya çıkan problemlerin çözümünde destek ve anlayışını esirgemeyen tez danışmanım Sayın Doç.Dr.Fatma Taşdemir’e en içten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
ŞEKİLLER TABLOSU	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK OLARAK BAŞARISIZ DEVLET OLGUSU

I. DEVLET NEDİR VE DEVLET OLABİLMENİN KOŞULLARI

NELERDİR?	3
-----------------	---

II. BAŞARISIZ DEVLETİN TANIMI, TÜRLERİ, KARAKTERİSTİK

UNSURLARI, NEDENLERİ VE DEVLET BAŞARISIZLIĞINI ÖNLEME

ÇABALARI	14
----------------	----

A. Başarısız Devletin Tanımı ve Türleri	14
---	----

B. Başarısız Devletin Karakteristik Unsurları	23
---	----

C. Devlet Başarısızlığının Nedenleri	27
--	----

D. Başarısız Devletlerin Ortaya Çıkardığı Sorunlar	32
--	----

E. Devlet Başarısızlığını Önleme Çabaları Ve Önerileri	37
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

BAŞARISIZ VE ÇÖKMÜŞ BİR DEVLET: SOMALİ

I. SOMALİ’NİN BAŞARISIZ BİR DEVLET OLMASINI BAĞIMSIZLIK

ÖNCESİ DÖNEMDE ETKİLEYEN FAKTÖRLER	44
--	----

A. Somalî’de Sömürge Yönetimleri	44
--	----

B. Dünya Savaşı ve Somalî	57
---------------------------------	----

II. BAĞIMSIZLIK SONRASI DÖNEMDE SOMALİ’NİN BAŞARISIZ DEVLET

OLMASINI ETKİLEYEN ETMENLER	61
-----------------------------------	----

A. Somalî’nin Bağımsız Bir Devlet Olması	61
--	----

B. Somali'de İç Savaş (1969...)	64
C. Etiyopya-Somali Savaşı (1977-1978)	66
III. 1991 SONRASI SOMALİ: YENİDEN İÇ SAVAŞ VE ULUSLARARASI MÜDAHALE	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOMALİ'DE DEVLET BAŞARISIZLIĞINI ÖNLEMeye YÖNELİK ULUSLARARASI ÇABALAR

I. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE İNSANİ MÜDAHALE DOKTRİNİ	74
II. SOMALİ'DE İNSANİ MÜDAHALE ÇERÇEVESİNDE KUVVET KULLANIMI ÖRNEKLERİ	83
A. UNOSOM I (United Nations Operations in Somalia)	84
B. UNITAF (Unified Task Force)	98
C. UNOSOM II	102
III. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜDAHALESİ SONRASI DÖNEMDE SOMALİ	110
A. Somali'de Deniz haydutluğu Sorunu	110
B. Günümüzde Somali'de Mevcut Durum	114
SONUÇ	118
KAYNAKÇA	123

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
Çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
ed.	: editör/editörler
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ICRC	: International Committee of the Red Cross
IGOs	: Hükümetler Arası Örgüt
LRA	: Lord's Resistance Army-Tanrının Direniş Ordusu
MC	: Milletler Cemiyeti
md.	: madde
MINUSTAH	: United Nations Stabilization Mission in Haiti
NGO	: Non-governmental organization (Büyük Hükümet Dışı Örgüt)
NPFL	: National Patriotic front of Liberia
OIC	: İslam Konferansı Teşkilatı'nı (Organizations of the Islamic Conference)
s.	: sayfa
UHK	: Uluslararası Hukuk Komisyonu
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (United Nations High Commissioner for Refugees)
UNICEF	: United Nations Children's Fund
UNITAF	: Unified Task Force
UNOSOM	: United Nations Operation in Somalia
USC	: United Somali Congress-Birleşik Somali Kongresi
Vb	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
WFP	: Dünya Gıda Programı (World Food Programme)
yy.	: Yüz Yıl

ŞEKİLLER TABLOSU

Şekil 1: Afrika Sömürge Haritası	46
Şekil 2: Somali'de Sömürge Yönetimleri Haritası	48

GİRİŞ

Soğuk Savaş yıllarında, devletlerin sonu gelmeyen silahlanma yarışı içine girmeleri “dehşet dengesi”ni ortaya çıkarmıştır ve devletleri savaş aşamasına getirmiştir.Devletlerin güvende olduklarına inanma ihtiyacının önemi ortaya çıkmıştır.Devletlerin güvenliklerini sağlaması, sistemin bütünü güvenliğinin sağlanması için önemlidir.Devletlerin oluşturduğu güvenlik ittifakları, başarısız devletlerde yaşanan sorunları yakından takip etmektedirler.Devletlerin bağımsızlıklarını ilan etmesinden sonra, özellikle de Soğuk Savaş yıllarında bu devletlerde iç çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Günümüze de taşınan bu sıkıntılar, küresel olarak etkilerde bulunmaktadır.

Bu çalışmada benim tezim Somali’nin başarısız hatta çökmüş bir devlet olduğunu kanıtlamaktır. Bunu kanıtlarken Somali’nin neden başarısız olduğunu ortaya konacak ve işlevsel devlet haline nasıl getirileceği üzerinde durulacaktır.Somali örneğinden faydalanarak,başarısız devletlerin başarısızlık nedenlerini ve başarısızlıkları sonucunda ortaya çıkan ulusal ve uluslararası sorunları ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışma literatür tarama yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir ve üç bölümden oluşmuştur.

Birinci bölümde; Teorik Olarak Başarısız Devlet Olgusu, Devlet Nedir Ve Devlet Olabilmenin Koşulları, Başarısız Devletin Tanımı, Türleri, Karakteristik Unsurları, Başarısız Devletlerin Ortaya Çıkardığı Sorunlar, Nedenleri ve Devlet Başarısızlığını Önleme Çabaları ele alınmıştır.

İkinci bölümde; Başarısız Ve Çökmüş Bir Devlet: Somali, Somali’nin Başarısız Bir Devlet Olmasını Bağımsızlık Öncesi Dönemde Etkileyen Faktörler,Somali’de Sömürge Yönetimleri,II.Dünya Savaşı,Bağımsızlık Sonrası Dönemde Somali’nin Başarısız Devlet Olmasını Etkileyen Etmenler olan: Somali’nin Bağımsız Bir Devlet Olması, Somali’de İç Savaş (1969), Etiyopya-Somali Savaşı (1977-1978) ele alınmış, 1991 Sonrası Somali: Yeniden İç Savaş ve Uluslararası Müdahale incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise; Somali'de Devlet Başarısızlığını Önlemeye Yönelik Uluslararası Çabalar, Birleşmiş Milletler ve İnsani Müdahale Doktrini, Somali'de İnsani Müdahale Çerçevesinde Kuvvet Kullanımı Örnekleri olan: UNOSOM I, UNITAF, UNOSOM II incelenmiş, Birleşmiş Milletler Müdahalesi Sonrası Dönemde Somali'de Deniz Haydutluğu Sorunu ve Günümüzde Somali'de mevcut durum konuları yer almıştır.

Sonuç bölümünde; Somali'nin işlevsel bir devlet haline gelebilmesi için yapılması gereken hususlara ilişkin öneriler ve projeksiyonlarda bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK OLARAK BAŞARISIZ DEVLET OLGUSU

Bu bölümde ilk olarak devlet nedir ve devletin karakteristik özellikleri nelerdir sorusunun yanıtı verilmeye çalışılacaktır. Ardından başarısız devlet kavramının tanımı yapılacak ve devlet başarısızlığının özellikleri, türleri, nedenleri ve günümüzdeki başarısız devletlerin hangileri olduğu incelenecektir. Bu bölümde son olarak devlet başarısızlığı sorunsalına genel olarak ne gibi çözüm yolları getirilebileceği tartışılacaktır.

I. DEVLET NEDİR VE DEVLET OLABİLMENİN KOŞULLARI NELERDİR?

Platon, Aristoteles, Cicero ve Augustinus devlet olgusunu tanımlayabilmek amacıyla; “polis, respublica, regnum” gibi değişik terimler kullanmışlardır. Antik Çağ yazarlarının, Orta Çağ’dakiler gibi, siyasi konuları incelerken, “devlet” için farklı deyimler kullanmaları başlıca iki nedene dayanmıştır: Birinci neden; göndermede bulundukları durumun, her olayda ya da en azından siyasi düşüncenin büyük atılım yaptığı dönemlerin her birinde, değişim göstermesi farklılaşmasıdır. Yunanistan’da en azından klasik çağda, siyasi deneyim, polis denilen ve alçak gönüllü bir kapsama sahip bir topluluk olan “site-devlet”te özetlenmiştir. Platon ve Aristoteles onu, ortak iyiliğin en yüksek görünümü olarak değerlendirmişler, yani ahlaki bir değer cisimleşmesi olarak kabul etmişlerdir. Modern dilde, “polis” sözcüğü kısaca devlet olarak çevrilemez; burada öyle bir “devlet” söz konusudur ki; kendine göre aynı zamanda bir “Kilise”dir. “Polis” insanın tüm kaderini kuşatır.¹

Augustinus siyasi konularda “respublica, civitas, regnum” gibi değişik deyimler kullanmıştır. Ancak her biri için verdiği tanım hemen hemen aynıdır.

¹Alessandro Passerini, “Devlet kavramı”, **Devlet Kuramı**, ed: Cemal Bali Akal, 3.baskı, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2011, s. 193.

Bu sözcükler zaten belirgin biçimde Orta Çağ siyasi yazılarında görülen sözcüklerdir. Ancak anlamları, bu dönemde sayıları çok artan insani birliklerinin tip ve biçim çeşitliliğine ve uygulandıkları duruma göre farklılaşmaktadır.²

Orta Çağ siyasi dil dağarcığında, “civitas”, Avrupa’nın çeşitli yerlerinde özellikle de İtalya’da gelişmekte olan site-devlet’i karşılar. “Respublica” deyiimi, birçok durumda, daha geniş bir topluluğa tüm inançlı Hristiyanları tek çatı altında toplayan “respublicachristiana’yı” tanımlamaya adanmıştır. Bu topluluk “Kilise” ya da “Devlet” olarak değerlendirilebilir. İkinci neden kesin olan bir şey varsa, o da “Devlet” sözcüğü Orta Çağ siyasi dil dağarcığında yer almamıştır. Çünkü henüz kesin ve belirgin bir anlama kavuşmamıştır. Modern algılanış biçimiyle “Devlet” sözcüğü, görece yakın bir döneme kadar çeşitli Avrupa dillerinde bulunmayan yeni bir sözcüktür. Antik Çağ ve Orta Çağ yazarlarının gözlemleyebileceklerinden ve hayal güçlerinin çerçevesinden birçok açıdan farklı, yeni bir durumu karşıladığı için bazı nesnel koşullara bağlı olarak yayılmıştır.³

Orta Çağ siyasi yazarlarının, modern anlamda “devleti” ne özünde ne de ad olarak tanıdıkları düşünülürse, Orta Çağ’ın son yüzyıllarında biçimlenmeye başlayan yeni siyasi gerçekliğin özünü anlama çabaları daha da ilginçleşir. Bugün devlette atfettiğimiz özelliklerin çoğu o dönemde de vardır. Yaygın kanıya göre devlet sözcüğünün modern anlamının kesinlikle yerleşmesi ve halka yayılması öncelikle Machiavelli sayesinde olmuştur. Gerçekte, “Devlet” sözcüğü siyasi dil dağarcığına Machiavelli’den önce girmişe benzemektedir. Machiavelli bile, bu sözcüğü zaman zaman, önceki dilsel kullanım biçimlerinden etkilenmiş olabilecek farklı anlamlarda, ayırım yapmaksızın kullanmıştır. Bütün dilbilimciler, devlet sözcüğünün kökeninde, “durum” ya da “var olma biçimi”ni karşılayan yansız bir sözcüğün, Latince status’un olduğunu kabul ederler. İlk siyasi anlamıyla kullanıldığında status’un

²Passerind’Entréves, **a.g.e.**, s. 194.

³Otto Gierke, “Orta Çağ’da Siyasi Kuramlar: Devlet ve Hukuk”, **Devlet Kuramı**, ed: Cemal Bali Akal, 3. baskı, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2011, s. 129-135.

mutluluk, refah, özel bir topluluğun sağlıklı düzeni, yani Kilise,İmparatorluk, Krallık anlamlarında, Orta Çağ ve 2. ve 5. yüzyıllar Latince'sinde kullanıldığı görülür.⁴

Devlet, Mezopotamya'da ortaya çıkan yaklaşık 10.000 yıl önceye uzanan ilk tarım toplumlarına kadar uzanır.İyi yetiştirilmiş devlet adamlarına sahip olan devlet, Çin'de binlerce yıl varlığını sürdürmüştür.Geniş topraklar, büyük ordular ve vergi toplama gücüne sahip olan yetkileri geniş modern devletin Avrupa'da ortaya çıkma süreci daha yenidir.Devletlerin ellerinde bulundurdıkları meşru güç tekeli, bireylerin Hobbes'un "herkesin herkeslesavaşı" dediği şeyden kurtulmasını sağlar ama dünya ölçeğindeki çatışma ve savaşlara da temel oluşturur. Modern politikaların görevi devletin gücünü ehlileştirmek, devletin faaliyetlerini, ona hizmet eden insanlarca meşru görülen amaçlar doğrultusunda sürdürmek ve güç kullanımını yasal çerçeveye uydurmaktır.⁵

Otuz Yıl Savaşlarını Sona erdiren 1648 tarihli Westphalia Barışı modern uluslar topluluğunun başlangıcı olarak kabul edilmektedir.⁶

Münster ve Osnabrück'deki barış görüşmelerine katılan Avrupalı devletler sınırlı sayıda resmi temsilcisi ile I. Dünya Savaşına kadar devam eden bir üye topluluk Şartı kurdu. 1856 yılına kadar yalnızca Hristiyan uluslar Uluslararası Hukuk kurallarına bağlı olan devletler grubuna katılabildi. Ancak 1856 Paris Anlaşması'nın 7. maddesi çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğu Avrupa Kamu Hukuku siteminin bir parçası haline geldi. İtalya ve Balkan devletleri daha sonra kabul edildi. 19.yy'ın sonunda ancak Kulüp üyeleri Persler, Siam ve Japonya gibi Avrupalı ve Hristiyan olmayan bir dizi ülkeyi kabul etti. 20.yy ise topluluğunüyelerinde büyük bir genişlemeye şahit oldu.

⁴Carl Schmitt, "Somut ve Çağa Bağlı Bir Kavram Olarak Devlet", **Devlet Kuramı**, ed: Cemal Bali Akal, 3.baskı, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2011, s. 246-249.

⁵Francis Fukuyama,**Devlet İnşası:21.Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim**,çev:Devrim Çetinkasap, İstanbul,Remzi Kitabevi,2004,s. 13.

⁶Gerhardvon Glahn, JamesLarryTaulbee, **LawAmong Nations**, New York, Pearson, Longman, 2007, s.104.

Günümüzde ise 193 BM üyesi devlet bulunmaktadır. Bunun yanında sınırlı hukuksal kişiliğe sahip 2,000 tane Hükümetler-Arası Örgüt (IGOs) ve 7,300 büyük Hükümet-Dışı Örgüt (NGOs) vardır. ⁷

Ulus devlet tarihsel bir olgudur. Otuz yıl savaşlarını sona erdiren ve siyasal düzen sorunlarına çözüm getiren 1648 Westphalia Barış Anlaşması ulus-devletin, uluslararası sistemde ana aktör haline geldiği an olarak kabul edilmektedir. ⁸

Tarih, ulus devletin nasıl var olduğunu anlamamız için bir araç sağlamakta fakat bir halkın iç ve dış güvenliğinin, ülke içinde hukuk ve sosyal düzenin sağlanmasında en uygun ve en etkin olan bu yapının devam edip etmeyeceğine ilişkin bir yanıt vermemektedir. Zira günümüzde ulus devletlerin ve ulusal egemenliğin bir çözümden ziyade sorun teşkil ettiği ileri sürülmektedir. ⁹

Devletler uluslararası Hukukun önde gelen, asli süjesidir. ¹⁰ Uluslararası Hukuk açısından devletin ne olduğunu tanımlama konusunda en önemli belge 1933 tarihli Montevideo Konferansında kabul edilen devletlerin hakları ve görevleri konusunda kabul edilen bir sözleşmedir. Bu belgede bir devletin varlığı için dört kriterin yerine getirilmesinin gerekli olduğu belirtilmektedir. Uluslararası Hukukun bir kişisi olarak devlet aşağıdaki koşulları taşımalıdır: i. Sürekli nüfus; ii. belirlenmiş bir toprak parçası; iii hükümet; iv. diğer devletlerle ilişkiler kurabilme yeterliliği. ¹¹ Şimdi bu koşullara biraz daha yakından bakalım.

⁷ Glahn, Taulbee, **a.g.e.**, s.104.

⁸ Rosa Ehrenreich Brooks, "Failed States, or the State as Failure", Chicago, **University of Chicago Law Review**, cilt 72, sayı 4, 2005, s.1178.

⁹ Fatma Taşdemir, **Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku**, Ankara, Adalet Yayınevi, Ocak, 2009, s.42.

¹⁰ Melda Sur, **Uluslararası Hukukun Esasları**, İstanbul, Beta Yayınları, 2011, s. 98.

¹¹ Ezeli Azarkan, **Uluslararası Hukukta Devletlerin Tanınması, (Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek)**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2008, s.38.

Devlet, kurumsal açıdan, belirli bir bölgede yerleşik olan ve bu amaçla sürekli bir örgütle donanmış egemen otorite olarak tanımlanabilir. Devletin kurucu ögesi sürekli bir insan topluluğuna sahip olmasıdır. Bir halkın varlığı bir devletin varlığının bir koşuludur. İnsanlardan oluşan bir topluluğa sahip olmayan bir devlet olmaz. Bu insanlar eskiden uyruktular. Bugün ise bu insanlar yurttaşlardır. Bu özellikleri ile yöneticilerin atanması etkinliğine katılırlar.¹²

Uyrukluğun karşısında vatandaşlık vardır: Bir devletin vatandaşı olabilmek için o ulusa ait olmak gerekir. Bir ulusa dahil olmak için esasen seçme ve seçilme hakkı ve buna bağlı olarak vergi ödemek, ulusun güvenliğini sağlamak amacıyla askerlik hizmeti yapmak gerekir. Yurttaşlık olgusu ise gelişmeye devam etmektedir. Örneğin Atina’da yurttaşlık bu siteye bağlı bütün özgür yurttaşların özelliğidir. Ama bir kentte yaşayan bütün bireylerde yurttaş değildir. Siteye ait olmayan yabancılar da bu niteliği taşımazlar, kadınlar ve köleler gibi. Roma İmparatorluğu’nda yurttaşlığın rolü farklıdır. Kamusal yönetime katılımın bir koşulu değildir. İnsanlar arasında farklılığa imkan verir ve yurttaşlık niteliği “Romalılığa” dahil olma, İmparator ya da temsilcisinden himaye görme sonucunu getirir. Yurttaşlık daha sonraki zamanlarda feodal rejimin damgasını taşıyan Ortaçağ boyunca göz ardı edilmiştir. Toplumun ortak çıkarının sorumluluğunu Senyör üstlenmiştir, tüm vassallarını himaye etmek onun görevidir. Bu tip toplumlarda yurttaşlığa yer yoktur. 16.yüzyıldan başlayarak Machiavelli, Bodin, Hobbes’la birlikte siyasal düşüncenin yenilenmesi birey ve yurttaşın yeni bir yer verebilecek bir toplumun yeniden örgütlenmesi sonucunu getirir. 18.yüzyılda Montesquieu, daha sonra Rousseau’yla birlikte modern yurttaşlık kavramı ortaya çıkmıştır.¹³

Devlet egemenliğine tabi bireyler arasındaki bağ ve devleti oluşturan kavram “yurttaşlık”tır. Bir devletin topraklarında sürekli ikamet eden insanlar bu devletin yurttaşlığına sahiptirler. Devlethakimiyeti altındaki topraklarda

¹²Renaud Denoix De Saint Marc, **Devlet**, çev: İsmail Yerguz, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2004, s. 7.

¹³Marc, a.g.e., s. 53.

egemenliğini kurar ve sınırları içerisinde kamu düzenini sağlamaya çalışır. Oluşan bu örgütlenmeye halkın temel ihtiyaçlarını karşılama ve sosyal grubun birliğini sağlamaya yönelik kamu hizmetleri de eklenir. Devlet kurumunun sürekliliği devletin yurttaşlara ve öteki devletlere uygulanan özel, hukuksal bir şahsiyete sahip olmasını gerektirir. ¹⁴

“Devlet” öncelikle bir hakimiyet tasarımıdır. Devletin sonuca ulaşmasıdır. Devlet, iktidarını uyrukları üzerinde kullanır, toprak parçaları üzerinde değil. Sadece insanlar uyrukluk bağı kurabilir, başkasının önünde saygıyla eğilebilir, hediyeler ve vergi verebilirler. Zenginlikler, kendileri için olmaktan çok, toplum içindeki seviyeyi ve gücü simgeledikleri için aranır ve biriktirirler. Ekonomik sömürü her şeyden önce sosyal ve siyasi hakimiyet kurma aracıdır. Devletin kurucuları, üstünlüğü ele geçirmek ve bunu sürekli koruyabilmek için yeterince kalabalık olmalıdırlar. Bu yüzden istenen sayıyı yakalamak için, ilk çekirdek küme, kendileriyle gerçek sözleşmeler yapan başka kesimlerle de birleşme yoluna gider. Yeni gelenler, kendi kaderlerini katıldıkları kümenininkiyle birleştirir ve onun yöneticilerinin otoritesini kabul ederler. Karşılarında da kendilerini, unvanlar, görevler, ayrıcalıklar verilmiş olarak bulurlar.¹⁵

Bir devletten bahsetmek için kurucu ikinci öge devletin bir ülkesinin olmasıdır. Bir devlet ülkesi devlete ait kara, deniz ve hava bölümlerinden oluşur. Devlet ülkesinin büyüklüğü önemli değildir. Devlet ülkesinin coğrafi bütünlük içindeki bir tek kara ve ona bağlı deniz ve hava ülkesinden oluşması zorunluluğu da yoktur. Bir devletin kurucu ögesi olan ülke ile o ülke üzerinde yaşayan halk arasındaki ilişkinin hukuksal dayanağı yeni doğan bir devlet için self-determinasyon ilkesidir. Var olan bir devletin Uluslararası Hukuka uygun olarak yeni bir ülke kazanması ise yeni katılan ülke parçasının sahihsiz ülke ya da bir başka devletin ülkesini oluşturmaya bağlı olarak değişir. ¹⁶

¹⁴Marc, a.g.e., s. 8.

¹⁵Emmanuel Terray, “Devlet, Rastlantı ve Zorunluluk. Bir tarih Üzerine Düşünceler”, **Devlet Kuramı**, ed: Cemal Bali Akal, 3. baskı, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2011, s. 100.

¹⁶ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2006, s.143-145.

Devletin üçüncü kurucu ögesi ise başka bir otoriteye bağımlı olmayan bir siyasal yönetimin var olabilmesidir. Bu öge iki şeyi gerektirir: i) Siyasal ve hukuksal açıdan örgütlenmiş bir kamu otoritesinin varlığı; ii) bu otoritenin egemen ya da bağımsız olmasıdır. Belirli bir insan topluluğunun belirli bir ülke üzerinde bir araya gelmesi bir devletin oluşması için yetmemektedir. Bir devletten söz edebilmek için ayrıca bu topluluğun gereksinimlerini giderecek, kendini yönetmesini ve temsil etmesini sağlayacak bir siyasal ve hukuksal örgütlenmenin gerçekleşmesi gerekmektedir. Yabancı dillerde genellikle “hükümet/government” adı altında anılan bu öge ile geniş anlamında bir kamu yönetimi örgütlenmesi kastedilmektedir. Bu da yasama, yürütme ve yargı görevlerini yürütmeye yetenekli bir kamu otoritesini gerektirmektedir. Ancak, uluslararası hukuk bu konuda herhangi bir belirli yapıya sahip olunmasını aramamakta olup, devletler bu açıdan serbesttir.¹⁷

Devletin gerçekte ne yaptığı işlevinin ne olduğu hususundaki genel kanı, devletin yaptığı işin “siyaset” olduğudur. Siyasetin tümü devlet eylemi olmasa da, devlet eyleminin tümü siyasettir. “Siyaset “terimi günlük yaşamda farklı anlamlar taşısa da, gerçekte siyasal bilimcilerin de üzerinde anlaştıkları kesin bir tanımı yoktur. Siyaset; devlet eylemi ya da belli değerlerin başkalarına zorla kabul ettirilmesi olarak da tanımlanmıştır. Ancak önemli sayıda siyasal bilimci için siyaset, kaba kuvvetin meşru kullanımı şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım Max Weber tarafından öne sürülmüştür. Siyasetin ilk özelliği, tüm toplumlarda üretim araçlarının ve üreticilerin korunması ve gelişimi için gerekli koşulları sağlamaktır. İnsanlığın tümünün hizmetinde olmasıdır. İnsanların yaşamlarını sürdürmesinin en temel koşulu, doğaya karşı olan savaşında başarılı olmasıdır.¹⁸

Bu koşulların yerine gelmesi devlet olmanın maddi koşullarını yerine getirmiş olmakla birlikte yeterli değildir. Devletin doğası gereği kendisinden başka hiçbir otoriteye bağımlı olmaması, egemen olması gereklidir. Egemen

¹⁷ Pazarcı, a.g.e., s.147-148.

¹⁸ Cem Eroğlu, **Devlet Nedir?**, 3. baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2002, s. 42-47.

otorite, yerleşik olduğu coğrafi bir çerçeve içerisinde hem bireylere, hem bireylerden oluşan topluluklara, hem de genel olarak belirli bir bölgenin temelini oluşturan topluluklara iradesini dayatabilen otoritedir. Egemen otorite aynı zamanda uluslararası toplumun öteki bireyleri ile eşit ilişkiler kurabilir. Bu tanım bir bölgeyi gerekli kılar. Belirli bir toprak parçasına sahip olmayan hiçbir devlet yoktur. Dost devletler tarafından tanınan bir sürgün hükümeti bile devlet niteliğine sahip olduğunu iddia edemez. “Egemen Devlet”, öncelikle yasa çıkarmak, pozitif hukuku oluşturmakla tanımlanabilir. Jean Bodin bu düşüncesini şöyle anlatır : “Tüm öteki haklar ve egemenlik işaretleri bu yasa yapma ve yasayı yürürlükten kaldırma gücüyle anlaşılır, çünkü tüm öteki unsurlar bunun içinde yer alır.” Devlet bu gücün sahibi olsa da, kendisi de hukuka tabidir. Pozitif hukuk, belli bir dönemde, belirli bir ülkede, toplum içinde yaşayan insanları yönetmeye yönelik hukuk kurallarından oluşmuştur. Bu hukukun kaynağı, bazı teorilere göre, pozitif hukukun üstünde doğal hukuk olsa da devlettir.¹⁹

1980’li ve 1990’lı yılların politikaları, dünyanın gelişmiş bölgelerinde liberal fikirlerin yeniden egemen olmasıyla ve devlet sektöründeki büyüme oranları bakımından, küçültme olması bile duraklama çabalarıyla (Posner 1975) tanımlandı. Devletçiliğin uç şekli olan komünizmin çöküşü, komünist olmayan ülkelerdeki devleti küçültme hareketine daha çok hız kazandırdı.²⁰

Günümüzde “Hukuk Devleti” deyimi önem kazanmıştır. Hukuk devleti 19.yüzyıl sonunda bazı Alman hukukçuların, gücün hukuktan önce geldiğini savunan Bismarck öğretisine karşı çıkmak ve kamusal gücün hukuka boyun eğmesi gerektiği düşüncesini savunmak amacıyla yarattıkları bir kavramdır. Bugün Batı Avrupa devletlerinde devletin hukuka tabi olduğu konusunda hiçbir kuşku yoktur. Tersine bir durumda müdahale edecek bir yargıcın olduğundan herkes emindir. Hukuk devleti hukukun eği men olduğu, siyasal toplumdur. Bu

¹⁹Peter Haggenmacher, “Vitoria’dan Vattel’e Uluslararası Hukuk Kişisi Egemen Devlet”, **Devlet Kuramı**, ed: Cemal Bali Akal, 3. baskı, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2011, s. 258-265.

²⁰Fukuyama, **a.g.e.**, s. 16.

toplumda sadece sosyal ilişkiler değil yurttaşları kamu güçleriyle karşı karşıya getiren ilişkiler hukuk tarafından düzenlenir. Yönetimin etkinliğini yönlendiren meşruiyet ilkesidir. Resmi kararlar ve kamu hizmetleri bağlamında yapılan anlaşmalar bunların üstündeki normlara uygun olmalıdır. Böylece meşruiyet anayasa, yasama, hukuk, mevzuat kurallarının bütünlüğünden oluşur. Bu hiyerarşiye uluslararası anlaşmalar da eklenir.²¹

Bir hukuk devletinden söz edebilmek için, devleti temsil eden otoritelerin bazı yetki alanı kurallarına, biçimsel ve temel kurallara, mevzuat kurallarına uymaları yeterli değildir. Devletin neden olabileceği zararların tazmin edilmesiyle ilgili bir dokunulmazlığa da sahip olmaması gerekir.19.yüzyıl ortalarına kadar devletin bu bağlamda ancak bir kamu erki olarak önceliklerini yerine getirme konusunda değil, özel bir kişilik olarak sorumluluk alabileceği düşüncesi ağır basıyordu.Laferrière "Egemenliğin belirgin özelliği; hiçbir karşılığı olmaksızın herkese kendini kabul ettirmesidir." der.²²

Uluslararası toplumda devletler özel olmasa da temel aktörlerdir. Her halükarda uluslararası kamu hukuku bireyleri arasında hukukun bu dalı tarafından tanınan yetkilerden tam anlamıyla yararlanan devletlerdir. Tüm devletlerin egemenliğin sonucu karşılıklı bağımsızlıklarıdır. Çünkü egemenlik kendiliğinden bir devletin başka bir devlet üstündeki egemenliğine engeldir. Bir egemenlik ilişkisi kurulduğunda egemen olunan birim bir devlet değildir artık. Devletlerarasındaki eşitlik de egemenliğin bir sonucudur. Bir egemenlik devletlerin demografik, ekonomik, askeri v.b. alanlarda karşılıklı güçleri ne olursa olsun, tüm öteki egemenliklerle eşdeğerdir. Bir devletin başka bir devletin içişlerine karışmaması ilkesinin de egemenliğe bağlanması gerekir.²³

Devletin en basit örgütlenme biçimi günümüzde üniter devlettir. ÜniterDevlet; kendi altında sadece sınırları yetkileri devletin kendisi tarafından

²¹Marc,a.g.e.,s. 35.

²²Marc,a.g.e.,s. 44.

²³Léon Duguit, "Egemenlik ve Özgürlük", **Devlet Kuramı**, ed: Cemal Bali Akal, 3. baskı, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2011,s. 387-393.

belirlenen görevleri bulunur. “Federal Devlet” ise, egemen devlet olduklarını iddia edebilecek bir ya da birçok bağımsız birimin özgürce birleşebilmeleri ve tek bir devlet oluşturmaları ve böylelikle bir yandan da devlet yetkileri taşımaları düşüncesine dayanır. Yetkilerin federal ve üye devletler arasında dağılımı bu tip örgütlenme tipi içerisinde çözülmesi gereken en zor sorunlardan biridir. “Üniter Devlet” kavramı çoğu zaman “ulusal devlet” kavramı ile özdeşleştirilmiştir. Devlet ve ulus arasında kesinlikle bir ilişki vardır. Devlet kimi zaman ulusal duyguyu körüklemiş ve çevre halkları merkezi bir merkez etrafında birleştirmeye çalışmıştır. Örneğin; bin yılda Fransa’yı oluşturan kırk kralla Fransa monarşisi budur. Kimi zaman da ulusal bir duygunun ortaya çıkışı, daha önceki devlet yapılarını dağıtmaya, ulusal devletler yaratmaya yol açar.¹⁹ yüzyılda Avrupa’da uluslar ilkesinin uygulanması durumu örnek verilebilir.²⁴

Devlet olmanın son koşulu ise başka devletlerle ilişki kurabilme yeteneğidir. Bu koşul beraberinde şu soruyu getirmektedir. Bir devletin uluslararası hukuk açısından var olabilmesi için tanınmış olması zorunlu mudur değil midir? Montevideo Sözleşmesi’nin 3. maddesi “devletlerin siyasal varlığı diğer devletlerin tanınmasına bağlı değildir. Bir devlet tanınmadan önce de varlığını ve bağımsızlığını koruma, kendi yargısını yapılandırma, yönetim örgütlemesini oluşturma ve ulusal çıkarlarını koruma hakkına sahiptir. Uluslararası Hukuka göre, devletin yukarıda belirtilen haklarını kullanması diğer devletlerin onayına bağlı değildir ” şeklindedir.²⁵

Günümüz doktrinde de tanıma işleminin “kurucu” değil “açıklayıcı” bir işleve sahip olduğu ve kurucu doktrinini pek çok sorun oluşturduğu kabul edilmektedir. Örneğin kaç devlet tarafından tanınmış olmak gerekir? Egemen eşitlik ilkesine bu durum aykırılık teşkil etmez mi? Ya tanınmadığı halde devlet olarak var olan birimlere ne demeli? Kısacası yukarıda sayılan kurucu maddi

²⁴Marc, a.g.e., s. 8.

²⁵Azarkan, a.g.e., s.38.

öğeleri yerine getiren bir birim tanınmasa da bir devlettir. Tanıma bir devletin varlığının bir koşulu değildir.²⁶

Sonuç olarak, modern devletler, dünyanın büyük kısmında Avrupa sömürgeciliğinden önce yoktu. Örneğin, Afrika'nın Aşağı Sahra bölgesinde modern devlet örneklerine bu tarihten önce rastlanmazdı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgeciliğin sona ermesi, dünyanın gelişmekte olan bölgelerinin tamamında devlet inşa süreci hareketini başlatmıştır. Başlayan bu hareket, Çin ve Hindistan gibi ülkelerde başarı ile tamamlanmıştır. Ancak Afrika, Asya ve Orta Doğu'nun diğer pek çok ülkelerde bu süreç başarı ile tamamlanamadı. Eski Sovyetler Birliği, yani çöken son Avrupa İmparatorluğu da aynı süreci tetiklemiştir. Yirminci yüzyıl devletin ideal boyutu ve devletin gücü konularında süren tartışmalar ile şekillenmiştir. Yirminci yüzyıl Büyük Britanya'nın kontrol altında tuttuğu liberal dünya düzeni ile başlamıştır. Yüzyıl, savaş, devrim, bunalım sürecine doğru ilerlerken ikinci bir savaş daha yaşanmıştır. Liberal dünya düzeni çökmüştür ve dünyanın her köşesinde minimalist liberal devlet, yerini merkezi ve aktif olan "Egemen Devlet" tipine bırakmıştır. Bu gelişme Friedrich ve Brzezinski'nin 1965 yılında "totaliter" diye adlandırdıkları devlete yol açmıştır. Budeneyimin sağkanat versiyonu, Nazi Almanyası'nın yenilgisi ile son bulurken, sol kanat versiyonu, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla son bulmuştur.²⁷

Uluslararası ilişkilerde devletlerin diğer devletlerle birlikte var olmak zorunda olması, devletlerin gelecekleri üzerinde kaçınılmaz etkiler yaratacaktır. Özellikle günümüzde, enerji kaynaklarında ortaya çıkan yeni sıkıntılar, ülke ekonomilerinin dünya ticaretine artan bağımlılıkları, hammadde sunumunda daralan darboğaz, dünya nüfusunun aşırı artışı, nükleer silahların yayılması ve çevrenin giderek tehdit altında kalması, iletişim araçlarındaki gelişmeler her devlet üzerinde diğer devletlerin etkisini arttırmaktadır. Uluslararası ilişkiler

²⁶Ian Brownlie, CBE, QC, FBA, **Principles of Public International Law**, 7. baskı, New York, Oxford University Press, 2008, s.87-88.

²⁷Fukuyama, **a.g.e.**, s. 14-18.

sisteminde doğan bu zorluklar, yakın geleceğimizde devletler üzerinde önemli sonuçlar doğurabilir. Özellikle enerji ve hammadde sıkıntısı, gelişmiş ülkeler arasında rekabet ortamının yaratacağı, çatışmalara neden olabilir. Ortaya çıkacak böyle bir ortamda, nükleer güce sahip olan ülkeler birbirlerinin karşısına dikilebilirler. Bu durum dünya barışı için tehlike yaratabilir.²⁸

Günümüzde devletler artık uluslararası toplumun efendileri değildirler. Devletler yerlerini sayıları gitgide artan uluslararası örgütlere bırakmak zorunda kalmışlardır. Uluslararası mal ve hizmet alışverişi çok hızlı bir şekilde gelişmiştir. İnsan hareketleri de devletlerarasında hızlanmıştır. "Küreselleşme" uluslararası alanda devlet dışı aktörler denen NGO'lar, Ulus-ötesi ticari ortaklıklar, terör örgütleri ve bireyler gibi yeni aktörler yaratmıştır. Bu yeni aktörler devletlerarası ilişkilerde ağırlıklarını hissettirmektedirler. Bunlar uluslararası ticaret, insancıl hukuk, çevre hukuk vb. alanlarında karar mekanizmalarını etkilemekte; kamuoyunu yönlendirmektedirler ve uluslararası toplum yaratma iddiası içindedirler.

Buraya kadar devletin ve karakteristik özelliklerinin ne olduğu ve tanınması meselesi üzerinde durduk. Şimdi başarısız devlet nedir sorusunu yanıtlamaya çalışalım.

II. BAŞARISIZ DEVLETİN TANIMI, TÜRLERİ, KARAKTERİSTİK UNSURLARI, NEDENLERİ VE DEVLET BAŞARISIZLIĞINI ÖNLEME ÇABALARI

A. Başarısız Devletin Tanımı ve Türleri

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte, uluslararası düzene tehdit olarak, başarısız ya da kırılgan (fragile) devletler ortaya çıkmıştır. Belki de bu durum,

²⁸ Eroğlu, a.g.e.,s. 203.

21. yüzyılın en önemli sorunu olarak görülebilir. Tahminler farklı olmakla birlikte, bugün 20 ila 50 civarındaki devletin başarısızlığa yakın ya da gelecekte yüksek oranda başarısızlık riski altında olduğu gözlemlenmektedir.²⁹

Bilim adamlarının çoğu başarısız ve zayıf devletleri uluslararası sistemdeki diğer devletlerden ayırt etmekte güçlük çekmektedir.³⁰

Başarısız devletleriyada devlet başarısızlığını konu alan çalışmalar genel olarak "insancıl çıkarlar" üzerinde çok yoğunlaşmıştır.³¹

Başarısız ya da zayıf devletler topraklarındaki gücü tekellerine alamazlar. Başarısız devletlerin çoğunda yönetici otoriteye karşı güven aşındırılmış ve hatta bu yönetimlere karşı itirazlar ortaya çıkmıştır. "Başarısız devlet" kavramı her ne kadar siyasi olarak yeni bir kavram olsa da, günümüzde uluslararası literatürün vazgeçilmez bir parçası olarak yerini almıştır. "Zor ortak, zor ortam, kırılgan devlet, şiddet içindeki düşük gelirli ülkeler (Low Income Countries Under Stress), kötü performans, zayıf performans, başarısız devlet" ve "istikrarsızlık riski altındaki devletler" olarak çeşitli şekillerde tanımlanmıştır.³²

Başarısız devletler ulusal sınırlarını koruyamazlar. Bu devletlerin ülke parçalarından, ayrılma talebi gelebilir. Bir ya da daha fazla devlet dışı aktör ve yönetim arasında sorunlu toprakların kontrolü için çatışmalar, iç savaşlar yaşanır. Rotberg başarısız devleti; "politik üstünlüğünü sağlayamayan devlet" olarak tanımlar. Başarısız devletler, iç ve dış faktörlerin etkileşimiyle genel

²⁹David Carment, John J. Gazo, Stewart Prest, "Risk Assessment and State Failure", **Global Society**, cilt 21, sayı 1, Ocak, 2007, s. 47.

³⁰James A. Piazza, "Incubators of Terror: Do Failed and Failing States Promote Transnational Terrorism?", **International Quarterly**, sayı 52, 2008, s. 470.

³¹Peter Marton, "Global Governance", **Perspectives**, cilt 16, sayı 12, 2008, s. 85.

³²Carment, Gazo, Prest, **a.g.m.**, s. 48.

olarak otorite, meşruiyet ve kamusal hizmetlerin sağlanmasında ciddi zafiyet içerisinde olan ülkelerdir.³³

Bunların sonucunda ise önemli oranda insani krizler veya göçler yaygınlaşır. Oluşan otorite boşluğundan, vatandaşların çoğu devlet otoritesinin yerine devlet dışı aktörlere itaat etmeye başlar. Zartman başarısız devleti, "uzun süreli yozlaştırıcı hastalık" (long-term/degenerative/disease) olarak tanımlar.³⁴

Helman ve Ratner ise, 1990'ların başlarında az sayıda başarısız devlet olduğunu tespit etmişlerdir. Helman ve Ratner, devletlerin başarısız olabileceğini ve sonradan otoritelerini yeniden kurabileceklerini belirtmişlerdir.³⁵

Başarısız devlet kavramı aslında o devletteki hükümet yapısının çökme sürecini anlatır. Başarısız devletlerde yüksek oranda şiddet, güvensizlik ve kaos ortamı hakimdir. Bu devletlerin vatandaşları için ise durum gittikçe tehlikeli hale gelmektedir.³⁶

"Başarısız devletler" bu devletlerde yaşanan ekonomik çöküş, insani krizler ve çatışmalar aracılığıyla tanımlanabilir. Bu devletlerde yönetim otoritesini, meşruluğunu ve gücünü ülkenin tamamında etkin şekilde gösterememektedir. Dünyada çoğu devlet başarısızdır ya da büyük oranda başarısız olacaktır.³⁷

³³Robert I. Rotberg, **When states fail: Causes and Consequences**, New Jersey, USA, Princeton University Press, 2004, s.5.

³⁴William Zartman, **Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority**, USA, Lynne Rienner Publishers, 1995, s. 5.

³⁵Piazza, **a.g.m.**, s. 470-471.

³⁶Tiffany O. Howard, "Revisiting State Failure: Developing a Causal Model of State Failure Based Upon Theoretical Insight", **Civil Wars**, cilt 10, sayı 2, Haziran, 2008, s. 125.

³⁷David Carment, "Assessing State Failure: Implications for Theory and Policy", **Third World Quarterly**, cilt 24, sayı 3, 2003, s. 47.

Bazı devletlerin durumu ise diğerlerinden çok daha vahimdir. Bazı devletler yetersizlikten zayıflığa ve başarısızlığa doğru sürüklenmektedir. Zayıf devletlerin listesi ise uzundur. Zayıf ve kötü yönetilen devletlerden bazıları yavaş yavaş başarısızlığa doğru ilerlemektedir. Bir devletin çökmüş devlet olarak adlandırılması için belirgin olan bazı özellikleri taşıması gerekmektedir. Bir devletteki kişi başına düşen GSYİH' sının (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) azalması, bebek ölümlerinin artması, azalmış olan meşruiyet gibi birtakım sorunlar çökmüş devletin özelliklerinden bir kaçını oluşturmaktadır. Başarısız devlet için de iç savaşın yaşanması da kuvvetle muhtemeldir. Sri Lanka'da 25 yıl boyunca sert ve yıkıcı bir iç savaş yaşanmıştır.³⁸Sinhala,LTTE'nin bu saldırılarını kontrol altına alabildi.³⁹ Bu yaşananların sonucunda Sri Lanka "zayıf" bir devlet olarak kalmıştır. Ancak başarısız devlet seviyesine de hiç yaklaşmamıştır. Sri Lanka yurttaşlarının %80'i yönetimin yapısından memnundur.1990'lardan itibaren ise, ülkede ekonomik alanda sağlam temeller atılmıştır.⁴⁰

Başarısız devletler ile ilgili birçok açıklama vardır. ABD, başarısız devlete "ulusal güvenlik" açısından bakarken, İngilizler "kalkınma" odaklı yaklaşımı kabul etmişlerdir. Almanlar genel olarak İngiliz yaklaşımıyla aynı çizgide istikrarsızlığın çevresel faktörleri üzerinde dururlar.⁴¹

New York, Washington D.C.'deki 11 Eylül 2001 saldırıları ise ABD'nin dikkatini Orta Doğu'ya çevirmiştir. Demokratik olmayan yönetimlerin terörizme

³⁸ LTTE (Liberation Tigers of Tamil Eelam-Tamil Elam Kurtuluş Kaplanları), Sri Lanka topraklarının %15'ini kontrol altına alıp, Başbakanlarını da öldürmüşlerdir. Robert I. Rotberg, "The New Nature of Nation-State Failure", **The Washington Quarterly**, 2002, s. 91.

³⁹Sri Lanka'da iki büyük etnik grup bulunmaktadır. Bunlar Tamil ve Sinhala olarak adlandırılmaktadır. LTTE ise, Sri Lanka'da Tamil etnik grubunun yaşadığı bölgenin bağımsızlığı için mücadele eden ayrılıkçı terör örgütüdür. Örgüt, Mayıs 1976'da kurulmuştur. Kurulmasından itibaren Sri Lanka'nın kuzeybatısında bağımsız bir devlet kurmak için hükümete karşı kanlı bir mücadele yürütmüştür. Bu mücadele, 1983 yılında dünyadaki en uzun süren silahlı çatışmalardan biri olan Sri Lanka İç Savaşı'na dönüşmüştür. Savaş, Mahinda Rajapakse hükümeti döneminde, Mayıs 2009'da Sri Lanka Silahlı Kuvvetleri'nin Tamil Kaplanlarını yenmesiyle sona ermiştir. "Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE)", (Erişim)<http://www.satp.Org/satporgtp/countries/shrilanka/terroristoutfits/LTTE.HTM>, 01 Kasım 2012.

⁴⁰Rotberg, **a.g.m.**, s. 91.

⁴¹Carment, Gazo, Prest, **a.g.m.**, s. 57.

zemin oluşturduğu görüşü, Bush yönetiminin dış siyasetinde odak noktası olarak yerini almıştır. "Bataklığın Kurutulması" (draining the swamp) amacıyla Irak'ın 2003 yılındaki işgali ile doruk noktasına çıkmıştır.⁴²

ABD'ye el-Kaide'nin planlı saldırısı ile birlikte Batı ülkeleri de güvenlik problemi üzerine düşünmeye başlamıştır. Avrupa Güvenlik Stratejisi (Avrupa Birliği, 2003) ve ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi (Beyaz Saray, 2002) başarısız devletleri ABD ve Avrupa'nın karşı karşıya oldukları önemli tehditler olarak ele almıştır.⁴³

Uluslararası Politika ise başarılı ve başarısız devletler arasında bölünmüş durumdadır. İngiltere için başarısız devletler önemli olmasına rağmen, 2002'de Straw'un Dışişleri Bakanı olmasıyla birlikte İngiltere Dış Politikası'nın merkezinde yer almaya başlamıştır. Straw başarılı devleti, insan haklarına önem veren devlet olarak tanımlamıştır. İnsan haklarının garanti altına alınmasının yaygınlaştırılmasını, başarının ölçüsü olarak görmüştür. Başarının üç temel özelliği olarak; demokrasi, iyi bir yönetim ve hukukun üstünlüğüne dikkat çekmiştir.⁴⁴

Başarısız devletin nasıl belirleneceğine dair genel kanı, ülkenin topraklarını kontrol edememesi, vatandaşlarının güvenliğini garanti altına almaması, hukukun üstünlüğünü sürdürememesi ve vatandaşları için eğitim, sağlık v.b. hizmetleri sağlayamamasıdır. Toplumsal zayıflama ve politik organlar arasındaki bağlantının olmaması gibi özellikler başarısız devletlerin başlıca özelliklerindendir. Merkezi bir hükümetinin olmaması ve kabile savaşlarının yaşanması da bunlara ek olarak verilebilir.⁴⁵

⁴²James A. Piazza, "Draining the Swamp: Democracy Promotion, State Failure and Terrorism in 19 Middle Eastern Countries", **Studies in Conflict & Terrorism**, sayı 30, 2007, s. 521.

⁴³Morten Boas, Kathleen M. Jennings, "Insecurity and Development: The Rhetoric of the 'Failed State'", **The European Journal of Development Research**, cilt 17, sayı 3, Eylül, 2005, s. 387.

⁴⁴Dan Bulley, "Foreign Terror? London Bombings, Resistance and the Failing State", **BJPIR**, cilt 10, 2008, s. 385.

⁴⁵Tonya Langford, **Things Fall Apart: State Failure and the Politics of Intervention**, U.S.A., International Studies Association, 1999, s. 62-65.

Başarısız devletlerarasında uygulamada değil ama teoride ayırım yapılmaktadır. Teoride; “başarısız olmakta olan devletler”, “başarısız devletler”, “başarısızlık riski taşıyan devletler”, “zayıf devletler” ve “ haydut devletler” olmak üzere ayırım yapılmaktadır. Kullanılan farklı terimler devlet başarısızlığının aşamalı bir süreç olduğunu ve terimler arasındaki küçük nüansları göstermektedir. Son dönemlerin başarısız devletleri olan Afganistan, Angola, Burundi, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Liberya, Sierra Leone ve Sudan 1990'dan beri devlet başarısızlığını temsil eden ülkelerdir.⁴⁶Bu devletler Hobbes'un "Doğal Devlet"ine benzemektedir.⁴⁷

“Başarısızlık riski taşıyan devletler”; etnik, dilsel bakımdan problemler yaşayan, iç çatışmalar yaşayan, kamu hizmeti ve altyapısı zayıf olan devletlerdir. Günümüzde Bosna, Zimbabwe, Liberya ve Coted'Ivoire bu devletlere örnek teşkil etmektedir.⁴⁸

“Kırılgan devletler” ise otoritelerini ülke toprakları üzerinde ve sınırlarında sağlayamayan, ülkenin güvenliğini sağlama kabiliyetlerinden yoksun olan, kurumsal faaliyetleri nüfuslarının temel ihtiyaçlarını sağlamada yetersiz ya da yurtdışında ve yurtiçinde yaşayan vatandaşlarını temsil etmekte politik meşruluktan yoksun olan devletlerdir.⁴⁹

“Zayıf devletler”, başarısızlıktan çabuk etkilenen bir yapıya sahiptir. Çünkü yönetim kapasitesinin kısıtlılığı, ekonomik durgunluk ya da sınırlarının güvenliğini sağlamadan yoksundurlar. Zayıf devletler, kırılganlığın temel unsurlarını karşımıza çıkarır. Siyasi şiddete maruz kalmışlardır, barış çabaları zayıftır ya da yoktur.“Kurtarılan devlet (recoveringstate)” ise kırılganlığın temel

⁴⁶Taşdemir, **a.g.e.**, s. 48.

⁴⁷Thomas Hobbes (1588-1679), Leviathan'da barış ve güvenliği sağlayamayan devletlerin değiştirilmesini savunur. Hobbes'a göre insanlar bir toplum haline gelmeden önce doğa durumunda yaşamaktaydı. Doğa durumu ise; herkesin herkesle savaştığı, kuşku, korku ve şiddetin söz konusu olduğu güvensiz bir ortamdır. Bu durumdan kurtulmak için insanlar bütün yetkilerini Leviathan'a (en üstün yönetici ya da devlet otoritesi) devrederler. Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, 2.baskı, İstanbul, Alfa Yayınları, Kasım, 2002, s. 181.

⁴⁸ Taşdemir, **a.g.e.**, s. 48.

⁴⁹Carment , Gazo, Prest, **a.g.m.**, s.49.

unsurunu ortaya koyar. Bu devletler de kısmen de olsa ulus-inşası çabaları mevcuttur.⁵⁰

“Çökmüş devlet” ise, başarısız devletin en uç örneğidir. Otorite tamamen bozulmuştur. Çökmüş devlet coğrafi bir anlatımdır. Somali gibi bir devlet çöktüğünde devlet dışı aktörler kontrolü ellerine alırlar. Otorite boşluğu olan bölgeleri kontrol edip, kendi güvenlik araçlarıyla buralara hakim olurlar. Çökmüş devletlerde hala düzensizlik ve anarşi zihniyeti hakimdir. Silah ve uyuşturucu kaçakçılığı girişimleri de devam etmektedir.⁵¹

1970 ve 1980’li yıllarda Lübnan ve Afganistan’da devlet çöküşü süreci yaşanmış ve devlet dışı aktörler ortaya çıkmıştır. Bunlar bölgeleri ve alt bölgeleri denetleyerek kendi yaptırım güçlerini oluşturmuşlardır. Tanınmamış olmalarında rağmen belirli ölçülerde uluslararası ilişkiler kurmakta ve “yarı-devlet” gibi hareket etmektedirler.⁵²

2013 yılı verilerine göre başarısız devletlerden bazıları; Somali, Çad, Sudan, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Haiti, Zimbabve, Afganistan, Yemen, Irak, Coted’Ivoire, Gine, Pakistan, Nijerya, Kenya, Burundi, Etiyopya, Uganda, Myanmar, Kuzey Kore, Eritre, Suriye, Liberya, Nepal’dir.⁵³

Başarısız devletler eskiden State Failure Task Force olarak bilinen, Political Instability Task Force tarafından iç savaş, devrim savaşı, soykırım ve zıt ya da yıkıcı rejim değişikliği durumunda düzeni sağlamada merkezi hükümetin otoritesindeki düşüş olarak tanımlanmaktaydı. Rotberg, başarısız devletleri temel politik amaçlarını yürütmeye yetersiz devletler olarak tanımlamıştır. Özellikle güvenlik, anlaşmazlıkların çözümü, kanunların düzenlenmesi ve politik katılım alanlarında yetersizlik olduklarını belirtmiştir.

⁵⁰ Carment, Gazo, Prest, **a.g.m.**, s.49.

⁵¹ Rotberg, **a.g.m.**, s. 90.

⁵² Taşdemir, **a.g.e.**, s. 51.

⁵³ “Failed States Index 2013: Mongolia”, (Erişim) <http://www.infomongolia.com/ct/ci/4343/139/Failed%20States%20Index%202012:%20Mongolia,15> Haziran 2013.

Jean-Germain Gros beş farklı başarısız devlet tipi olduğunu belirtmiştir. Bunlar; kaotik, hayalet (phantom), solgun (anaemic), zorla ele geçirilen (captured) ve başarısızlığa uğramış (aborted) devletlerdir.⁵⁴

Bu çeşitli türlerdeki ayrımlar, farklı kaynaklardaki işlev bozukluklarından kaynaklanmaktadır. OECD (Organization for Economic Cooperation and Development-Avrupa Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı) da başarısız devletleri tanımlamıştır. Tanıma göre; bu ülkelerde, siyasi taahhütlerde eksiklik ve gelişim için yetersiz kapasite vardır. DfID (The British Department for International Development) ise, "yönetimler, yoksulluk içinde olan insanların büyük çoğunluğuna için temel vazifelerini yerine getiremiyorlar ya da getiremeyecekler" diyerek devletin zayıflığını tanımlamaktadır. Alman yönetimi, Sivil Çatışmayı Önleme Eylem Planı (Action Plan on Civilian Conflict Prevention), Uyuşmazlık Çözümü (Conflict Resolution), Çatışma Sonrası Barış İnşası (Post-conflict Peace-building) ile iyi yönetim ve devlet yapılarının derede derece çökmesi şeklinde, başarısız ve kırılgan devletleri tanımlamaktadır.

Sonuç olarak, günümüzdeki gelişmeler, güvenlik ve diplomatik araçları başarısız devletlerin normal hale gelmesine yönelik çalışmaları da yetersiz bırakmaktadır. Kırılgan ve başarısız devletlerle ilgili geliştirilen politikalar da, karar vericilere yol gösteren en az üç öge olmalıdır. Bunlardan birincisi; var olan problemin doğru bir şekilde anlaşılmasıdır. Problem anlaşıldıktan sonra ise, doğru hedefler seçilmeli ve seçilen hedeflerin başarı olasılığı değerlendirilmelidir. Mevcut araçların uygulanmasında gerçekçi ve uygun yollar izlenmelidir.⁵⁵

Çeşitli politik ya da stratejik belgeler incelendiğinde başarısız devletlerin ancak güvenliği tehdit ettiklerinde önemsendiklerini görülmektedir. Batı'nın

⁵⁴Carment, Gazo, Prest, **a.g.m.**,s.49.

⁵⁵Carment, Gazo, Prest, **a.g.m.**,s. 50.

güvenlik çıkarlarından bakıldığında bütün çözümler ve problemler diğerlerinden farklı görünmektedir.⁵⁶

ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde ABD için başarısız devletler temel tehdit olarak değerlendirilmiş ve dünyadaki tehditlerin ABD için çok tehlikeli olduğu ilan edilmiştir. Bu stratejide gerekli olduğunda tek başına hareket etmekte tereddüt etmeden, meşru müdafaa hakkının kullanılması üzerinde durulmuştur. ABD, terörü yenmek ve demokrasiyi geliştirmek için yeni bir "dünya düzeni" kurmayı amaçlamıştır.⁵⁷

Başarısız devletler, devletler içinde, devletlerarasında ya da devlet dışı aktörler arasında yaşanan günümüzdeki savaşları ve aşırı grupları potansiyel olarak beslediği görülmektedir.11 Eylül 2001'in sonucu olarak, basındaki verilere göre teröristleri koruyan devletlerin; Afganistan, Sudan, Yemen ve Cezayir olduğu söylenmektedir. Örneğin, El-Kaide şebekesine son vermek için istihbarat ve kolluk faaliyetlerinin 30 üzerinde devlet tarafından gerçekleştirilmesi gerektiği tahmin edilmektedir. Bu devletlerde terörist şebekelerinin hücreleri olduğuna inananlar da bulunmaktadır. ABD'nin mevcut dış politikasında askerlerin ve polis güçlerinin teröristlere yönelik faaliyetleri, Filipinler, Pakistan ve Yemen'de devam ettiği öne sürülmektedir.⁵⁸

⁵⁶Boas, Jennings, **a.g.m.**,s. 388.

⁵⁷ABD, 11 Eylül sonrası "uluslararası terörizm", "şer eksen (Kuzey Kore, İran ve Irak)" gibi yeni düşman tanımlamaları ile yeni dönem politikalarını uygulamaya koymuştur.ABD'nin 2002'de Bush Doktrini ile ifade edilen politikaları, 1997'de kurulan Project for New American Century (PNAC) ekibi tarafından başlatılan yeni-muhafazakar bir anlayış içerisinde de dile getirilmiştir. 20 Eylül 2002'de açıklanan "ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi (UGS)" 9 bölümden oluşmaktadır. UGS giriş bölümünde üç görev ön planda yer almaktadır. Buna göre:Barışı savunmak için teröristler ve diktatörlerle savaşmak,barışı korumak için büyük güçler ile iyi ilişkiler kurmak,barışı yaymak için özgür ve açık toplumları her kıtada teşvik etmektir."ABD'nin Küreselleşme ve İşbirliğine Yaklaşımı: Bill Clinton(1993-2000) ve George W. Bush (2000-2008) Dönemleri", (Erişim)http://www.tasam.org/tr/TR/Icerik/3171/abdnin_kuresellesme_ve_isbirligine_yaklasiimi_bill_clinton1993-2000_ve_george_w_bush2000-2008_donemleri, 2 Haziran 2012.

⁵⁸Carment, Gazo, Prest, **a.g.m.**,s. 51.

Başarısız devletler listesinin zaman içerisinde büyümekte ve derinleşmekte olduğu görülmektedir. Bunun sonucu olarak da başarısız devletler, dünyanın değişik bölgelerinde çeşitli sorunlara yol açmaktadırlar.

B. Başarısız Devletin Karakteristik Unsurları

Başarısız devletlere yönelik araştırmalar son 15 yıl içinde ortaya çıkmıştır. Başarısız devletleri inceleyen önemli çalışmalardan biri "TheStateFailure Project" tir. Bu çalışma başarısız devleti belirlemek için üç değişken öge sunmaktadır. Bunlardan birincisi ticari açıklık derecesidir. İkincisi bebek ölüm oranı ve üçüncüsü ise ekonomik verilerdir. Çalışmada stratejik olarak tahminler geliştirilmiştir. Çünkü, teorik iddialar üzerinden başarısız devlet modelinin nedenlerine ulaşamamaktadır.⁵⁹

Bir devletteki başarısızlık aslında baştan kendisini gösterir. Eğer devlet küçük şiddette gerçekleşen savaşları yönetemiyor ve psikolojik olarak vatandaşlarını güvende hissettiremiyorsa başarısızlığa doğru bu devletin sürüklendiğini söyleyebiliriz.⁶⁰

Başarısız devletlerle aynı karakteristik özellikleri zayıf devletler de, çökmüş devletler de gösterebilir. Örneğin, Esty başarısız devlet ile demokrasinin zayıflaması arasında bağlantı kurar. Rotberg ise, otokratik devletler başarısız olsa da, kısmi demokratik ülkelerle karşılaştırıldıklarında daha güçlü olduklarını söyler.⁶¹

Ulus-devlet için başarısızlık, iç savaşın sınırlar dışına taşması, yaşam standartlarının kötüleşmesi ve alt yapının çürümesi sonucu ortaya çıkar. Başarısız devletlerde iç savaş, etnik, dinsel, dilsel veya diğer uyumsuzlıklardan

⁵⁹Howard, **a.g.m.**, s. 127.

⁶⁰ Francis M. Deng, "TheImpact of StateFailure on Migration",**MediterraneanQuarterly**, Cilt 15, sayı 4, 2004, s. 16.

⁶¹Howard ,**a.g.m.**,s. 129.

dolayı ortaya çıkabilir. Toplum içinde "diğerlerinden" korkmaya, etnik çatışmaya götürür ve düşmanlıkları harekete geçirir. Petrol ya da pırlanta gibi zenginlik kaynaklarının keşfedilmesi ve bu kaynaklardaki aç gözlülük düşmanlığa götürür. Çünkü bu alanlarda kaynakları ele geçirerek, bundan fayda sağlama yarışı başlar. Güçlü devletler sınırlarını kontrol edebilirlerken, başarısız devletler bu alanda yetersizdir. Toprakları üzerinde büyük oranda otoritelerini kaybetmişlerdir. Resmi güçleri başkent ve bir ya da daha fazla özel bölge ile sınırlı kalmıştır. Çoğu yaşanan sorun, etnik ya da diğer ortak düşmanlık, rejimi güvensizliğe götürür. Afganistan'da Taliban'ın ya da "Mobutu Sese Seko" yönetimindeki Zaire'de olduğu gibi, resmi kadrolara baskı yapıp, tehdit ederler ve vatandaşlarının büyük çoğunluğunu bezdirirler.⁶²

Başarısız devletin başka göstergesi ise, şiddetin yayılmasıdır. Devlet otoritesinin zayıflamasından ya da başarısız olmasından ve vatandaşlarının sıkıntısından devlet sorumlu olursa, genellikle bozulmalar kolaylıkla görülür. Silahlı ve suça eğilimli birlikler sokakların kontrolünü ele geçirirler. Silah ve uyuşturucu trafiği yayılmaya başlar. Polis güçleri çalışamaz duruma gelir. Vatandaşlar savaş ağalarına dönüşür ve güçlü olan unsurlar etnik dayanışma ya da kabile dayanışmasını hızlandırır.

Her yıl 50'nin üzerindeki devletten, 25 milyon insan, uluslararası çatışmalar, toplumsal şiddet, insan haklarına saldırı gibi sebeplerden dolayı yurtlarından ayrılmak zorunda kalıyorlar ya da buna zorlanıyorlar. Bu durumun sonucu olarak insanlar gıda, eğitim, sağlık gibi sosyal haklardan mahrum kalıyorlar. Yerlerinden edilen insanlar güvenli alanlara gidene kadar savaş içerisinde yaşıyorlar. Örneğin, Afrika'da yer alan 20 ülkede 12.7 milyon insan yurtlarından ayrılmışlardır.⁶³

⁶²Rotberg, **a.g.m.**,s. 87.

⁶³Deng, **a.g.m.**, s. 18.

Başarısız devletler modern dünyada ulus-devlet kurmaya gönüllü değildirler. Vatandaşlar ise ülkelerine ve merkezi hükümetlerine güvenlik için bağlıdırlar.⁶⁴

Başarısız devletler vatandaşları için görevlerinin çoğunu yerine getirememektedirler. Güvenlik, eğitim, sağlık hizmetleri, ekonomik fırsatlar, yasal sistem ve temel alt yapı ihtiyacı, iletişim olanakları gibi hizmetleri vatandaşlarına ulaştırmaktan yoksundurlar.⁶⁵

Başarısız devletler ulus çapında güvenlik ortamını sağlayamazlar. Başarısız devletler zayıftır ve eksik kurumları vardır. Olan kurumları ise sadece yürütmeye ilişkin yapılardır. Demokratik tartışma ortamı önemli oranda yoktur. Mahkemelerde yapılan düzenlemelere ve iyileştirmelere rağmen vatandaşların bu kuruma ve özellikle ülkeye karşı güvenleri yoktur. Bürokrasi uzun bir süre önce kaybolmuştur. Silahlı kuvvetler ise bütünlük içinde kalan tek kurumdur. Ancak silahlı güçler başarısız devletlerde politize edilmişlerdir.⁶⁶

Yoksulluk, başarısızlık için iyi bir belirti değildir. Yoksulluk genellikle ülkenin otoritesi, yeterliliği ve meşruluğu gibi çok sayıda bulgular arasında bağlantı kurar. Çoğu başarısız ya da kırılgan devletler fakirdir. Fakat onlar da diğer birçok problem arasında zayıf yönetim ve eşitsiz dağılımdan dolayı sıkıntı çekmektedirler. Ülkede kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ve komşu devletler üzerindeki bu devletlerin negatif etkileri arasında güçlü bir ilişki vardır. Başarısız ya da zayıf devletlere yardım eden ülkelerin bu ülkeler üzerinde değişmez etkileri olabilir. Ülke iyi yönetim ve yoksulluktan kurtulmaya karşı yapılan direk yardımların etkisini azaltma yeteneğine sahiptir. Yardım eden ülkeler bunu hesaplamazlar. Collier ve Dollar'a göre yardım eden ülkeler yürüttükleri yardım politikasında seçici davranmalılardır. Yardım eden ülkeler, alıcıların karar verme süreçlerinde etkili olabiliyorlar. Örneğin, Kanada'nın

⁶⁴Rotberg, **a.g.m.**,s.87.

⁶⁵Mary Manjikian, "Diagnosis, Intervention, and Cure: The Illness Narrative in the Discourse of the Failed State", **Alternatives**, sayı 33, 2008, s. 350.

⁶⁶Rotberg, **a.g.m.**, s. 87.

Güçlendirilmesi Yardım Etkinliği (Canada'sStrengtheningAidEffectiveness) gibi.⁶⁷

Başarısızlığın diğer göstergesi ise kişi başına GSYİH'nın düşmesi, yıldan yıla büyüme oranında, zengin ve fakirin geliri arasındaki farkların artmasıdır. Enflasyon sık sık yükselme eğilimdedir. Çünkü egemen olan elitler Merkez Bankası'nı ve basılan paraları ele geçirmiş durumdadırlar.⁶⁸

PearsonPeacekeepingCentre başarısız ya da zayıf devlet için 4 evre belirlemiştir.⁶⁹Bu evreler şu şekildedir:

Birinci evre;

- Geleneksel askeri güvenlik faaliyetlerinin kesilmesi,
- Kültürel değerlerin parçalanması, diğer etnik gruplara toleransın azalması, bireysel ve kolektif olarak güvenliğin azalması,
- Politik sınırların çözülmesi ve kurumsal kontrol mekanizmalarının kaybolmasıdır.

İkinci evre; ülkedeki güvenliğin azalması;

- Askeri kuvvetlerin rekabeti, askeri örgütlenmenin bozulması,
- Dini kurumların bozulması, eğitim ve sağlık sistemlerinin çökmesi,
- Farklılıkları ortadan kaldırmaya yönelik girişimlerin olmaması ve yargı sisteminin çökmesi,
- Enerji kaynakları ve iletişim sisteminin çökmesi.

⁶⁷Carment, Gazo, Prest, **a.g.m.**,s. 54.

⁶⁸Rotberg,**a.g.m.**,s. 49.

⁶⁹Phil Orchard, **HumanitarianInverventions in FailedStates**,Newfoundland,Department of PoliticalScienceMemorialUniversity ofNewfoundland, Nisan, 2001,s. 15.

Üçüncü evre; kurumsal çöküş ve örgütsel sistemin çökmesi;

- İnsan haklarına verilen değerde azalma, hastalıkların yayılması, sivil ve politik yapıların yok olması,
- Güç merkezlerinde rekabetten dolayı uluslararası ilişkilere gösterilen özen azalması,
- Bankalar ve finansal yapılar, fiziksel alt yapı çöker ve paranın sirkülasyonudur. Zayıf ve başarısız devletler bu 3 evreden birini geçiriyor olabilir.

Dördüncü evre; şiddetin yaygınlaşması, açlık ve kanunsuzluktur.⁷⁰

Yöneticiler ne zaman ülkeleri için değil de kendileri ve akrabaları için çalışırlarsa, ülkenin meşruluğu azalır. Vatandaşlar gitgide daha bilinçli olurlar. Vatandaşlar savaş ağaları ya da diğer yerel güçlü kişilerden, dış ya da iç destekçilerden yardım alırlar. Başarısız devletin daha çok marjinal bölgelerinde egemen olan terör ise anarşiyle artar.⁷¹

C. Devlet Başarısızlığının Nedenleri

Başarısız devlet tesadüf olarak ortaya çıkmamaktadır. Başarısızlık coğrafi, çevresel ve içsel sebeplerden kaynaklanmaktadır. Ülkeyi yöneten liderlerin verdikleri kararlar da devlet başarısızlığına neden olmaktadır.⁷²

Başarısız devlet, kimlik olarak bütünleşmiş ve sağlam kurumları olan bir devlette ortaya çıkmaz. Zayıf devletlerde, birleşme sürecinde olan devletlerde ortaya çıkar. Bu devletleri tutarlı değildirler ve kabul ettikleri değer yargıları yoktur. Başarısız devletler hiç bir zaman ya da şu an için güçlerini

⁷⁰Orchard, a.g.e.,s. 16.

⁷¹Rotberg,a.g.m.,s. 90.

⁷²Rotberg,a.g.m.,s. 93.

kullanabilecekleri yasal tekellere sahip değillerdir. Ancak bu bütün zayıf devletlerin başarısız devlet olduğu anlamına da gelmemelidir. Bir devlet bu süreç içinde bir evrim geçiriyor olabilir. Zayıf devlet, ülkesindeki kurumları şekillendiremediği için başarısız devlet olmaya başlar. Yönetimin karar verme mekanizmaları işlemez hale gelir.⁷³

Sömürge dönemi öncesinde Afrika'da, köyler, şehirler, şehir devletler, ulus-devletler ve imparatorluklar gibi politik organizasyonlar mevcuttu. Yaygın şekilde görülen bu organizasyonlar zaman içerisinde ortaya çıktılar ve yok oldular. Afrika'nın resmi olarak sömürgeleşmesi ve kıtanın ulusal devletlere ayrılması 1885 ve 1902 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Bu yaşanan bölünme Avrupa ulus-devlet modeliyle gerçekleştirilmiştir. Afrika devletleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, bu devletlerin heterojen olan politik mirası bir kenara atılmıştır. Avrupalı sömürgeciler tarafından sınırlar coğrafik ve politik olarak tanımlanmıştır. Tanımlanan sınırlar Batı dünyası ile bu ülkelerin arasında bir bağ oluşmasına neden olmuştur. KwameNkrumah, Julius Nyerereve, AhmedSekuTure ise tam tersine, Batı dünyasıyla devletlerinin bağlarını kopardıklarını belirtmişlerdir.⁷⁴

Bu yüzden, başarısız devletlerle Sömürge Dönemi arasında bir bağ vardır. Westphalian anlayışına göre, “devlet” uluslararası sistemin temelini oluşturur. Soğuk Savaş sonunda ise başarısız devletler için yeni anlayışlar ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş'tan sonra bu devletlerde iç çatışmalar belirgin hale gelmiştir. Bu durum, çatışmaların yaşandığı bölgelere yönelik uluslararası müdahalelerin düşünülmesini de zorunlu hale getirmiştir.⁷⁵

Avrupalılar sömürge dönemi sonrası ulus-devleti Afrikalılara empoze ettiğindeaslında Afrikalılar çok şey kaybetmiştir. Afrikalılar için sömürge öncesi

⁷³Orchard, a.g.e.,s. 14.

⁷⁴Jeffrey Herbest, “RespondingtoStateFailure in Africa”,**International Security**, cilt 21, sayı 3, 1996-97, s. 120.

⁷⁵ James Cotton, “Timor-Lesteandthediscourse of state failure”,**Australian Journal of International Affairs**, cilt 61, sayı 4, Aralık, 2007, s. 457.

geçmişin yeniden tahsis edilemeyeceği de düşünülmektedir. Bir yüzyıldan daha az zaman önce sömürgeci güçlerin ne yok ettiklerini iyi anlamak gerekir ki, Avrupalı devletler tarafından kabul ettirilmiş, planlanmış ulus-devletlerin gelişimini anlamaya katkısı olsun.⁷⁶

Başarısız olan merkezi kurumlar insani trajedilerin yaşanmasına, derin ekonomik ve politik değişikliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum da uluslararası sistemi, Afrika'nın araştırılmasına zorlamaktadır. Başarısız bir devlet olan Somali'de milyonlarca insan ciddi acılar yaşıyorlar. Somali'de merkezi yönetimin araçlarının çökmüş olduğu açıkça görülmektedir. Somali ve Somali gibi devletler için yapılacak uluslararası çaba, bu devletlerin yeniden nasıl canlandırılabilceği üzerine odaklanmaktadır. Sömürgeciliğin önemli bir eleştirmeni olan Prof. A. AduBoahen Avrupa'nın açıkça sınırları belirlenmiş yeni devletler yaratmasını olumlu karşılamıştır. Çünkü Avrupalılardan önce Afrika'da, sınırları belirlenmemiş sayısız kabile mensubu, şehir devletleri, krallıklar ve imparatorluklar varlığını sürdürmekteydi. Avrupalılar, Afrika'nın büyük devletlerinden bazılarının kendi isimlerini kullanmalarına izin verdi. Bunlar; Benin, Gana, Mali'dir. Batı Afrika'da eğitilen elitler, Afrika'nın tarihinin önemsiz ve işe yaramaz olduğunu vurguladılar. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu yeni devletlerin bağımsız olacağını ve belirlenmiş olan sınırların kabul edildiğini belirtmiştir. Genel Kurul 1960 tarihli 1514 sayılı bu kararı büyük bir yüzde ile desteklemiştir ve kısa sürede yeni devletler oluşturulmuştur.⁷⁷

1514 sayılı karar ile büyük oranda çoğu devlet bağımsızlığını şiddet araçlarını kullanmadan kazanmış oldular. Afrika ülkelerine yapılan uluslararası muamelenin tam bir paradoks olduğu düşünülebilir. Çünkü bağımsız

⁷⁶Herbest,a.g.m.,s. 127-128.

⁷⁷Herbest,a.g.m.,s. 120.

olduklarını düşünülüyorlardı ama sömürgeci devletlerin çekilmesiyle bağımsızlıklarını kazanmışlardı.⁷⁸

Bağımsızlıktan sonra Afrika ülkeleri devlet yönetimine sahip olmak için yönetim ağlarını yaymayı denemeyip, kent nüfusuna odaklandılar. ABD ve SSCB arasında küresel stratejik yarış, Afrika da ya da başka yerdeki ülkeler için tehditleri yok etti. Büyük güçler müdahale ettiler ve devletlerin bütünlüğünü korumayı amaçladılar. Bu devletlerden bazıları: Zaire, Çad ve Etiyopya'ydı. Dekolonizasyon dönemi süratli gelişti ve çoğu Afrikalı devlet bağımsız oldu. Afrika'daki çoğu ülkede uzun ekonomik krizler yaşandı ve yönetimin vergi gelirlerinde derin bir açık yarattı. Bazı devletler sınırları içinde fiziksel kontrollerini etkin olarak kullanmamışlardır. Çoğu Afrika ülkesinin askeri yapısı zayıflamış ve küçük bütçelerden dolayı ekonomik olarak darboğaza girmişlerdir. Askeri yardımın erişilebilirliği azalmıştır. Askerleri terhis ettirmek ve orduyu küçültmek için uluslararası baskılar artmıştır. Soğuk Savaş döneminde ise, çoğu ülkede yer alan başlıca güçler düzensizdi ve meşru merkezi hükümetler şüphe içerisindeydi. Afrika ülkelerinden alınan vergi gelirinde azalmaya gidilmiştir. Afrika ülkeleri bağımsızlıklarını kazandıklarında ülkelerindeki silahların bazılarını kontrol altına aldılar. Bu ele geçen silahlar ise, günümüzde yaşanan birçok çatışmanın da kaynağını oluşturmaktadır.⁷⁹

Petrol zengini bir ülke olan Angola 30 yıldır yaşanan savaş yüzünden başarısız bir devlet olmaya devam etmektedir. Zayıf devletleri başarısız olmamaları için kuvvetlendirmek, tam olarak başarısız ya da çökmüş devlet olduktan sonra o devleti canlandırmaktan daha kolaydır. Afganistan'da görüldüğü gibi, devletin yeniden inşası çok uzun zaman almakta ve büyük maliyetlere neden olmaktadır. Bu yolda kusursuz olarak ilerlemekte zordur. Bu devletlerde güvenlik acil bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Güvenlik

⁷⁸Herbest, a.g.m., s. 120-121.

⁷⁹Herbest, a.g.m., s. 122.

sağlandıktan sonra, bu devletlerin yönetim yapılarının yeniden oluşturulması gerekir.⁸⁰

Bir devletin başarısız olması için refahını sağlayamaması, sınırlarını koruyamaması ve halkını temsil etmede yetersiz olması gerekmektedir. Bir devlet sınırlarının önemli bölümlerinde ekonomik kaynaklarını kontrol edemeyebilir. Toprakları üzerindeki kontrolünü kaybettiği oranda o devlet başarısızdır. Batılı devletlerde de bazı derecelerde, gerçekleşen olaylar nedeniyle topraklar üzerinde kontrol kaybı yaşandığı görülmektedir. Örneğin Katrina Kasırgası gibi doğal afetler süresince kontrol geçici olarak kaybedilebilir. Başarısız devletlerde ise, kontrol kaybı uzun sürebilir. Çökmüş devlette ise otorite bağımsızlığını tamamen yitirmiştir. Örneğin, Somali'de devlet aygıtlarından geriye kalanların hepsi yok edilmiştir. 1993'te BM müdahalesinden itibaren ise etkili bir yönetim ortaya çıkmamıştır.⁸¹

Ulus-devletler başarısızdır. Çünkü vatandaşlarına verdikleri vaatleri yerine getirememişlerdir. Budevletlerin hükümetleri vatandaşlarının çoğunluğunun gözlerinde ve kalplerindeki meşruluklarını kaybetmişlerdir. Bir kaç düzineden fazla devlet zayıf ve ciddi oranda başarısızlığa adaydır. Çünkü başarısız devletler, terörist ve savaş ağaları gibi, devlet dışı aktörleri korurlar. Gelişen dünyada zayıf devletlerin güçlendirilmesi sonuç olarak, yeni zorunluluk olarak kabul edilebilir. Başarısız devletler gergin, derin uyuşmazlık içerisinde olan tehlikeli devletlerdir. Çoğu başarısız devlet birlikleri bir veya daha fazla rakibin öncülük ettiği silahlı ayaklanmalarla mücadele ederler. Başarısız devletlerdeki resmi otoriteler isyanlar, toplumsal huzursuzluklar ve ülkedeki gruplarda ortaya çıkan uyuşmazlıklarla mücadele ederler.⁸²

⁸⁰Rotberg, **a.g.m.**, s. 94.

⁸¹Anthony Vinci, "Anarchy, Failed States, and Armed Groups: Reconsidering Conventional Analysis", **International Studies Quarterly**, sayı 52, 2008, s.298.

⁸²Rotberg, **a.g.m.**, s. 85.

Zartman, başarısız devletlerin durdurulamayacağını belirterek, bir devletin çökmeye yakın verdiği işaretleri 5 kısımda ele alır:

- Merkezde rekabet ve çevrede kontrol azalması,
- Yönetim otoritesinin gücünün azalması,
- Politikacıların önemli kararlar almadan kaçınması,
- Savunulan politik örneklerine karşı çıkılması,
- Devletin marjinal devlet temsilcileri üzerinde etkilerini kaybetmeleri ve bunların kontrolü ellerine almaları.⁸³

Başarısız devletin ortaya çıkmasında görüldüğü gibi bir çok faktör katkıda bulunmaktadır. Başarısız devletler çok karışık yapıda oldukları için, bu devletlerde savaşı bastırmak, yönetim kurumlarını kurmak, ekonomiyi canlandırmak ve refahı sağlamak oldukça zordur.⁸⁴

Bir devlet meşruluğunu vatandaşlarının desteği aracılığıyla aldığından, bu hizmetleri vatandaşlarına sağlamak zorundadır. Meşruluğunu kaybetmeye başlayınca ise, vatandaşlarında şüphe uyandırır. Vatandaşların hükümetlerinin gücünü inkar ettikleri bir sürece girilirse, devlet parçalanma tehlikesiyle karşılaşır.⁸⁵

D. Başarısız Devletlerin Ortaya Çıkardığı Sorunlar

Başarısız ya da zayıf devletler günümüzde tehlikeli olarak görülmektedirler. Diğer insanlar için bu devletler risk oluşturur. Çünkü güçleri az ve güvenliklerini sağlamakta yetersizdirler. Yönetimin yetersizliği, halkın ihtiyaçlarının dağıtımında adaletsizliği de ortaya çıkarmaktadır. Şiddet

⁸³Zartman, **a.g.m.**, s. 7.

⁸⁴Langford **,a.g.m.**, s. 66.

⁸⁵Orchard,**a.g.e.**, s. 14.

üzerinde kontrol kabiliyetleri yetersiz, kendi sınırları içerisinde parçalanmış ve zayıflamış, çatışmaların yaygın olduğu yerlerdir. Zayıf ve kırılgan devlet uluslararası tehditlerin ve küresel problemlerin vektörü durumundadır. Bu devletlerin zayıf sınır kontrolü, insan ve uyuşturucu trafiğine fırsatlar sunmaktadır.Örneğin, Kuş Gribi ve AIDS gibi hastalıkların yayılmasını engellemekte yetersizdirler.⁸⁶

İç savaşlar başarısız devletlerde artmaktadır. Ülke bu durumda Hobbes'un doğal devletinin bir modeli haline gelir. Bu ülkelerde birbirlerine yönelik korkularından, insanları koruyacak bağımsız bir güç yoktur. Başarısız devletlerde yaşanan insani, bölgesel ya da sosyal sorunlar ve iç çatışmalar sonucu yönetimler çökmüştür. Başarısız devletlerin şiddete neden oldukları görülmüştür. Çünkü bu devletlerin içerisinde bir güvenlik ikilemi vardır. Başarısız devletlerde yer alan bir partinin kendi güvenlik alanını oluştururken, bir başkasının güvenlik alanına zarar verdiğiinden söz edilmektedir. Thomas Hobbes izlenerek bütün partiler arasında egemen bir barış kurabilecek, bağımsız bir yönetim kurulabilir.⁸⁷

Başarısız devletlerin zayıflığı dış müdahaleleri çekmektedir. Bu devletlerin diaspora grupları çatışmaların yayılmasında önemli kanallar haline gelebilir. Terörizm ve başarısızlık arasında da bir bağ vardır. Ancak bu bağ direkt olarak yoktur.⁸⁸

Özellikle siyasetçiler, yoksulluk, terörizm ve başarısız devlet arasında direkt bir ilişki olduğunu iddia ederler. Örneğin, James Wolfensohn, küresel strateji için çağrıda bulunmuştur. Bu çağrıda, terörizmin temel sebepleri olan ekonomik yetersizlik, fakirlik ve az gelişmişlikten bahsetmiştir. Zayıf devletler yaşamlarını sürdürmek için temel olan imkanlardan yoksundurlar.⁸⁹

⁸⁶Carment, Gazo, Prest,**a.g.m.**,s. 53.

⁸⁷Orchard,**a.g.e.**,s. 15-17.

⁸⁸Carment, Gazo, Prest,**a.g.m.**,s. 53.

⁸⁹Carment, Gazo, Prest,**a.g.m.**,s. 47.

Bunun yanında terörizm ve başarısızlık arasındaki ilişkinin iki belirleyici özelliği vardır: Başarısız devlet teröristlerin ortaya çıkmasını sağlayacak ortamı onlara sunar ve onlara önemli fırsatlar sağlar. Başarısız devletler toplumda yaşanan çatışmaların yönetilmesinde ya da topluma eğitim, güvenlik, ekonomik fırsatları sunmakta yetersiz olduklarından, hükümetin meşruluğu zarar görür ve kişileri terörizm gibi bireyselliğe iter. Merkezi yönetimin otoritesini nüfusun büyük bir bölümü reddeder. Başarısız devlet, ulus-devletin gücünün aşınmasına neden olur. İçeride gücü sağlamak için devlet dışı aktörler (teröristler gibi) için politik alanlar yaratılır. Devlet ajanları da terörist gruplar için finansal yardımlar sağlayabilirler.⁹⁰

Başarısız devletlerin terörist gruplar için diğer imkanları ise, bu devletlerde büyük oranda yabancılaşmışlık ve güvensizlik ortamı hakimdir. Gunaratna; zayıf yönetim, zayıf ekonomik gelişmenin ve insan haklarına saygının azlığını başarısız devletin özellikleri olarak adlandırır. Başarısız ya da zayıf devletleri teorik temelde tanımlamak için önemli kriterler vardır. Menkhaus ve vonHippel, başarısız devletleri terörist grupların faaliyetleri için istenmeyen bölge olarak tanımlarlar. Başarısız devletlerdeki terörist gruplar, üçüncü taraf devletlerin güvenliği sağlamaya yönelik çabalarına karşı, savunmasız kalırlar.⁹¹

Terörün amacı zaten dünyayı anarşik ve hiyerarşik konuma getirmektir. Sistemin anarşik mi yoksa hiyerarşik mi olduğuna karar vermek diğer birçok sorunda olduğu gibi zordur. Özellikle parçalanmış ya da çökmüş devletler de yönetimler ya zayıftır ya da yoktur. Devlet silahlı gruplar da dahil olmak üzere bazı grupların üzerinde hakimiyet kuramaz. Bu gruplar güçlerini kullanarak otonomilerini devam ettirirler. Bu güçler on yıllarca otonomilerini sürdürebilirler. Tarihte otonom olan bir çok silahlı grup vardır. Örneğin, Sudan Halkının Kurtuluş Hareketi (SudanesePeople'sLiberationMovement/Army-SPLM/A) devlette on yıllarca otonom olarak yer alarak Sudan topraklarının

⁹⁰Piazza, "DrainingtheSwamp...", s. 524.

⁹¹Piazza, " Incubatorsof Terror...", s. 472.

büyük bir kısmını kontrol etmiştir. Somali'de ise savaş ağaları ve militanlar on yıl boyunca ülkenin topraklarını kontrol ettiler. Bu aktörler sadece kendi iç ilişkilerini yapılandırmadılar. Bu aktörler uluslararası sistemde, politik ve finansal alanda da önemli rol oynadılar.⁹²

Başarısız ya da zayıf devlet insani yardım, maddi destek ve eğitim yoluyla diğer ülkelerdeki terörist gruplara yardım etmektedir. Şiddetin yayılması hususunda başarısız ya da zayıf devletler daha deneyimlidir. Yapılan son çalışmalar göstermektedir ki, demokrasi ile barış arasındaki ilişki doğrusal yönde ilerlememektedir. Fakir ülkeler ise demokrasiye geçişte iç çatışmalar ya da devletlerarası çatışmalar yaşamaktadır.⁹³

Günümüzde uluslararası aktör olan BM'ye;uluslararası barış ve güvenliği güçlendirmek, devletlerarasında ki iyi ilişkileri geliştirmek, uluslararası sorunlar cereyan ettiğinde çözüme yönelik işbirliği sağlamak, insan haklarına saygıyı teşvik etmek ve devletlerin uyum içinde olmasını sağlamak amacıyla baş vurulur. Soğuk Savaş ile BM'ye yeni bir misyon yüklenmiştir. Bu misyon uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturabilecek ülkelere müdahale etmektedir. Bu devletlerin içerisinde başarısız devletler de yer almaktadır. BM üye devletlerin oluşturduğu bir topluluk olarak uluslararası sorunların çözümüne yardımcı olmaktadır. BM oluşumundan itibaren 45 yıl süresince üyelerinin onaylarını alarak sorunlara müdahale etmiştir.⁹⁴

Soğuk Savaş sonrasında başarısız devletler ortaya çıkınca bu anlayış değişmiştir. Çünkü yeni ve gelişen bir olgu olarak karşımıza çıkan başarısız devletler, uluslararası sistemde bazı sorunlara yol açmaktadır. Bunlardan bazıları neden oldukları şiddetler ve savaşlardır. Bu problemlerden kaçan insanlar ise mülteci sorununu ortaya çıkarmaktadır. Yaptıkları kaçakçılıklar kadar yaşanan iç çatışmalar mülteci sorunun ortaya çıkmasına neden

⁹² Vinci, **a.g.m.**,s. 295.

⁹³Carment, Gazo, Prest,**a.g.m.**,s. 53.

⁹⁴Orchard,**a.g.e.**,s. 11.

olmaktadır. Bu mülteciler komşu ülkelerdeki demografik dengeleri bozmaktadır. Diğer önemli sorunlar ise, başarısız devletlerin çevresinde oluşmaktadır. Ulusal ve uluslararası güvenlikle ilgili tehditler; ekonomik ve sosyal tehditler, yoksulluk, bulaşıcı hastalık ve çevresel bozulma, iç çatışma, iç savaş, soykırım, zulüm, nükleer, radyoloji, kimyasal ve biyolojik silahların hızla çoğalması, terörizm ve uluslararası organize suçlar gibi. Bütün bu tehditler başarısız devletlerde ortaya çıkmaktadır.⁹⁵

Afrika Boynuzu ve Orta Doğu'da görüldüğü gibi, ülkedeki çatışmaların uzaması ve yayılması bütün bölgenin çökmesine neden olmaktadır. Aynı olay başarısız devletlerde de görülebilir. Bir devlette başarısızlık riski ile karşılaşıldığında o devlete komşu devletler de başarısızlık riski altındadır. Başarısızlık "bulaşıcı hastalık" gibidir. Çevrede başarısız olma riski altında olan bir devlet varsa, bu risk daha da artar. Örneğin, Liberya'daki savaş Sierra Leone'un çökmesi ile hızlanmıştır. Sierra Leone'da yaşanan çatışmadan kaçan mülteciler ise, zayıf ve istikrarsız yapıdaki Gine hükümetine sığınmışlardır. Invan de Walle'nin, "The Economic Correlates of State Failure" adlı kitabında zayıf olan makro-ekonomik politikaların devleti başarısızlığa götürebileceğini söylemiştir. Ekonomik kaynaklar bir grubun elinde olduğunda bu grup kendi ekonomik ve politik çıkarları için bu kaynakları kullanabiliyor.⁹⁶

Bir devletin başarısızlığı tek yönlü değildir. Devlet zayıflamış olduğu için silahlı gruplar, devlet dışı gruplar daha güçlü olabilecek yeterliliğe sahip hale gelirler. Silahlı gruplar ise devlet dışı aktörlerden farklıdır. Silahlı gruplar devlette bağımsız ve otonom olabilirler. SPLM/A 20 yıl boyunca Sudan'da etkili olmuştur. Diğer taraftan Liberya'da NPFL (National Patriotic front of Liberia) "Charles Taylor"un kontrolünde silahlı bir grup olarak ortaya çıkmıştır. Liberya İç Savaşı boyunca Sierra Leone ve Liberya'da varlığını devam ettirmiştir. Silahlı grupların otonomilerinin devlet tarafından düzenlenmesine gerek yoktur. Çünkü bu grupların otoritelerini sağlamak için yeterli güçleri vardır.

⁹⁵Carment, Gazo, Prest, a.g.m., s. 52.

⁹⁶Howard, a.g.m., s. 132.

Devletin otoritesinin azalması devleti zayıflatmaya başlatan kırılma noktasıdır.⁹⁷

Sudan'da LRA (Lord's Resistance Army-Tanrının Direniş Ordusu)'nın temelleri Uganda'da 1981-1986 arasında yaşanan iç savaşta atılmıştır. LRA 1987'de Kuzey Uganda'da kurulmuştur. Uganda'da 1987'den beri devam eden savaş, 2006 yazında gittikçe şiddetlenmiştir ve yaz sonunda ateşkes ile sonuçlanmıştır. Bu süreç içerisinde LRA etkisi altında olan insanlar üstünde de kontrolünü devam ettirmiştir. Silahlı grupların bazıları, savaş ağaları gibi, otonomilerini sürdürmeyi isterler. Çünkü otonomi onlara güç kaynağı ve ekonomik kazançlar sağlar. Silahlı gruplar ekonomik sistemlerini kurarak, faaliyetlerinin devam etmesini sağlarlar. Örneğin, Liberya'da Charles Taylor elmas ile dış ticarete milyonlarca dolar kazanmıştır. Buradan gelen paralar silah, malzeme ve NPFL üyelerinin maaşları için kullanılmıştır.⁹⁸

Bütün bu nedenden dolayı günümüzde mevcut olan başarısız devletlerin ya da gelecekte başarısız olma ihtimali yüksek olan devletlerin güçlendirilmesi, uluslararası alanda bir sorumluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

E. Devlet Başarısızlığını Önleme Çabaları Ve Önerileri

11 Eylül 2002 tarihinden itibaren Batı dünyası başarısız devletler ile ilgilenmeye başlamıştır. Bu devletlerle ilgili olarak politik ve ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Başarısız devlet kavramı Batının güvenlik çıkarları ve Batı algılayışı ile şekillenmiştir.⁹⁹

⁹⁷Vinci, **a.g.m.**, s. 299.

⁹⁸ Vinci, **a.g.m.**, s. 300.

⁹⁹Morten Boas, Kathleen M. Jennings, "'Failed States' and 'State Failure': Threats or Opportunities?", **Globalization**, cilt 4, sayı 4, Aralık, 2007, s. 476.

Son zamanlarda başarısız devletler, özellikle ABD ve Avrupa dış politika literatüründe, tartışmalara yol açmışlardır. Bu tartışmalar başarısız devletler için ne yapılmalı ve ne yapabiliriz üzerine yoğunlaşmıştır. Bu tartışma gruplarından biri ayrıntılı bir devlet inşasının olması gerektiği üzerinde durmuştur. BM aracılığıyla bölgenin yönetilmesine katılım gibi öneriler gündeme gelmiştir. Örneğin, Aralık 1992'de, Somali çökmüş olmasına rağmen, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşmiş Milletler müdahalesi planlandı. Birleşmiş Milletler adına ülkenin yönetilmesi yada herhangi yasal konsept için fazla düşünülmeydi. Somali bağımsız bir ulus-devlet olarak kaldı. Birleşmiş Milletler Somali devletinin yabancı birlikleri talep ettiğini belirtti. North-South Round-Table'a göre, "Afrika'nın genellikle bir bölümünde kurumsal çürüme, devletin bütün sektörlerinde, büyük kurumlarında başarısızlık mevcuttur. Kurumsal krizin kanıtları, politik sistemde, kamuhizmetinde, ekonominin yönetiminde ve orduda bile çok sayıda görülebilir. "¹⁰⁰

Herhangi bir başarısız ya da kırılğan devlete karşı yürütülecek siyaset iki temel öğeyi içermelidir. İlk öğe, kusursuz bir risk değerlendirmesi ve erken uyarıdır. Başarısız devlet ortamında programlamayla ilgili çok büyük zorluklar yaşanmıştır. Örneğin devlet olarak tek bir faktöre odaklanılırsa yaşanan problemin analizinin tamamlanamamasına yol açar ve sonuçta da etkisiz bir müdahale gerçekleşir. Erken uyarı sistemlerinin bazı türlerine ihtiyaç olsa da, yerinde ve zamanında yapılan bir müdahale, kaynak akışkanlığı ve politik düşünme için zaman vermektedir. İkinci öğe ise, başarısız ve kırılğan devletlerin karşı karşıya kaldığı belirli zorlukların üstesinden gelmektir. Başarısız ve kırılğan devletler için sadece gelişme yeterli olmamaktadır. Yapılan bir askeri müdahale, yok olmuş olan politik alt yapıyı yeniden kurmalıdır. Gerçekleştirilen koruma ve geliştirme çalışmaları bir ortak sona

¹⁰⁰Herbest, **a.g.m.**, s. 125.

yönelik olmalıdır ve bu ortak son diğer uluslararası çabalarla da işbirliği yapmalıdır.¹⁰¹

Başarısız devletlerde ulus inşası süreci yaşanmalıdır. Ulus inşasının üç aşaması vardır. Birincisi, çatışma sonrası yeniden yapılandırma ve Afganistan, Kosova ve Somali gibi yaşanan şiddetli çatışmalardan kurtulmakta olan ülkeler içindir. İkincisi ise, çökmüş olan devletin uluslararası yardım ile biraz olsun istikrar sağlamayı başarmasıdır (Bosna'da olduğu gibi). Amaç, müdahale bittikten sonra kendini idare edebilecek devlet kurumlarını yaratmaktır. Üçüncüsü, zayıf devletin güçlendirilmesidir. Bu aşamada devlet yetkisi vardır ama temel devlet işlerini yerine getirememektedir.¹⁰²

Ulus inşası sürecinin başarı ile sonuçlandırılması için belirli koşulların gerçekleştirilmesi gerekir;

- Ülkedeki siyasi desteğin güçlü tutulması gerekir. Çünkü ülkedeki siyasi muhalefet işgalin hemen sona erdirilmesini isteyecek ve asker sayılarını kısıtlamaya çalışacaktır. İç muhalefet Japonya'da olduğu gibi müdahaleyi destekleyebileceği gibi, Haiti'de olduğu gibi önlemeye de çalışabilir.
- Planlama yapılırken öncelikler doğru şekilde belirlenmelidir.¹⁰³
- Çok boyutlu bir strateji ve farklı teşkilatların çalışmalarını bütünleştirecek mekanizmalar gerekmektedir. Operasyon alanında yetki tanımlaması yapılmalıdır. 1993 Somali'deki BM operasyonunu, ABD Birleşmiş Görev Kuvveti tarafından başlatılmıştır. Görevi BM'ye devrettikten sonra bile ABD'nin askeri gücü burada yer almıştır.

¹⁰¹Carment , Gazo, Prest, **a.g.m.**, s. 48.

¹⁰²Fukuyama, **a.g.e.**,s. 120.

¹⁰³Fukuyama, **a.g.e.**, s. 108-109.

Böylece aynı anda faaliyette olan birden çok emir komuta zinciri ortaya çıkmıştır.¹⁰⁴

- İç ve uluslararası kamuoyundan destek almakta çok önemlidir. Bu kamuoyu desteği sadece operasyonun başlamasından önce değil, operasyon alanında da alınmalıdır. Örneğin, Ekim 1994'te Somali'de Mogadişu savaşı gerçekleşene kadar, Amerikan halkı, ABD'nin neden orada asker bulundurduğuna anlam veremiyordu.¹⁰⁵

Bir devlet verimli ve etkili şekilde yönetilmelidir. Bir ülke bağımsız olmalıdır ve sadece gücünü yönetimden almalıdır. Devlet güvenliğini sürdürebilmeli, sosyal ekonomik, politik ilerlemeler kaydetmelidir. Bir devletin istikrarlı olabilmesi için ekonomik temeli, sürdürülebilir kalkınma ve meşruluk aranan 3 temel şarttır. Genel olarak vatandaşlar için meşruluk basit bir olgu olarak algılanır ve Doğal Devlete dönünce daha iyi olunacağına inanılır.¹⁰⁶

Başarısız devlet politikası derhal istikrarı sağlayacak ulusal ve uluslararası güvenlikle ilgili olmalıdır. Asker ve polis güçleri kuvvetlendirilmeli, uluslararası terörist faaliyetleri için fırsatlar sınırlandırılmalı ve uluslararası suçlar bastırılmalıdır. Siyasetçilerin bin yıllık kalkınma hedefleri eğitim, istihdam, hastalık ve kötü beslenmenin önlenmesi programları üzerine odaklanmalıdır.¹⁰⁷

Başarısız devletlerde, hakimlerin, savcılarının eğitilmesi, bakanlıkların ve mahkemelerin yeniden kurulması gerekir. Bu devletlerde okulların açılması, öğretmenlerin görevlerine başlamaları, hastanelerin yeniden donatılması gibi ihtiyaçlar ön plana çıkmaktadır. Bir Anayasa yazılmalı ve demokrasiye katılımının göstergesi olarak halk seçimlere teşvik edilmelidir. Yardım eden ülkeler ya da kuruluşların bu devletlerdeki liderliği güçlendirmek için katkıda

¹⁰⁴Michele A. Flournoy, "Ulus İnşası", **Ulus İnşası**, İstanbul, Profil Yayıncılık, Ağustos, 2008, s. 141.

¹⁰⁵Flournoy, **a.g.m.**, s. 143-144.

¹⁰⁶Orchard, **a.g.e.**, s. 13.

¹⁰⁷Carment , Gazo, Prest, **a.g.m.**, s. 51.

bulunmaları gerekir. Bu dış yardımlar şartlar konularak bu devletlere sunulabilir. Yardım eden ülkeler gümrük vergilerini azaltarak, bu devlet içindeki mesleklerin gelişmesine katkıda bulunabilirler. İhracat ve ithalat giderleri bu zayıf devletler için azaltılabilir, tarımsal teşvikler yaratılabilir. Devleti başarılı bir güçlendirme sürecinden geçirmek için bunların yapılması gerekir.¹⁰⁸

Ulus inşasında büyük bir zenginlik ve askeri bir güç bir araya getirilse de başarı garanti edilemez. Geçmişte dış güçlerin denemiş oldukları ulus inşası denemeleri hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu güçlerin içinde en ısrarcı devlet ABD olmuştur. ABD'nin 1900 yılından beri müdahale ettiği 200 tane devletten 17'sini (Irak dahil) ulus inşası girişimi olarak düşünebiliriz.¹⁰⁹

ABD, Somali, Haiti, Bosna ve Kosova'daki çokuluslu askeri operasyonlara katkıda bulunmuş ve çok büyük kaynaklar aktarmıştır. Bu operasyonların şartları ve gerekçeleri farklı olsa da ABD bu müdahalelerden alınan dersler "Beklenmedik Durum Operasyonlarının Yönetimi" hakkındaki PDD 56'da yer almıştır.¹¹⁰

ABD, özellikle Soğuk Savaş sona erdikten sonra insani müdahaleler ve başarısız devletlerin yeniden inşası için destek almakta çok istekli olmuştur. Haiti'ye müdahale için Başkan Clinton BM Güvenlik Konseyi'nden yetki almıştır. MINUSTAH (United Nations Stabilization Mission in Haiti) Haziran 2004 yılında BM Güvenlik Konseyi'nin 1542 sayılı kararıyla göreve başlamıştır. Bu müdahale başarısızlıkla sonuçlansa da BM denetiminde yürütülmüştür.¹¹¹

Başarısız devletlerle ilgili herhangi bir strateji; demokrasi, iyi yönetim ve ekonomik modernizasyonu savunmalıdır. Olasılıklar iyi hesaplanmalıdır. Bazı olaylar çatışmaları ve büyük olasılıkla başarısız bir devleti ortaya çıkarabilir. Başarısız devletlere uygulanacak geleneksel yardım programlarıyla bu

¹⁰⁸Rotberg ,**a.g.m.**, s. 95.

¹⁰⁹Fukuyama, **a.g.e.**,s. 103.

¹¹⁰Flournoy, **a.g.m.**, s. 136.

¹¹¹Fukuyama, **a.g.e.**, s.107.

devletler korunabilir. Yardım eden birliklerin yaptıkları son çalışmalar bazı problemlerin üstesinden gelmenin üzerine odaklanmıştır. Örnek olarak, “Yükümlülüğün İlkeleri” (Prensible of Engagement) geliştirilip, OECD/DAC,Dünya Bankası, Avrupa Komisyonu tarafından kabul edilmiştir.¹¹²

Dünya üzerinde terörün yayılması istenmiyorsa bu kriterleri aylarca değil yıllarca uygulamaları gerekmektedir.Örneğin, Afganistan'ın yeniden canlandırılması ve yenilenmesinin maliyeti 4.7 milyon \$ dan fazladır. Colin L. Powell ABD halkını, Afganistan'ın kendine yeten bir ülke olması gerektiği hususunda uyarmıştır. Başarısız devletlerin oluşmasını engellemek bir zorunluluktur. Bunu yapmak ayrıca zor ve pahalıdır. Terör tehlikesinin canlandığının farkında olmak, ABD, Avrupa ve Japonya'yı harekete geçmeye teşvik edebilir.¹¹³

Herbest, başarısız devletleri canlandırmak ya da Afrika'daki zayıf devletlerin başarısız olmasını engellemenin uluslararası sistemin meşruluğunun bir sonucu olduğunu söyler. Sömürge güçleri tarafından yapılandırılan Afrika sınırlarında bir “devlet” kavramını oluşturmayı başarmak çok zordur. Sömürge dönemi öncesinde Afrika'daki devletlerin gelişimiyle ilgili tarihi kaynak azdır. Bu dönemde Afrika devletlerinin çoğu başarısız süreçler yaşamışlardır. Geçmişte hiç görülmemiş olan politik ve ekonomik kurumlar ise, devlet inşasında gerekli hale gelmiştir. Örneğin, Kolombiya zayıf bir devlettir. Çünkü modern bir devletin sahip olması gereken kurumlara sahip değildir. Bu durumun değişmesi için bağımsızlığından beri hiç bir çaba gösterilmemiştir.¹¹⁴

1990'lı yıllarında başından itibaren “başarısız devletler” uluslararası literatürde yerini almaya başlamıştır. Günümüzde ise oldukça ilgi çeken bir konu haline gelmiştir.Ancak “başarısız devletler” tanımı üzerinde uzlaşa sağlanamadığı gibi, bu devletleri iyileştirmek için öne sürülen reçetelerde de uzlaşa sağlanamamıştır.Devletler için bir düşman belirlemek çoğu zaman

¹¹²Carment ,Gazo, Prest, **a.g.m.**,s. 54-56.

¹¹³Rotberg, **a.g.m.**,s. 96.

¹¹⁴Howard, **a.g.m.**, s. 131.

iktidarlar için bir kurtuluş kaynağı, toplum içerisinde birleştirici bir unsur olarak yer almaktadır. Çünkü ortak bir düşman demek, birlikte hareket etmeyi gerektirir. Hükümetin tedbir almak adına yaptığı davranışları ise meşrulaştırmaktadır. Bu yüzden terörizm ABD için özellikle 11 Eylül sonrasında bu rolü üstlenmektedir. 11 Eylül saldırıları da dikkatleri başarısız devletlere yöneltmiştir. Eylül 2002 yılında yayınlanan Bush Doktrini ile başarısız devletler ABD için adeta düşman olarak ilan edilmiştir. Başarısız devletler genel olarak kendi iç düzenlerini oturtamamış, kargaşa ve kaos ortamının olduğu, iç güvenliğin ve yargı sisteminin aşındığı, ayrılıkçı faaliyetlerin gerçekleştiği, ekonomik sıkıntıların yaşandığı, mevcut otoriteye karşı güvensizliğin hüküm sürdüğü devletler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Başarısız devletler de yaşanan bu sıkıntılar, sadece kendi topraklarıyla sınırlı kalmamaktadır. Yaşanan bu sorunlar komşu ülkeler başta olmak üzere küresel tehditlere de sebep olmaktadır. Yaşanan iç savaşlardan dolayı büyük oranlarda insan kayıpları yaşanmaktadır. Bu sıkıntılı ortamdan kaçan insanlar mülteci sorununu ortaya çıkarmaktadır. Mülteciler bulundukları ülkelerde çeşitli sorunlara sebebiyet vermektedirler.

Başarısız devletler “zayıflıkları” ile adeta dış müdahaleleri çekmektedirler. Bu müdahaleler, müdahale eden devletler tarafından menfaat aracı olarak da kullanılmaktadır. Başarısız devletlere yapılacak olan dış yardımlar öncelikle amacını gerçekleştirebilmesi açısından, ihtiyaca cevap vermelidir. Bu devletlerde eğitim, sağlık kuruluşları, alt yapı hizmetleri v.b. eksiklikler tamamlanmalıdır. Günümüzde sayıları artan başarısız devletlerin sadece vatandaşları için değil, uluslararası sistem içinde tehdit oluşturdukları unutulmamalıdır.

Başarısız devlet sorunsalına ilişkin yukarıda yaptığım bu analizi örnek olay olarak Somali konusuna uygulayacağım. Bu bağlamda kısaca Somali tarihi ele alındıktan sonra, Somali’yi başarısız devlet kategorisine girdiren etmenleri inceleyecek ve son olarak da Somali’yi başarısız devlet olmaktan işlevsel bir devlet kategorisine çıkaracak çabalar ve öneriler üzerinde duracağım.

İKİNCİ BÖLÜM

BAŞARISIZ VE ÇÖKMÜŞ BİR DEVLET: SOMALİ

Bu bölümde Somali'yi devlet başarısızlığına ve çöküşe sürükleyen tarihsel nedenlerüzerinde durulacaktır. Bu bağlamda ilk olarak, Somali'deki devlet başarısızlığı ve çökmüşlüğü'nün tarihsel nedenleri arasında görülen Somali'deki sömürge yönetimleri incelenecektir. Ardından İkinci Dünya Savaşı döneminde Somali'deki durum ele alınacaktır. Bu bölümde son olarak, Somali'yi bağımsızlığa götüren etmenler ve bağımsızlık sonrası dönemde yaşanan Somali iç savaşı ve 1977-1978 tarihleri arasında yaşanan Etiyopya-Somali savaşı incelenecektir.

I. SOMALİ'NİN BAŞARISIZ BİR DEVLET OLMASINI BAĞIMSIZLIK ÖNCESİ DÖNEMDE ETKİLEYEN FAKTÖRLER

A. Somali'de Sömürge Yönetimleri

Somali'nin "çökmüş" bir devlet olmasında Somali'nin sömürge geçmişi önemli bir rol oynamaktadır. Somali gibi diğer sömürülen ülkelerde, sömürgeci devletler, ülkedeki dil ve din temellerini istismar ederek, "millet" olma duygusunu kaybeden halk kitlelerini kontrol etmeyi hedeflemişlerdir.

Günümüzde de bu istismarların farklı şekillerde uygulandığı görülmektedir. Sömürgeci güçlerin hedef ülkelere demokrasi, özgürlük ve medeniyet götürmek amacıyla gittikleri öne sürülmektedir. Ancak aradan iki yüzyıl geçmesine rağmen, günümüzde geline nokta göstermiştir ki, bu ülkeler halen demokratik ve medeni olmaktan uzaktır.

Sömürgeci devletlerin, sömürülen devletler üzerinde kullandıkları araçlardan en etkili "dil" idi. Günümüzde bu araçlar üzerinde önemli

değişiklikler olsa da halen en etkili araçlardan olan “dil”, etkisini korumaktadır. Yaygınlaşan iletişim araçları ve internet aracılığıyla dil istismarı devam etmektedir. Afrika ülkelerinin çoğunun yerel dilleri kaybolma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Yerel dillerini kaybeden milletler, kendi öz benliklerini de kaybetme tehlikesi içindedirler.19.yüzyılın ortalarında Avrupa’da gerçekleşen Sanayi Devrimi ile birlikte, Avrupalı devletlerin hammaddeye olan ihtiyaçları artmıştır.

Avrupalı devletlerin hammadde açısından fakir olmasının sonucunda da, bereketli Afrika toprakları, Avrupalı devletlerin dikkatini çekmiştir. “Sömürge Konferansı” olarak da bilinen 1885 Berlin Konferansı Avrupalıların Afrika kıtasını ticari prensipler doğrultusunda paylaştıkları, sömürge haline getirdikleri ve etkisi günümüze kadar devam eden toplantıdır.¹¹⁵

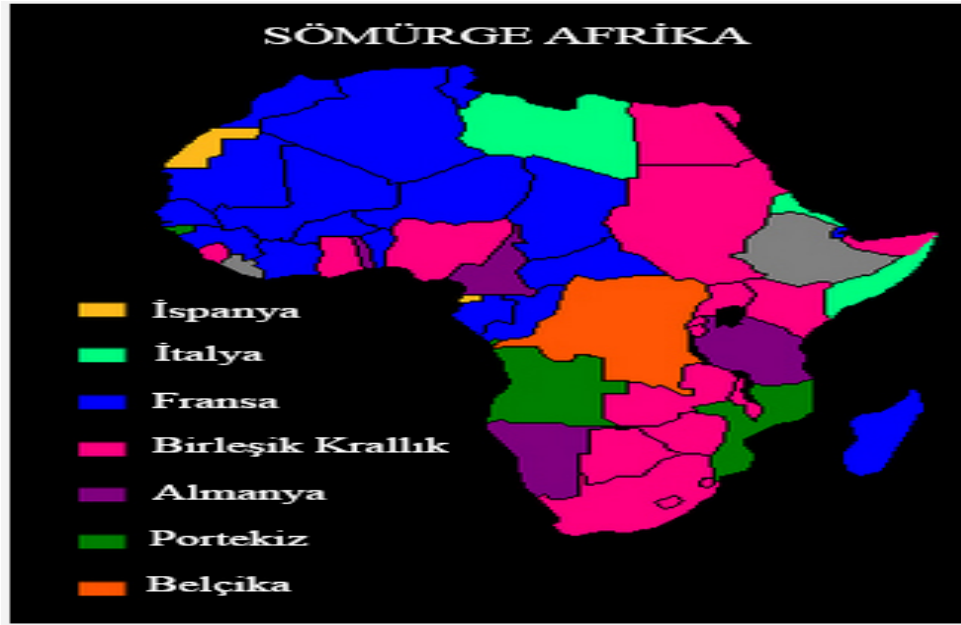
Alman devlet adamı Otto von Bismarck liderliğinde Avusturya Macaristan, Belçika, Danimarka, Fransa, İngiltere, İtalya, Hollanda, Portekiz, Rusya, İspanya, İsveç-Norveç Krallığı, Osmanlı İmparatorluğu ve ABD olmak üzere 15 ülke, Berlin’de Afrika kıtasında gelecekte izlenecek olan yol haritasını görüşmek üzere toplanmışlardır.

ABD konferans metnine imza atmamıştır. Berlin Konferansı’nda Afrika kıtası büyük güçler tarafından parçalara bölünmüş ve paylaşılmıştır. Bu paylaşım büyük oranda İngiltere, Almanya ve Fransa arasında olmuştur. Afrika’nın bu paylaşımı sonucunda sadece iki ülke bağımsızlığını koruyabilmiştir. Bu iki ülke: Etiyopya ve Liberya’dır.¹¹⁶

¹¹⁵Sybil E.Crowe, “The Scramble and the Berlin West African Conference”, **The “Scramble” for Africa**, ed:Raymond F.Betts,D.C.Health and Company,Boston,Ağustos 1966,s.24.

¹¹⁶The Berlin Conference 1884, (Erişim) <http://www.thenagain.info/WebChron/Africa/BerlinConf.html>, 29 Ekim 2012.

Şekil 1: Afrika Sömürge Haritası¹¹⁷

1885 yılında resmi olarak Berlin Konferansı'nda Kongo bölgesinin tüm hakları Belçika Kralı Leopold'a verilmiştir. Kral şahsi mülkü olan bu ülkeye “Serbest Kongo Devleti” adını vermiştir. Alman Başbakanı Bismarck, “Fransızlar ya da İngilizler Afrika’da yeni sömürgeler elde edeceklerine bu toprakları ikinci Leopold’e bırakmak daha uygun olur” demiştir. Diğer devletler ise, olay çıkarmamak için Bismarck’ı onaylamışlardır ve Kongo’yu Belçika Kralı’na bağışlamışlardır.¹¹⁸

Avrupalı büyük güçlerin bu büyük ülkeyi Belçika Kralı’nın şahsi mülküne verme nedeninin, bu güçlerin kendi ekonomik çıkarlarına hizmet etme amacı olduğu da düşünülebilir. Somali toprakları da 19. yüzyılın ortalarına doğru sömürgeci ülkelerin dikkatini çekmeye başlamıştır.

Somali halkının yaşadığı bu geniş topraklar İngiltere, Fransa ve İtalya arasında fiilen paylaşılmıştır. Bu paylaşım ise 19. yüzyılın ikinci yarısında

¹¹⁷(Erişim), http://gorsel.yandex.com.tr/yandsearch?img_url=www.knowledgerush.com%2Fwiki_image%2F0%2F02%2FColafrica.jpg&tld=com.tr&p=1&text=colonial%20africa%20map&noreask=1&pos=58&lr=11503&rpt=simage 30 Ekim 2012.

¹¹⁸ Hıfzı Topuz, **Kara Çılgılık**, 1.Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, Eylül 2008, s. 61.

gerçekleşmiştir. Gerçekleşen bu paylaşıma Habeşiştan da katılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'yla ilişkili olan Mısır bir süre bazı bölgeleri yönetmiştir.Sömürgeci güçlerden İngiltere'nin Somali'ye olan ilgisinin asıl nedeni, Hindistan yolunu emniyet altına almaktır.

İngiltere 1839 yılında "Aden" Körfezi'ni işgal etmiş ve bu işgalle bölgeyi korumayı amaçlamıştır. Aden'in karşı kıyısını kontrol etmek ve doğal kaynakları çok kısıtlı olan Aden'deki garnizonunu ve İngiliz kolonisinin yiyecek ihtiyacını Habeşiştan ve Kuzey Somali'den emniyetli şekilde sağlamak amacıyla, Kuzey Somali'de hakimiyet kurmaya ihtiyaç duymuştur.

Bunun sonucunda İngiltere bölgedeki Somalili kabileler ile anlaşma yapmıştır. Anlaşma sonucunda bölgede, "İngiliz Himaye Yönetimi" kurulmuştur. Açıkça görülmektedir ki; İngilizler gerçekten bir sömürge elde etmekten öte, değinilen ihtiyaçları için bölgeye yaklaşmışlardır.¹¹⁹

Sömürgeci güçlerden bir diğeri olan Fransızlar ise, İngilizlerin tersine "sömürgecilik" amacıyla bölgeye yerleşmişlerdir. Aden'deki Fransız Konsolosunun Kızıldeniz üzerindeki Obock Limanı'nda işletme ve bayrak çekme hakkını satın almasıyla, bölgeye yönelik ilk adım atılmıştır.¹²⁰

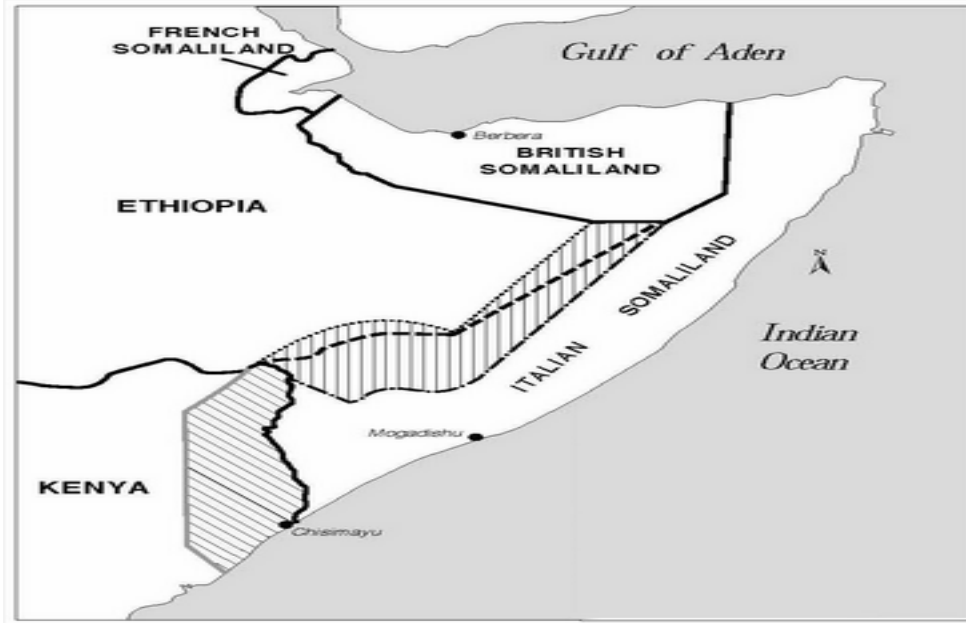
Süveyş Kanalı'nın açılmasından bir süre sonra 1881'de, Fransızların Habeşiştan ile yaptıkları Ticaret Anlaşması, Fransızlara bu limandaki varlıklarının ilk karlı sonucunu da getirmiştir.¹²¹

¹¹⁹ D.K.Fieldhouse, **The Colonial Empires From The Eighteenth Century**, New York, A Delta Book, Ağustos 1971, s. 287-289.

¹²⁰ I.M.Lewis, **A Modern History of the Somalia**, 4.Basım, U.S.A., Ohio University Press, 2002, s.44.

¹²¹ Fieldhouse, **a.g.e.**, s. 309-310.

Şekil 2: Somali'de Sömürge Yönetimleri Haritası¹²²

İtalyanlar ise, 1869'da Eritre'nin Assab limanında ayrıcalık hakkı elde etmişlerdir. Mısır ise, Osmanlıların Kızıldeniz kıyısındaki hakimiyetini, kendi adına sürdürmeye başlamıştır. 1866'da Bab-ı Ali Kızıldeniz üzerinde egemenlik altında bulunan Suakin ve Massawa limanlarını Hidiv İsmail Paşa'ya devretmiştir. Mısır bu duruma güvenerek Somali kıyılarına da hakim olduğunu ileri sürmüştür. 1870'de Bulhar ve Berbera'nın semalarına Mısır bayrağı çekilmiştir. İngilizler yerli halkı provoke etmiş ve kıışkırtmıştır. Ancak buna rağmen Mısır bölgede hakimiyetini kurmuştur. İngilizler 1877'de Mısır ile bir anlaşma yapmışlardır. Bu anlaşma ile Ras Hafun'un güneyine kadar Mısır hakimiyetini tanımışlardır. Bölgede Mısır varlığı da 1884'e kadar devam etmiştir.¹²³

1884'de Sudan'da "Mehdi hareketi" baş göstermiştir. Bu hareketin Hidiv'e karşı bir ayaklanma haline gelmesiyle, bölgede bulunan Mısır kuvvetleri Sudan'a sevk edilmek için geri çekilmiştir. Bu arada meydana gelen boşluk

¹²²(Erişim), http://gorsel.yandex.com.tr/yandsearch?text=somalia%20colonial%20map&noreask=1&img_url=www.cja.org%2Fimg%2Foriginal%2Fsomalia_colonial_map.jpg&pos=0&rpt=simage&lr=11503, 30 Ekim 2012.

¹²³ A.Adu Boahen, **African Perspectives on Colonialism**, Baltimore-Maryland, The Johns Hopkins University Press, 1989, s. 48.

burada var olma savaşını yeniden gündeme getirmiştir. Madagaskar ve Çin’de yeni ayrıcalıklar elde eden Fransa, Hint Okyanus’u yönünde daha güvenli bir durum elde etmek için Obock limanındaki ayrıcalıklarını geliştirmek istemiştir. Aynı amacı İtalyanlar da Assab limanında elde etmeye çalışmışlardır. İngilizler bölgede Fransızların kuvvetlerine karşı denge sağlamak amacı ile İtalyanları desteklemişlerdir. Mısır kuvvetleri çekilince Fransızların Massava limanı ile ilgilendiklerini fark eden İngilizler, İtalyanları burayı işgal etmeye teşvik etmişlerdir.

Assab ile Massava arasında yer alan bölgede İtalyan hakimiyetinin tanınması amacıyla Osmanlı İmparatorluğu ile anlaşma yapılmasını sağlamışlardır. İtalyanlar bu gelişmelerden cesaret alarak bu bölgeden içeriye doğru yayılmak istemişlerdir. İtalyanlar karşılığın çıkan Habeşlerin muhalefeti üzerine, Habeşistan ile 1889’da imzaladıkları “Ucciali Anlaşması’na” dayanarak, bu sefer de Habeşistan’ın güneyindeki Somali toprakları üzerinde hakimiyet kurma hakkını elde etmişlerdir. Böylece İtalya da Somali topraklarının paylaşılmasına fiilen katılmıştır. İngilizlerin amacı sömürge düzeni kurmak olmadığı halde, bu topraklarda yaşayan Somali kabileleri ile anlaşma yaparak, bölgedeki himaye alanlarını genişletmişlerdir. Çünkü Mısır birlikleri çekilirken Osmanlı yönetimi Zeila, Berbera ve Harar bölgesindeki hakimiyetlerini korumaya istekli görünmemektedir. ¹²⁴

Bu tarihlerde güçlenmeye başlayan Habeş İmparatoru Menelik’in Harar bölgesine girmesini engellemek de İngiltere’nin diğer bir amacı olmuştur. 1885’te yapılan bu anlaşmalar önceden Aden’a gıda ulaşımı için bu kabilelerle yapılmış olan ticaret anlaşmalarının yerini almaktaydı. Anlaşmaların hepsinin içeriğinde, kabilelerin herhangi bir tehdide karşı bağımsızlıklarının İngiltere tarafından korunacağına dair ibareler yer almaktaydı. Somalili kabileler, Mısır kuvvetlerinin çekilmesinin ardından bağımsızlıklarının, ezeli düşmanları olan Habeşlere karşı korunmasının, İngilizlerce üslenileceği yargısını bu

¹²⁴ Lewis, a.g.e., s. 44-45.

anlaşmadan çıkarmışlardır. Doğal olarak anlaşmalar, İngiliz kraliçesi ve Hindistan İmparatoriçesinin himayesini Somali'de sağlamak için, bölgeye İngiliz yöneticilerin tayin hakkını da tanımaktaydı.¹²⁵

Berbera'da ve Bulkar'da birer İngiliz Muavin Konsolos göreve başlamıştır. Zeila'da ise bir süre Osmanlı İmparatorluğu ile ortak bir yönetim sürdürülmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nun temsilcisi olan Ebubekir Paşa, Berbera Valisi unvanını korumuştur. Harar'da Somalili bir Vali göreve başlamıştır. Somalili Valiye bir İngiliz yardımcı verilmiştir. Mısır kuvvetlerinin çekilmesiyle boşalan Tajura'da Osmanlı İmparatorluğu'nun tekrardan bir harekette bulunmaması üzerine Fransızlar, İngilizlerin karşı koyma çabalarına rağmen, Tajura'ya girdikleri gibi Cibuti'ye kadar ilerlemişlerdir. Burada bulunan yerli kabileler ile anlaşmalar yaparak bu bölgeye yerleşmişlerdir. Bu durum karşısında İngilizler de 1888'de imzalanan anlaşma ile Fransız varlığını burada kabul etmişlerdir. Fransızlar ve İngilizler arasında Zeila ve Cibuti arasından geçen bir sınır tespit edilmiştir. İki Somali kabilesi olan Dir'ler ve İshaq'lar arasında ülk

Eritre'ye İngilizlerin teşviki ile yerleşmiş olan İtalyanlar, Habeşistan ile yaptıkları "Ucciali" anlaşmasından sonra Somali'nin Hint Okyanusu sahillerinde yer almaya önem vermişlerdir. Majerteyn Sultanı ile imzaladıkları anlaşma ile İngiliz sömürge yönetiminin kontrol alanı dışında kalan kuzey-doğu sahillerini İtalya himayesi altına almıştır. Zengibar Sultanı ise 1892'de Mogadişu, Brava ve Merka limanlarını İtalyanlara kiralamıştır. 1894 yılında İngilizler ve İtalyanlar arasında imzalanan protokol ile iki sömürge bölgesinin sınırları belirlenmiştir.¹²⁶

Somali halkının yaşantısında kabileler arasında var olan rekabetten ötürü, "millet" şuuru oluşmamıştır ve "milli birlik" dayanışması gerçekleşmemiştir. İslam dini, yaygın olan etkisi ile değişik kabilelerden olan

¹²⁵Boahen,a.g.e., s. 45-46.

¹²⁶ Taylan,a.g.e.,s. 59.

kişileri bir araya getirmiştir. Bu kişiler arasında sıkı bir dayanışmanın meydana geldiği görülmüştür. Somali'de yayılan ilk tarikat, Bağdat'ta Abdülkadir El-Geylani'nin kurmuş olduğu "Kadiriye" tarikatıdır. İlgi çeken diğer bir tarikat ise Mekke'den yayılan "Ahmediye" tarikatı olmuştur. 19. yüzyılda Somali'nin kuzey kesimlerinde "Kadiriye", orta ve güney bölgelerinde ise "Ahmediye" tarikatının etkin olduğu görülmektedir. "Ahmediye" tarikatının reformcu bir yaklaşımda olan diğer bir kolu "Salihye" tarikatı ise, yine Mekke'den kuzey Somali'ye nüfuz etmiştir.

Kuzey Somali'de 1900-1920 yılları arasında bağımsızlık amacı ile İngiliz Yönetimine savaş açan ve bunu gerçekleştirmek için tarikat yolu ile milli bütünleşmeyi sağlamış olan Şeyh Muhammed Abdile Hasan, "Salihye" tarikatının üyelerindendir. Tarikatta Şeyh mertebesine ulaşmış olan bu kişi "Derviş" tabiriyle anılan müritlerinden kurulu ordusu ile 20 yıl boyunca İngiliz Yönetimi için sorun teşkil etmiştir. Göstermiş olduğu mücadeledeki uzlaşmazlık ve inat dolayısıyla "Deli Molla" adını alan bu savaşçının hayatı ve yaptıkları İngilizler kaynakları arasında geniş yer tutmuştur. Muhammed Abdile Hasan 31 yaşında "Salihye" tarikatına üye olmuştur. Tarikatı yaymak için kabilesinin yer aldığı Berbera bölgesinde dolaşırken, İngiliz misyoner okulunda Somalili çocuklara Hristiyanlık aşılarmaya çalışıldığını görmüştür. Bunun üzerine de bölgede bulunan halkı İngiliz yönetiminin aleyhine bilinçlendirmeye çalışmıştır.¹²⁷

1899'da İngilizler Muhammed Abdile Hasan'ı sıkıştırmaya başlayınca etrafına toplamış olduğu 5000 kişi ile İngilizlere karşı Cihad (Kutsal Savaş) ilan etmiştir. Şeyh Muhammed Abdile Hasan önce 1899 Eylül ayında İngiliz Başkonsolosu'na Müslümanlara uygulanmakta olan baskıdan vazgeçilmediği takdirde savaş açacağını bildirmiştir. İngiliz yönetimi kendisini "asi" olarak ilan etmiştir. 20 yıl sürecek "Dervişler Savaşı" için iki tarafta hazırlıklarını tamamlamıştır. Muhammed Abdile Hasan'a Somali'nin çeşitli yerlerinden

¹²⁷ Lewis, a.g.e., s. 63-67.

katılanlar olduğu gibi ve silah yardımı da yapılmıştır. Etiyopyalıların eskiden beri göz diktikleri Ogaden’de, Şeyh’in toplama merkezine silah taşıyan bir kervana saldırımları ile halkın Etiyopyalıları karşı duydukları kin iyice artmıştır. Şeyh Muhammed Abdile Hasan 60.000 kişilik bir kuvvet ile Jijiga’daki Etiyopya birliklerini basarak, silahları geri almış ve ilk güç gösterisini yapmıştır.

İmparator Menelik’in önerisini kabul etmiş olan İngilizlerin, Etiyopyalılarla birlikte bazen İtalyanların da katılmasıyla organize ettikleri takip hareketi, 1904 yılına kadar sürmüştür. Fakat Şeyh’in kuvvetlerini dağıtmak mümkün olmamıştır. Bununla birlikte Şeyh Muhammed Abdile Hasan da yıpranan kuvvetlerini yeniden toplamak için zaman kazanmak amacıyla anlaşma yapmak istediğini belirten bir talep sunmuştur. Bu sırada etkin bir İtalyan yönetiminin bulunmadığı bölge, Aden’deki Başkonsolos tarafından yönetilmiştir. Müritleri üzerinde dini etkinlik göstermesi ve ticari faaliyette bulunmasına izin verilmesi şartı ile taraflar arasında barış sağlanmıştır. İngiliz bölgesinden uzaklaştırılmış olmasına rağmen adamlarına kuzeydeki otlak ve kuyulardan faydalanma hakkı da tanınmıştır.¹²⁸

Şeyh Muhammed Abdile Hasan imzaladıkları anlaşmaya sadık kalıyormuş gibi davranırken, bir taraftan da İngiliz yönetimi altında bulunan topraklarda yaşayan kabileleri kendi etrafında toplama çabalarını sürdürmüştür. Bu kabileler arasında yer alan Varsageliler 1908 yıllarında sahile yaklaşan bir İngiliz Devriye gemisine ateş açmışlardır. Bunun sonucunda da İngilizler bu hareketi Dervişlerin yeni bir hareketi olarak değerlendirmiştir.¹²⁹

Geniş çaplı bir askeri harekate girişilmeden önce Sudan Genel Valisi Sir Reginald Wingate Somali’deki durumu yerinde inceleyip rapor hazırlamak ve mümkün olduğu takdirde Şeyh Muhammed Abdile Hasan ile görüşmek

¹²⁸Lewis, a.g.e., s. 67-74.

¹²⁹ Cedric Barnes, “Gubo – Ogaadeen poetry and the aftermath of the Dervish wars”, **Journal of African Cultural Studies**, Cilt 18, Sayı 1, Haziran 2006, s. 105-110.

üzere görevlendirilmiştir. Sudan Genel Valisi Sir Reginald Wingate, Şeyh Muhammed Abdile Hasan ile görüşmeyi sağlayamamış fakat raporu üzerine, İngiliz Hükümeti askeri birliklerin iç kesimlere geçmemesi ve sahilde toplanması kararını vermiştir. İç bölgelerin sivil yönetimin denetimi altında bırakılması ve kendilerine sadık “İshak” kabilelerinin silahlandırılması, Dervişlere karşı “İshak” kabilelerinin kullanılması uygun bulunmuştur.

1912’de ise iç kesimlerde bir düzensizlik söz konusu olmuştur. Bir taraftan da Şeyh Muhammed Abdile Hasan’ın taraftarlarının sayısının da arttığı görülmüştür. Sahildeki İngiliz Kuvvetlerinde “Develi Polis Birlikleri” oluşturulmuştur. Bu birlikler 1913 yılları başında “Derviş” grubu ile bir çatışma yaşamıştır. İngiliz Hükümeti’nin iç bölgelerde olay çıkarılmaması emrinin aksine “Develi Polis Birlikleri” Dervişleri takip etmeye başlamıştır. Çatışmada İngiliz komutan ve çevresinin çoğu hayatlarını kaybetmişlerdir. İngiliz basını ise bu olayı “Korkunç Felaket” şeklinde kamuoyuna yansıtmıştır. Bu durumu takiben yeni unsurlar da işin içine girmiştir.

1913 yılında Habeşistan tahtına oturan Lij Yasu Müslümanlığa yakınlık duyan bir kişi olarak tanınmıştır. Lij Yasu hükümet merkezini Dire-Dawa’dan, İslam’ın kültür ve din eğitim merkezi olan Harar şehrine taşımıştır. Habeşistan’daki Osmanlı ve Laman konsoloslarının da desteklediği Lij Yasu, kuzey-doğu Afrika’da bir büyük Müslüman imparatorluğu kurmayı tasarlamıştır. Bu amaç ile Şeyh Muhammed Abdile Hasan ile temasa geçmiştir. Lij Yasu, Şeyh’e para ve silah yardımıyla bulunmuştur ve İngilizlere karşı olan mücadelesini teşvik etmiştir. Osmanlı yönetimi de Yemen üzerinden silah, mühimmat, para ve askeri danışman göndererek Şeyh Muhammed Abdile Hasan’a destek vermiştir. Türk Askeri Danışmanları 1918’e kadar desteklerini sürdürmüşlerdir. 1919’de 1. Dünya Savaşı’nın sona ermesi ile Türk Askeri Danışmanları Şeyh’in yanından ayrılmıştır.¹³⁰

¹³⁰Barners,a.g.e., s. 112-115.

1917’de İtalyanların eline geçmiş olan Osmanlı belgesinde de Şeyh Muhammed’e askeri ve mali desteğin sürdürüleceğinin sözünün verildiği ve kendisine Somali milletin “Emiri” olarak söz edildiği görülmüştür. 1914-1918 yılları arasında İngiliz yönetiminin Somali’ye fazla kuvvet gönderememesi, Şeyh Muhammed Abdile Hasan’ın bu süre zarfında mücadeleyi başarılı bir şekilde sürdürmesini, onları zaman zaman zor duruma düşürmesini ve büyük zararlara uğratmasını kolaylaştırmıştır. İngilizler Şeyh’in devam eden saldırıları karşısında sadece savunma ile yetinmek zorunda kalmışlardır.

Ancak 1. Dünya Savaşı bittikten sonra Somali’de duruma tamamen hakim olabilmek için büyük bir hareket gerçekleştirmeyi kararlaştırmışlardır. Bu defa da geniş bir hazırlık yapmışlardır. Harekata kara, deniz ve ayrıca havadan da müdahalede bulunulmuştur. Afrika’da ilk kez savaş uçakları kullanılarak Dervişlerin Taleh’deki karargahı ağır bir bombardımana tabi tutulmuştur. Şeyh Muhammed Ogaden’e geri çekilmek zorunda kalmıştır. Şeyh Muhammed Ogaden’de yeniden kuvvet toplayarak güçlenmeye çalışmıştır. İngilizler, Şeyh’in af talebinde bulunmasını istemişler ve buna ikna etmek için çeşitli kabilelerden ileri gelen kişilerin yer aldığı bir heyeti kendisine göndermişlerdir. Şeyh Muhammed Abdile Hasan heyeti reddederek geri çevirmiştir.

İngilizler ise bu defa “İshakları” Şeyh’ e karşı kışkırtma yoluna başvurmuşlar ve bu konuda başarılı olmuşlardır. “İshaklar” ile bir çatışma yaşanmıştır. Çatışma sonucunda Dervişler mağlup olmuştur. Şeyh Muhammed Abdile Hasan ve yakınları Şabelle kıyılarına çekilmişler ve orada 13 yeni kale inşa etmişlerdir. Mücadeleyi buradan devam ettirmek için hazırlanmışlardır. 21 Aralık 1921’de Şeyh yakalanmış olduğu sıtma hastalığından dolayı ölmüştür. Başlatılmış olan silahlı mücadele lider olmayınca sona ermiştir. İtalyanlar ise, 1905’te Benadir Bölgesi (Mogadişhu ve çevresi) çevresinde yönetimlerini kesinleştirmişlerdir. Ayrıca Juba havzasında Bardera ve Lugh bölgesinde 7 merkezde yönetimlerini sağlamlaştırmışlardır. 1909’da eski Majertejn Sultanlığı’nın büyük bir kısmı İtalya’nın korumasında bulunmaktaydı. İtalya, Şabelle nehrinin yukarısında yer alan toprakları da

ileride daha çok kuzeye yayılma amacı için ele geçirmişti. Ancak bu bölgede İtalyanların kuzeye yayılmalarına Etiyopyalılar engel olmaya kararlıydılar. Adowa yenilgisinden¹³¹ sonra 1897’de imzalanan anlaşmada İtalyanlar etki sahalarının Bardera kuzeyinde Juba nehri kıyılarından 180 mil derinliğe ve ancak İngiliz Sömürge yönetimi sınırlarına kadar olacağını kabul etmiştir. ¹³²

Ahmet Gurey döneminin Habeşistan içlerine kadar uzanan başarılı savaşları ve Şeyh Muhammed Abdile Hasan’ın İngilizlere karşı sürdürdüğü uzun mücadele Somali tarihinin en önemli iki evresini teşkil etmektedir. Somali tarihçileri bu iki milli kahramanın yaptıklarını gurur duyarak anlatmaktadırlar.

1906 yılında yapılan İngiliz-Fransız-İtalyan üçlü anlaşma da İtalyanlar için daha avantajlı bir durum kabul edilmiştir. Buna ilaveten İngilizlerle imzalanan 1891 ve 1894 Protokollerinde İtalyanların Ogaden bölgesinin de etki sahaları içerisinde kabul edilmesini sağladıkları görülmektedir. Menelik’in hastalığı döneminde 1907’de yapılan İngiltere –Etiyopya anlaşmasında da İngiliz hakimiyetindeki Kenya’nın kuzey-doğu bölgesi ile, Etiyopya arasındaki sınır Juba nehri üzerindeki Dolo’dan geçirilmiş ve İtalyanların bu bölgedeki etki

¹³¹İtalya 1857’den beri kuzeyde Etiyopya,Eritre ve doğuda Somali toprakları ile ilgilenmiştir. Etiyopya, feodal bir toplumdan merkezi bir devlete dönüşümüne 1855 yılında başlamıştır. Ülkeyi birleştirmek isteyen Yohannes Dogali, Ocak 1887’de bir İtalyan kuvvetini yenilgiye uğratmıştır. İtalyanlar ise, Yohannes Dogali’nin rakibi olan Menelik II ile ittifak yapmışlardır. Bu ittifak ile İtalyanlar Etiyopya’nın kuzeyi Eritre’yi işgal etmişlerdir. Menelik İtalya’nın yayılma politikalarına direnmiş ve 1894 yılına kadar savaşa hazırlanmışlardır. 1 Mart 1896’da Menelik’in ordusu Adowa’da İtalyan kuvvetinin büyük bir kısmını yok etmiştir. Bu “kara Afrikalıların Avrupalı bir düşmana karşı kazandıkları gelmiş geçmiş en büyük zaferdir.” İtalya Etiyopya’nın bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır. Bu durum yıllarca sorunun kaynağı olarak kalmıştır. İtalya Adowa yenilgisinden sonra imparatorluğunu büyütmeye planlarından vazgeçmemiştir. Menelik’in ölümünden sonra Etiyopya’yı kendi topraklarına katmayı planlamış ancak I. Dünya Savaşı’ndan sonra gerçekleşen Paris Barış Konferansı’nda bu hedeflerini gerçekleştirememişlerdir. Bkz., Mümtaz Onur Güreler, “**İtalyan Krallığı’nın Doğu Akdeniz Politikası** (1861-1913)” (Erişim), http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=10&ved=&url=http%3A%2F%2Fwww.dersindir.net%2Findir%2Fitalyan_kralliginin_dogu_akdeniz_politiasi1861_1913_the_eastern_mediterranean_policy_of_the_kingdom_of_italy_1861_1913.pdf&ei=tKWUKEE4X34QSOw4CgDA&usg=AFQjCNFFfKZ_4DA1PUQ589cevz69IAUdDQ&sig2=5VLQxHV7iI1RPmv6LZZrnQ, 01 Kasım 2012.

¹³² Lewis, a.g.e.,s. 77-87.

sahalarının genişlemesi sonucunu doğurmuştur. Menelik'e de bir miktar para verilerek 1908 yılındaki anlaşma ile bu durum kabul ettirilmiştir.¹³³

20. yüzyıla girildiğinde bölgede İtalyan kontrolü altında olan topraklar, Aden'deki İtalyan Konsoloslugu tarafından değil, Mogadişhu'da yerleşmiş olan İtalya yönetimince idare edilmiştir. 1920'den itibaren bölgenin kaynaklarının çeşitli zirai ve ticari alanlarda kullanılması amacıyla işletmeler kurulmuştur. 1925'te Dünya Savaşı'ndaki katkılarına karşılık o zamana kadar Kenya'daki İngiliz Yönetimine bağlı olan güney Somali'deki önemli liman şehri olan Kismayo'yu devralmışlardır. Başlangıçta İtalyan Yönetiminin masrafları kaynakların işletilmesiyle sağlanan gelirden fazla olmuştur. Zaman içerisinde muz ve hayvan derisi ihracatı büyük bir gelişme göstermiştir. Somali'de yönetim kurulurken dikkate alınan hedeflerden biri de; İtalya'da nüfus artışı ile oluşan iş gücü fazlasının bu ülkeye sevk edilmesi politikasıdır. Bu hedef hayata geçirilmiştir. Ancak bu politika istenilen ölçüde başarılı olamamıştır.¹³⁴

Fransızlar kendi bölgelerinde ne Derviş ayaklanmasından ne de İtalyan-Habeş çatışmalarından etkilenmiştir. Bütün çabalarını Etiyopya'nın transit ticaretini ele geçirmek üzere, Cibuti Limanından Etiyopya içerilerine uzanacak demiryolunun gerçekleşmesine yöneltmişlerdir. I. Dünya Savaşı'nın patlamasından kaynaklanan gecikmelere rağmen Cibuti-Adis Ababa demiryolu 1917'de tamamlanmıştır.

İtalyanlar, Menelik ile yaptıkları 1908 anlaşmasında belirlenen sınırında ötesine yayılıp, Somali topraklarında Etiyopya aleyhine genişlemek ve burada büyük bir "Doğu Afrika İtalyan İmparatorluğu" kurmak istemişlerdir. Bu planı gerçekleştirmek için zaman zaman girişilen İtalyan yayılma hareketleri sırasında Etiyopya birlikleri arasında devamlı çatışmalar yaşanmıştır. Aralık 1934'te "Walwal" bölgesinde İtalyan birlikleri ile Etiyopya devreleri arasında

¹³³Giampaolo Calchi Novati, "Italy and Africa: how to forget colonialism", **Journal of Modern Italian Studies**, cilt 13, sayı 1, Mart 2008, s. 41.

¹³⁴Sergei Mazov, "The USSR and the Former Italian Colonies, 1945-50", **Cold War History**, cilt 3, sayı 3, Nisan 2003, s. 49-55.

başlayan çatışma genişleyerek savaşa dönüşmüştür. İtalyanların ağır silahlarla destekledikleri birlikleri Etiyopyalılar geri çekilmeye mecbur etmiştir. Bu duruma müdahale eden Milletler Cemiyeti'nin yetersizliği, Fransa, İngiltere ve diğer ülkelerin kararsız tutumları İtalyanları cesaretlendirmiştir. Sayıca üstün olan askeri birliklerini tanklar ve uçaklarla destekleyerek, 7 Mayıs 1936 gününe kadar Habeşistan'ın istilasını tamamlamışlardır.¹³⁵

Somali'nin Etiyopya kontrolü altında bulunan Ogaden ve Haud bölgeleri de Habeşistan'ın tüm topraklarını kapsayan Doğu Afrika İtalyan İmparatorluğu'na dahil edilmiştir. Böylece İtalyan yönetimindeki Somali toprakları ile birleştirilmiştir. Etiyopya'nın işgali tamamlandıktan sonra savaş sırasında İtalyan birlikleri ile çatışmaya katılan Somaliler "Benadir" bölgesinde ve özellikle Mogadişu'ya yerleştirilmişlerdir. Göçebe hayvan besleyen Somali toplumunda ilk kez tarihin en büyük ve en hızlı şehirleşmesi gerçekleştirilmiştir. Şehirleşme ile halkın katı faşist yönetimle geçtiği temas ile direnme ve bağımsızlık için milli bütünleşme duygusu harekete geçmiştir. Genç nesil özellikle gizli toplantılarla örgütlenmeye yönelmiştir.

B. Dünya Savaşı ve Somali

İkinci Dünya Savaşı Somali milli bilincinin oluşmasına ve değişik yönetimler altındaki Somali topraklarının birleştirilmesi düşüncesinin doğmasına yol açmıştır.

Sömürgeci güçlerin Somali üzerindeki paylaşımları 1940 yılına kadar devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde, içinde bulundukları ittifakların etkisi ile sömürgeci güçlerin kendi aralarında çatışma yaşadıkları görülmüştür. İtalya Haziran ayında İngiltere'ye savaş ilan etmiştir. İtalya

¹³⁵Lewis,a.g.e., s. 90-110.

birliklerini, İngiliz Somalisi'ne yönlendirmiş; İngiliz Himaye Bölgesini işgal ederek kuzey Somali'yi de Doğu Afrika İmparatorluğu'na dahil etmiştir.

1941 yılında İngiltere ise, İtalya'nın Doğu Afrika'daki imparatorluğuna yönelik operasyonlar düzenlemiştir. İngilizler bu bölgeyi geri aldıktan sonra hem İtalyan Somalisini hem de Ogaden'i ele geçirmiş; Etiyopya'yı da İtalyan işgalinden kurtarmıştır. Bu gelişmeler sonucunda Cibuhi De Gaulle kuvvetlerine bağlı kalmayı tercih ettiği için, bu bölge hariç olmak üzere Ogaden ile kuzey-doğu Kenya dahil Somalilerce meskun topraklar 1940'tan 1950'ye kadar 10 yıl süre ile İngiliz bayrağı altında tek bir yönetime bağlı olarak birleşmiştir. ¹³⁶

İtalyan işgalinden kurtarıldıktan sonra Etiyopya'ya kurulan İngiliz askeri yönetimi 1942 İngiliz-Etiyopya Anlaşması ile ülkeyi boşaltmıştır ve yönetimi Etiyopya'ya devretmiştir. Haud ve Ogaden bölgelerinde bir süre daha İngiliz askeri varlığı devam ettirilmiştir. Haud bölgesi için Jijiga'daki Etiyopya Yönetimi nezdine İngiliz yüksek sivil idare görevlisi atanmıştır. İtalyan Somalisi'nin bir parçası olarak işgal edilmiş olan Ogaden'de sadece İngiliz yönetimi devam ettirilmiştir.

1945'te imzalanan yeni bir İngiliz –Etiyopya Anlaşması'nda ise Adis-Ababa-Cibuhi demiryolu boyu tamamen Etiyopya yönetimine dahil edilmiştir. Haud ve Ogaden bölgelerinde İngiliz yönetiminin bir süre daha varlığının devam ettirilmesi kararlaştırılmıştır. Anlaşmada yer alan bu düşünce 5 yıldan beri büyük ölçüde birleştirilmiş olan Somali topraklarının yeniden parçalanmasına dair bir işaret olmuştur. "Afrika Boynuzu Sorunu" olarak ileride ortaya çıkacak olan problemin kaynağını teşkil etmiştir. ¹³⁷

¹³⁶ Paolo Tripodi, "Back to The Horn: Italian Administration and Somalia's Troubled Independence", *International Journal of African Historical Studies*, Cilt 32, 1999, s. 359-362.

¹³⁷ Lewis, a.g.e., s. 116-117.

Bu devrin İngiltere Dışışleri Bakanı Bevin, Somali halkının fiilen yerleşmiş olduğu topraklarda bir Somali Devleti kurulması fikrini ortaya atmıştır. Etiyopya ise İtalya tarafından işgale uğramış ve savaştan kurtarılmış mağdur bir ülke olarak hem Ogaden ve Haud bölgelerinin hem de Eritre'nin kendisine verilmesinde ısrar etmiştir. İngiltere Bevin'in projesi üzerine diğer galip devletlerden destek alamamıştır. "Dört Büyükler" eski İtalyan Yönetimlerinin gidişatı hakkında bir karar verebilmek için Somali, Eritre, Libya ve Sri Lanka'da bir komisyonun inceleme yapmasını kararlaştırmıştır. Komisyon Ocak 1948'de Mogadişu'ya gelmiştir. Ülkede yerleşik bulunan İtalyanlar Somalinin İtalya'ya geri verilmesi yönünde düzenlemelerde bulunmuşlardır. İtalyanlar ve Somaliler arasında kanlı çatışmalar yaşanmıştır. Bu kargaşa ortamında inceleme yapan komisyon, Dışışleri Bakanları Konseyi'ne Somali halkının bağımsızlık talebinin dikkate alınmasının tavsiye etmiştir.¹³⁸

Dörtler Yüksek Konseyi'nde İngiltere, Fransa ve ABD Birleşmiş Milletler (B.M.) Genel Kurulu'na İtalyan Somali'si için İtalya gözetimi altında Vesayet Yönetimini önermeyi kararlaştırmışlardır. Sovyetler de bu düşüncayı benimsemiştir. 21 Kasım 1949'da B.M. Genel Kurulu'nda İtalyan Somalisi bölgesinin 10 yıl süre ile İtalyan Yönetimi gözetiminde, Birleşmiş Milletler Vesayeti altına alınmasına yönelik kararı kabul etmiştir.

Haud ve Ogaden bölgelerinde 1942'den itibaren Etiyopya'nın bu bölgeleri hakimiyet altına alma amacına karşı mücadeleye başlamış olan Somaliler, İngiliz Askeri Yönetimine bu bölgelerin Etiyopya'ya bırakılmaması için yoğun şekilde başvurularda bulunmuşlardır. 1947'de "İshaklar" hariç bütün kabileler birleşerek İngiliz Yönetiminden bu isteklerinin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na duyurulmasını istemişlerdir. Ancak İngiliz Hükümeti 1942 ve 1945 yıllarında Etiyopyalılarla yapılmış olan anlaşmalar doğrultusunda, söz konusu bölgeleri Etiyopya'yadevretmeye niyetliydi. 23 Eylül 1948'de Haud ve

¹³⁸ Novati,**a.g.m.**, s. 43.

Ogaden bölgelerinin tamamen Etiyopya yönetimine devir işlemi gerçekleştirilmiştir. İngilizler buralardan ayrılırken Ogaden kabilelerinin ileri gelenlerine önemli miktarda para dağıtmışlardır. Bunu kabilelerle yaptıkları anlaşmalarda, bağımsızlıklarının korunacağına söz verdikleri halde bunu yerine getirmemelerinin diyeti olarak yapmışlardır. Etiyopya bir asırdan fazla süreden beri Ogaden bölgesine egemen olma yolunda taşıdığı amacı, faşist İtalya'nın işgalinden kurtulmuş bir ülke olmanın yarattığı havayla gerçekleştirmiştir.¹³⁹

Somali toplumunun yerleşik bulunduğu toprakların diğer bölümünü oluşturan Cibuti'de ise, gelişmeler değişik bir seyir izlemiştir. Bölgede yaşayan Somalili kabileler ile Afar kökenli halkı arasında devamlı rekabet söz konusu olmuştur. Somalililer Fransız Sömürge Yönetimi'nin Etiyopya ile kurduğu iyi ilişkiler sayesinde, bölgenin ticari açıdan refaha kavuştuğunu görmüşlerdir. Bu yüzden de olumsuz bir tavır takınmamışlardır. Fransız Yönetimi halkın eğitimine ve halkın idarede görev almasına da önem vermiştir. Bu gelişmelerle Fransızların bölgeyi diğer Somali topraklarından ayrı tutma çabaları başarı kazanmış oluyordu. Bevin'in bütün Somali topraklarını birleştirmeye yönelik olan planına karşı gelen Fransa olmuştur. Fransa bu planı her zaman baltalamıştır.¹⁴⁰

II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletler teşkilatında sömürge yönetimleri altında yaşayan toplumlara "Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı" (self-determinasyon) tanınması fikrinin hakim olması, bu durumdaki birçok topluma bağımsız devlet olma yönünde bir gelecek sunarken, Somali topraklarında ortaya çıkan gelişmeler Somali toplumunun bütünüyle ve birlik halinde bu imkandan yararlanmasını önleyecek şekilde seyretmiştir. Ogaden

¹³⁹Taylan, **a.g.e.**, s. 68.

¹⁴⁰Detaylı bilgi için bkz., Fatma Taşdemir, **Yeni Dünya Düzeninde Self-determinasyon**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999.

sonuç olarak Etiyopya hakimiyetineoldubitti şeklinde girmiştir. Cibuti'nin Somali toplum yapısının bütününden ayrı kalma zemini oluşturulmuştur.¹⁴¹

II. BAĞIMSIZLIK SONRASI DÖNEMDE SOMALİ'NİN BAŞARISIZ DEVLET OLMASINI ETKİLEYEN ETMENLER

A. Somali'nin Bağımsız Bir Devlet Olması

İtalyan Vesayet yönetimi, Sömürge Yönetimi dönemindeki tutumundan farklı olarak halkın eğitime ve halkın siyasi hayata hazırlanmasına, bölgede tarım ve ticaretin gelişmesine önem vermeye yönelmiştir. Yeni yetişen neslin İtalya ile bağlarının pekiştirilmesi ve ileride kurulacak bağımsız devletle İtalya'nın gerek siyasi gerek iktisadi çıkarları açısından yararlı ilişkiler kurulması için uygun bir ortamı yaratmayı hedeflemiştir. 1956'dan itibaren Vesayet Yönetiminin teşviki ile yönetimde görev alan Somaliler artık azalmaya başlamıştır.

Vesayet Meclisi'ne de seçimle oluşan bir Yasama Meclisi şekli vermiştir. Seçimlere çeşitli siyasi partiler katılmıştır.1960 yılına yaklaşırken İtalyan bölgesinde siyasi hayata hazırlık ve bağımsızlığa geçiş ortamının gelişmiş olduğu görülmüştür. İngiliz bölgesinde bu hazırlık süreci ise daha ağır seyretmiştir. Bu bölgede de eğitimde, tarım ve ticarete belli gelişmeler yaşanmıştır.Ancak politik hayattaki canlanma 1956 yılından sonra gerçekleşmiştir. Bölgede İngilizlere karşı kolay kolay giderilemeyen bir güvensizlik ortamı hakim olmuştur. Bu güvensizlik ortamı Ogaden ve Haud'un kabilelerle yapılmış olan anlaşmalara rağmen Etiyopya'ya terk edilmesinden kaynaklanmıştır.

¹⁴¹ Taylan, **a.g.e**, s. 69.

İngiliz Yönetimi 1956 yılında bağımsızlığa geçiş hazırlıklarının hızlandırılacağını ve temsili yönetimin geçici olarak yerleştirileceğini ilan etmiştir. Bağımsızlıkla birlikte diğer Somali toplumlarıyla birleşmeye karşı olmadığını da belirtmiştir.¹⁴²

1957’de ilk Yasama Meclisi oluşturulmuştur. İtalya, bu bölgede kurulmuş olan siyasi partilerin uzantıları ile seçime katılmıştır. 1958’de yönetimde görev alan İngilizlerin çoğu, yerlerini Somalilere bırakmışlardır. 1959’da İngiliz bölgelerinden giden delegelerinde katılmasıyla Mogadişhu’da “Milli Pan-Somali Hareketi” adlı örgüt oluşturulmuştur. Milli Pan-Somali Hareketi tüzüğünde, Somali topraklarında yaşayan bütün insanların bağımsızlıklarını kazanmaları ve bu toprakların barışçı yollarla birleşmesi için faaliyette bulunacağı belirtilmiştir. Diğer Asya ve Afrika ülkeleriyle sıkı ilişkiler içerisinde olacağı da yer almıştır. Hareketin merkezi İtalyan Somalisi ve Mogadişhu olmuşsa da kuzey İngiliz Yönetimi de bağımsızlıkta iki bölgenin birleşmesi yönünde faaliyetlere kolaylık göstermiştir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1960 yılında, Somali’de Vesayet ve Himaye Yönetimlerinin 1 Temmuz 1960 tarihinde sona ermesi kararını kabul etmiştir. İki bölgeden siyasi isimler Mogadişhu’da toplanarak bağımsızlığa geçildiğini ve aynı bayrak altında tek bir devlet olarak birleşme kararlarını teyit etmişlerdir. 1 Temmuz 1960 günü her iki bölge de birleşme kararı ilan edilmiştir. Kurulmuş olan Meclis’te kuzeyden 33, güneyden 90 temsilci bulunması kararlaştırılmıştır. Hükümette iki bölgeye aynı ölçüde sandalye ayrılması da planlanmıştır.

Somali tarihinde böylece yeni bir devlet dönemi, yani “bağımsız devlet dönemi” başlamıştır. Ülkenin ekonomik durumu kendi kendine yeterli olmadığı için bu durum karşısında İngiltere Hükümeti ilk yıl için 1.5 milyon sterlin, sonraki yıllar için de üzerinde ayrıca karar verilecek mali yardım sözünü Somali’ye

¹⁴²Jama Mohamed, “Imperial Policies and Nationalism in The Decolonization of Somaliland 1954-1960”, (Erişim), <http://www.mballi.info/doc120.htm>, 30 Ekim 2012.

vermiştir. İtalyan Hükümeti de yılda 3 milyon sterlin karşılığı yardım yapmayı kararlaştırmıştır. Somali Hükümeti , her iki ülkeden de yönetimde görev almış olan İngiliz ve İtalyan uzmanlarının 6 ay daha göreve devam etmelerini talep etmiştir.¹⁴³

İki bölgenin birleşip tek bir devleti oluşturması Somalili milliyetçilerinin büyük bir başarısı olarak nitelendirilmiştir. Yabancı güçlerin asırlar boyunca Somali toplumunu kabileler arası uyuşmazlıklardan yararlanarak, birbirlerinden kopuk parçalar halinde yönetmiş oldukları da bir gerçek olarak ortaya çıkmıştır. Bunun bilincine varan milliyetçiler bağımsızlığa giden yıllarda birleşmeye yönelik çabalarını bölge ve kabile farklılıklarına rağmen başarılı şekilde sonuçlandırabilmişlerdir. Bağımsızlıklarını elde edip birleşme sağlandıktan ve Somali kendini yönetmeye başladıktan sonra genç Afrika devletlerinde görülen iç çekişmeler ve kopma huzursuzlukları Somali’de baş göstermekte gecikmemiştir. Afrika ülkelerinden farklı olarak Somali’de bir tek ırktan insanlar yaşadığı halde burada da aynı milletin kabileleri ve bölgeleri arasında rekabet ve çekişme yaşanmıştır.

1961 Aralık’ta yani devletin kurulmasından 1,5 yıl sonra darbe girişimi olmuştur. Yapılan müdahalede genç subayları bu yola sevk eden bazı politikacıların birliği parçalayıp kuzeyde ayrı bir devlet kurmayı amaçladıkları da ortaya çıkmıştır. Bu olaydan sonra gerek orduda gerek sivil hizmetlerde görevliler kendi bölgelerinin dışında çalıştırılmaya başlanmıştır. Daha kuruluşunun ikinci yılı dolmadan kendi içinde bölünme belirtileri ortaya çıkan yeni devletin karşılaştığı en önemli sorun sadece bütünlüğün korunması ve iç güvenliğin sağlanmasından ibaret değildi.

Göçebe kabileler halinde Sömürge Yönetimlerine bağlı olarak yaşayan toplumun yeni bir düzen içerisinde varlığını sürdürebilmek için öncelikle ülkenin kıt kaynaklarını ve çeşitli yönlerden gelen dış yardımları ülke ekonomisini

¹⁴³ Novati, **a.g.m.**, s. 45.

ayağa kaldıracak biçimde kullanabilmeyi başarma problemi de vardı. Kaynakların gerçekten yetersizliği, yönetimi doğrudan dış yardımla sorunu halletmeye sevk etmiştir. Yardımların kullanılmasında yapılan isabetsizliklere ek olarak suistimaller yapıldığına dair söylentiler, siyasi huzuru bozmuş ve iktisadi sıkıntıların büyümesine neden olmuştur.

B. Somali’de İç Savaş (1969...)

Mart 1969 yılında yapılan seçimleri iktidar partisinin meşru olamayan yollardan kazandığı ve bu sonucu korumak için aynı yolu sürdürdüğü yaygın bir kanaat olarak ülke yayılmıştır. İktidarda kalmayı garanti altına almak için Hükümetin seçimlerde cömertçe kullandığı devlet imkanları bu defa Meclis’te tek bir muhalif parti kalıncaya kadar diğer partilere mensup milletvekillerini iktidar grubuna aktarmaya yönelik düzenlemeler yapmışlardır. Bu gergin ortamda kuraklıktan zarar gören Las Anod ilini ziyaret eden Devlet Başkanı halktan birinin kurşununa hedef olmuştur.

Suikast haberi ülkenin siyasi havasını iyice ağırlaştırmıştır. Başbakan yine kendisine yakın olan bir Devlet Başkanı seçtirmek için acilen Mogadişu’ya dönmüştür. 20 Ekim’de Parlamento Grubu Başkanı’nın adaylığını benimsediğini oybirliğiyle açıklayınca, tek başına Parlamenteoya hakim olan Başbakanın Devlet Başkanı tarafından denetleme ihtimalinin de kalmadığı görülmüştür. Bir süreden beri gelişmeleri yakından takip eden subaylar ise müdahale etmeye karar vermişlerdir.¹⁴⁴

21 Ekim 1969 sabahı ordu birlikleri başkentte bütün kilit noktaları tutmuş. Hükümet üyeleri ve başlıca siyasi liderler yerlerinden edilmiş, Meclis feshedilmiş, Anayasa askıya alınmış, siyasi partiler kapatılmış, yönetimi “Yüksek Devrim Konsey” ele almıştır. Yüksek Devrim Konseyi Başkanlığı’na daha önce Polis Kuvvetleri Komutan Yardımcısı olan Mohammed Siad Barre

¹⁴⁴Jennifer De Maio, “Managing Civil Wars”, *World Affairs*, cilt 168, sayı 3, Bahar 2006, s. 131-135.

tain edilmiştir. “Askeri Yönetim Harekatı” ülkenin yüksek menfaatleri uğruna yapılan ve halkın desteği ile başarılı bir şekilde gerçekleştirilen “Kansız İhtilal” olarak dünyaya açıklanmıştır. Dış politikada mevcut anlaşmalara sadık kalınacağı, Somali Birliği için mücadele edileceği dünyadaki bütün kurtuluş hareketlerinin ve sömürgeciliğe karşı mücadelenin destekleneceği açıklamada yer almıştır. Askeri müdahale geçici olarak yönetime el koyma hareketinden ibaret olmamıştır. 9 yıllık genç devletin rejimi olan çok partili demokrasi sistemine son verilmiş, ülkeye yeni bir düzen getirilmek istenmiştir. Askeri yönetimin, bazı çevrelerce sanıldığı gibi asayiş ve huzuru kurup, siyasi hayatta görülen yozlaşmanın etkilerini giderdikten sonra ortamı hazırlayıp yeni seçimlerle yönetimi tekrar sivillere devretmeyi düşünmediği ortaya çıkmıştır. Bu geçiş dönemi değil ülkenin yeni rejimi idi.¹⁴⁵

Yüksek Devrim Konseyi’nin başa geçmesiyle ülkede ciddi önlemler alınmaya başlanmıştır. Önemli bölümü İtalyanların olan sigorta şirketleri ve bankalar devletleştirilmiştir. 1975 yılında toprak, iç ve dış ticarete devletleştirilmiştir. Devletin yapmış olduğu planlamaya ters düşmediği takdirde özel yatırımlara da izin verilmiştir. Ülkede okuma ve yazma seferberliği başlamıştır. 1972’de Somalice yazılı hale getirilmiştir. Toplumsal açıdan kadın ve erkek eşitliği kabul edilmiştir. General Mohammed Siad Barre 1976 ‘da , *“Ülkemiz teorisyenlerin öngördüğü koşullara sahip değildi. Ülkemizde gerçek anlamda ne kapital vardı ne de kapitalist. Somali’de bir işçi sınıfı olmadığı gibi bilinçli ve örgütlü bir köylü kitlesi de yoktu. Bununla birlikte bildiğimiz tek bir şey, kapitalist dünyada ya da bu dünyanın çevresinde bulunmanın bize ne kadar pahalıya mal olduğuydu. Kısacası işe sıfırdan başladık denebilir. Yıllar yılı zamanımızı, insanları seferber etmeye, insan gibi yaşamaları için koşullarını düzeltmeye ve siyasal bilinçlerini yükseltmeye harcadık. Bütün bunları aşmadan sosyalizmden, devrimden ve partiden söz etmek mümkün değildi. Hareket yoluna girince de o tarihe kadar öncülük yapmış olan sosyalist küçük grup bir parti gibi davranmak zorunda kalmıştır”* demiştir. Barre bu

¹⁴⁵ Taylan, a.g.e.,s. 78.

konuşması ile ülkesinin geçtiği evreleri, aldıkları dersleri ve hedeflerini özetlemiştir.¹⁴⁶

Yüksek Devrim Konseyi 1976 yılında Somali Sosyalist Devrim Partisi'ne dönüşmüştür. Partinin Genel Sekreterliğine ise General Mohammed Siad Barre getirilmiştir. Siad Barre ülke yönetiminde anti emperyalist politika izlemiştir. Bu politika Somali'yi Sovyetler ve Çin Halk Cumhuriyeti ile yakınlaştırırken, emperyalist devletlerle arasını açmıştır. Sovyetler Birliği ile 1974 yılında "Dostluk Anlaşması" imzalayarak bu yakınlığı tescillendirmiştir.

Dünya kamuoyunda bu anlaşma Somalının Sovyet sömürgesi olduğuna dair düşüncelere sebebiyet vermiştir. Mohammed Siad Barre daha sonra ülkeyi yönetme politikalarında değişikliğe gitmiştir. Politika değişikliğini şöyle dile getirmiştir: "Bizim hedefimiz, Somali halkını sömüren kimselerin işletmelerini devletleştirmektir ve öyle de kalacaktır. Fakat biz hiçbir zaman genel olarak özel mülkiyete dokunmayı düşünmedik. Özel mülkiyet, sömürücü bir öge durumundaysa devletleştirildi".¹⁴⁷

C. Etiyopya-Somali Savaşı (1977-1978)

Somalilerin son bin yıldır Aden Körfezi'nin kıyılarından Kenya'nın kuzeyine kadar yayıldığı, birçok yazılı belgede yer almaktadır. Somaliler bu bölgelere yerleşmeden önce bölgede, avcılık ve balıkçılık yapan göçebeler ve Zanj topluluğu yaşamıştır. Somalilerden önce bölgeye Araplar da gelmişlerdir.

Arapların bölgeye gelmesi ile İslamiyet de bölgede etkin olmaya başlamıştır. Bölgede Arapların etkin olması ve bölgede Adal İmparatorluğu'nun kurulması, Somali tarihi açısından önemli bir yer tutmuştur. Adal İmparatorluğu ve Etiyopya arasında 1542 yılında savaş gerçekleşmiştir.

¹⁴⁶ Ümit Kıvanç, **Afrika Boyunu'nda Ne Oldu?**, İstanbul, Birikim Yayıncılık, 1979. s. 40.

¹⁴⁷ Kıvanç, **a.g.e.**, s. 43.

Adal İmparatorluğu Etiyopya'ya karşı büyük bir zafer kazanmıştır. Bu savaş Etiyopya ve Somali arasında yapılacak savaşların ilki olarak tarihteki yerini almıştır.

1976 yılın yaz başında Etiyopya ve Somali ilişkileri gerginleşmeye başlamıştır. 1976 yılında kadar geçen süreç içerisinde de iki devlet arasında sürekli çatışmalar yaşanmıştır. Yaşanan bu çatışmaların sebeplerinden en önemlisi iki devletin farklı dinsel yapıya sahip olmalarıdır. Etiyopya'da İmparatoru deviren İhtilal ile milliyetçilik hareketi canlanmıştır. Albay Mengistu'nun şiddete dayalı yönetimi Ogaden halkını tedirgin ve tahrik etmeye başlamıştır. Ülkede kabileler ve yeni yönetimin güvenlik kuvvetleri arasında ciddi çatışmalar yaşanmaya başlamıştır.¹⁴⁸

1976 yılındaki çatışmaların ana nedeni ise Etiyopya sınırları içerisindeki Ogaden'de yaşayan Batı Somalilerin Somali devletine bağlanmak istemesinden kaynaklanmıştır. Somali de bu isteği karşılıksız bırakmamıştır ve Ogaden'de başlayan bu harekete destek vermiştir. Uzun süreden beri devam eden bu ayaklanmalar yeni olmamakla birlikte, bu tarihteki ayaklanmanın şiddeti ve dağılımı artmıştır. Bu oranda da Somali devletinin harekete desteği artmıştır.

Siad Barre Ogaden'e otonomi tanınması konusunu Mengistu yönetimi ile görüşmek üzere Adis-Ababa'ya bir heyet göndermiştir. İki ülke de devrimci sosyalist rejime sahipti. Bunun sonucunda da görüşmelerden olumlu sonuç alınamamıştır. Küba lideri Fidel Castro'nun ön ayak olması ile 1977 yılında Güney Yemen'de bir araya gelen iki lidere Sovyetlerin gözetimi altında bir federasyon ilişkisi içinde, Ogaden'e özel bir otonomi statüsü tanınmasını kabul ettirme gayretleri de sonuç vermemiştir. Taraflar arasında bir anlaşma sağlanamamıştır. O yıl Ogaden'de hareketlenen "Batı Somali Kurtuluş Cephesi Direnişçileri" kısa sürede bölgenin önemli bir bölümüne hakim

¹⁴⁸Gebbru Tarake, "The Ethiopia-Somalia War of 1977 Revisited", **International Journal of African Historical Studies**, Cilt 33, Sayı 3, 2000, s. 34.

olmuşlardır. Eritre gerillaları da kendi bölgelerinin hemen hemen tamamının kontrol altında tutmuşlardır. Etiyopya ve Somali arasında bu gerginlikler yaşanırken, Sovyetler Birliği Etiyopya ile ilişki kurmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği ve Somali arasında 1974 yılında imzalanmış dostluk anlaşması da etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Siad Barre Rusların desteğini alabilmek ümidi ile Moskova'yı ziyaret etmiştir. Brejnev kendisini kabul etmekten kaçınmıştır. Oysa, 1974 Dostluk Anlaşması'nın 10. maddesi gereğince taraflar düşman tarafa karşı hiçbir askeri ittifak ya da devletler grubuna katılmamayı, taahhüt etmişlerdi.¹⁴⁹

Sovyetler anlaşmaya sadık kalmayarak, Ogaden Savaşı'nda Etiyopya'ya silah yardımıyla bulunmaya başlamıştır. Somali Sovyetlerin Etiyopya'ya silah yardımı yaparak, dostluk anlaşmasını ihlal ettiğini ileri sürmüştü; Anlaşmanın geçersiz olduğunu açıklamıştır. Somali de 1974 yılında Arap Birliği'ne katılmıştır. Arap Birliği, Somali'ye şartlı olarak 1 milyar dolar yardım yapmaya karar vermiştir. Arap Birliği'nin şartları; Somali'nin Sovyet uzmanlarını sınır dışı etmesi ve Somali'de "Araplaştırma" ve "Müslümanlaştırma" politikalarının hayata geçirilmesiydi. Anlaşmanın arkasından Somali, Berbera'daki Sovyet üssünü boşalttırmıştır. Ülkede bulunan Rus görevlilerinin ülkeyi terk etmesini söylemiştir. Etiyopya'da ise yeni yönetim ile İmparator döneminde ülkenin yakın dostu olan ABD arasında soğukluk ve gerginlikler yaşanmaya başlanmıştır. Bir süre sonra ise ABD, Etiyopya'dan askeri olarak desteğini çekmiştir. Etiyopya yönetimi de ABD'nin Etiyopya'daki üslerini kapatmıştır.¹⁵⁰

1977 yılının Temmuz ayında Ogaden'de "Batı Somalili Kurtuluş Cephesi" kuzeye doğru ilerleyerek hakimiyet alanını genişletmiştir. Etiyopya ise gerillaları desteklediği ve yardımda da bulunduğu görülen Somali'yi kendisine karşı savaş açmakla suçlamıştır. Etiyopya Eylül ayında siyasi ilişkilerini keserek Somali'ye savaş ilan etmiştir. Sovyetler ise Somali'ye

¹⁴⁹Tarake, **a.g.m.**,s. 35.

¹⁵⁰ Tarake, **a.g.m.**,s. 36.

modern silahlar,Mig uçakları sevk etmiştir.Küba da askeri birlik göndermiştir.¹⁵¹

Etiyopya Hükümeti Küba ile olan siyasi ilişkilerini kesmiş; Sovyetlere karşı benzer bir tutumu takınmaktan kaçınmıştır. Somali halkı ise bu tavrı coşku ile karşılamıştır. Ogaden'de Batı Somali Kurtuluş Cephesi'nin başlatmış olduğu savaş, Eylül ayından itibaren Etiyopya ve Somali birlikleri arasında devam etmiştir. Ülkenin tamamı savaştan başka bir şeyle ilgilenmemiştir. Halk cepheye gitmek için kuyruklar oluşturmuştur. Gerillalar ise önemli başarılar kazanmışlardır.¹⁵²

Başkan Barre yardım almak için İran'ı ziyaret ederken, Etiyopya Sovyetlerin vermiş olduğu Mig uçakları ile Kuzey Somali üzerine yoğun hava akımları düzenlemeye başlamıştır. Cepheledeki savaş ise modern Sovyet silahlarını kullanan Küba ve Etiyopya birliklerinin kontrolüne geçmiştir. İran'dan beklenen yardım sağlanmamış olup, diğer taraftan da Arap ülkelerinin bir kaçından küçük miktarlarda yardım elde edilebilmiştir. Mart 1978 tarihinde Kübalı askerlerin kullandıkları Rus tankları ve diğer modern silahlarla birlikte Etiyopya birlikleri ve Mig'lerin de desteğiyle giriştikleri taarruz üzerine Somali birlikleri cepheyi koruyamamışlardır.

1978 yılında kadar Somali savaşta başarılı olmuştur. Bu tarihe gelindiğinde savaş, uluslararası ortama taşınmış, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki mücadele şeklini almıştır.Cepheledeki çözüm süratli ve Somaliler için çok dramatik olmuştur. ABD'nin öğüdüne uyarak Başkan Barre Ogaden bölgesinden çekileceklerini ilan etmiştir. Ruslar da Etiyopya birliklerinin sınırda duracaklarını ve Somali topraklarına geçilmeyeceğine dair söz vermişlerdir.

¹⁵¹Hilletework Mathias, **Superpowers' in the Horn of Africa:The Ethiopian Somali border conflict**, U.S.A.,Harward University,1985,s. 168.

¹⁵²Mathias,**a.g.m.**, s. 170.

Böylece askeri harekat iki taraf içinde durdurulmuştur. Batı Somali Kurtuluş Hareketi mücadeleyi sürdüreceğini ilan etmiştir.

Ogaden Savaşı Siad Barre'nin rejimi için bir kırılma noktası olmuştur. Barre savaş sonunda anti-empyralist bir tutum içerisindeyken, savaş sırasında Batı Bloku'ndan yardım almıştır. Savaştan sonra ülkede sosyal ve ekonomik krizler yaşanmıştır. Barre'nin yürütmeye çalıştığı rejime, partisine ve kabilesine karşı muhalefet artmıştır. Barre ülkedeki muhalefete; tutuklama, işkence ve idam ile cevap vermiştir. Ancak Batı Bloku'ndan yardım alan bir lider olarak, sorunların çözümünde insan haklarını göz önüne alan tutumlar sergilemesi kendisinden beklenmekteydi. Barre 1979 sonlarında parlamento seçimi yapılacağını duyurmuştur. Tabii ki, kurulacak olan "Halkın Meclisi" nin Barre'nin partisile de bağlantısı olacaktı.

1982 Temmuz'da Somali, iç problemlerinin yanı sıra dışarıdan gelen tehditlerle de karşılaşmıştır. Etiyopya askeri birlikleri Somali'nin kuzeyi ile ilgilenmekte ve ülkeyi ikiye ayırmakla tehdit etmekteydi. Barre bunun üzerine olağanüstü hal ilan etmiş ve Batı'dan yardım talebinde bulunmuştur. ABD silah ve ekonomik yardımlarını ikiye katlamıştır. Birkaç hafta süren çatışma sonucu işgal geri püskürtülmüş ve Barre tekrar ülke içindeki sorunlarla baş başa kalmıştır.¹⁵³

Ogaden Savaşı ,karşı karşıya gelen iki ülkenin destek aldıkları iki süper gücün yer değiştirmelerine ve dolayısıyla da bölgede yeni bir denge oluşmasına yol açmıştır. Eskiden beri Etiyopya'nın yanında yer alan ABD, ülkede gerçekleştirilen ihtilalden sonra tavrını değiştirmiştir. Etiyopya'da kurulan yeni yönetimin Sovyet yanlısı bir çizgide ilerlemesi üzerine destek kesilmiştir. Etiyopya'da oluşan bu boşluk ise, Sovyetler tarafından doldurulmuştur. Somali ve Etiyopya arasında 1978 yılından beri devam eden gerginlik 1982 sınır saldırısından sonra, Somali topraklarında kalan iki

¹⁵³Bilge Şahin, **Somali Cumhuriyeti**, Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 2011, s. 19.

kasabanın Etiyopya tarafından işgal edilmesiyle artmıştır. Ancak bu duruma rağmen 1986 yılının başında, Cibuti'de yaşanan kuraklıkla mücadele etmek için yapılan toplantıya, Somali ve Etiyopya liderleri katılmıştır.

Liderler savaş halinin sona erdirilmesi ve barışın sağlanması amacıyla ad-hoc komisyon kurulmasını kararlaştırmışlardır. Oluşturulan komite her iki tarafında başkentlerinde sırayla üç toplantı yapmış: birliklerin bulundukları konumlardan geri çekilmesi, savaş esirlerinin serbest bırakılması; propaganda faaliyetlerinden kaçınılması; siyasi ilişkilerin yeniden tesis edilmesi gibi tedbirler üzerinde durmuştur. Görüşmelerden 1987 yılına kadar bir ilerleme kaydedilememiştir. Ancak bu görüşmelerin iyimserlik kaynağı teşkil ettiğini, tarafların barışçı yolla sonuca ulaşmayı istedikleri, en azından gayret ettikleri söylenebilir.¹⁵⁴

III. 1991 SONRASI SOMALİ: YENİDEN İÇ SAVAŞ VE ULUSLARARASI MÜDAHALE

İç savaşın ilk evresini Siad Barreyönetimine karşı başlatılan isyanoluşturmuştur. Barre'in 26 Ocak 1991'de devrilmesi ile Ali Mehdi ve Muhammed Aidid'in liderliğindeki iki önemli grup arasında, Somali'de çatışmalar başlamıştır. Başkent Moğadişu savaş alanına dönmüş ve Kasım 1991-Mart 1992 tarihleri arasında 14 binden fazla sivil hayatını kaybetmiştir. Barre'ye bağlı birlikleri Aidid'in kuvvetleri sürmüş ve bu birlikler, Shebelle ve Juba nehirleri arasında yer alan ve ülkenin en zengin tarım alanı olan bölgeye kaçmışlardır.

Aylar süren ağır çatışmalar, tarım üretim ve dağıtımını tahrip etmiş ve devam eden kuraklıktan daha fazla kıtlığın nedeni olmuştur. 1992'de aşiret ittifakları yıkılmış çatışma daha fazla taraflı hale gelmiştir. Aşiret askerlerine egemen olan genel hukuk tanımazlık zamanla yağma ve hırsızlığa

¹⁵⁴Taylan, a.g.e., s. 88.

dönüşmüştür. Uluslararası ambargoya rağmen, dünyanın her tarafından Somali'ye silah gelmiş ve bunların kullanılması ile her yere kanunsuzluk hakim olmuştur. Güvenlik boşluğu ve kıtlık nedeniyle toplu göçler yaşanmıştır. 1993'te Belet-Weyn ve Moğadişu'dahalkın %80'inin göç etmiş olduğu saptanmıştır.

Somali'de iç savaş ve açlık dolayısıyla yaşanan felaket ve zorlukları azaltmak için uluslararası insani yardım kuruluşları devreye girmiştir. Ancak, bu çabalar esnasında yardım kuruluşları anarşi ve kaos nedeniyle önemli engellerle karşılaşmışlardır.Yardım malzemelerinin % 80'ine el konmuştur. Somali'de iç karışıklığın çözümlenememesi nedeniyle yağmalamaların artması ve açlığın had safhaya ulaşması üzerine BM Somali konusunu gündemine almıştır.¹⁵⁵

BM Güvenlik Konseyi24 Nisan 1992'de 751 sayılı kararı ile UNOSOM I kurulmuştur. UNOSOM Imerkezi hükümetin etkinliğini yitirmesi sonucunda bozulan düzeni yeniden sağlamak için özellikle yardım malzemelerinin dağıtımını kolaylaştırma ve çatışan tarafları uzlaştırmaya çalışmakla görevlendirilmiştir. Ne var ki açlığın artması ve kargaşanın son bulmaması üzerine daha kapsamlı bir askeri müdahale olasılığı gündeme gelmiştir.

8 Aralık 1992 tarihinde kabul edilen 794 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı ile Birleşik Devletler tarafından yönetilecek bir Birleşmiş Milletler barış gücü (UNITAF) oluşturulması öngörülmüştür. Somali hükümetinin daveti olmaksızın Somali'de askeri müdahaleye izin veren 794 sayılı karar ile kurulan UNITAF klasik barış güçlerinden farklılık arz etmiştir.

Sonuç olarak, Somali'nin başarısız bir devlet olmasının ardında pek çok etmen vardır. Bu etmenler arasında Somali'nin 1885 Berlin Konferansı'nda belirlenen esaslar çerçevesinde İngiltere, Fransa ve İtalya arasında

¹⁵⁵ Hakan Taşdemir,**Uluslararası İnsani Hukukta Siviller**,(Yayınlanmamış Doktora Tezi), GÜSBE, Ankara, 1999, s.97-100.

paylaşılması; ülkede sömürge yönetimlerinin varlığı ve bunların emelleri çerçevesinde kabileleri birbirlerine karşı kullanmaları; 1 Temmuz 1960'da bağımsız olmasına karşın ülkede yaşanan darbeler sonucudemokratik ve istikrarlı bir yapının kurulamaması; dönemin süper güçleri ABD ve SSCB'nin müdahaleleri; Ogaden'nın Etiyopya'ya vermesi ve bunun sonucu Etiyopya ile Somali arasında sık sık yaşanacak savaşlar; bu savaşların halkın üzerindeki ekonomik, sosyal ve askeri açıdan maliyeti; 1991 sonrası dönemde yaşanan iç savaş ve başarısız uluslararası müdahale vardır.

Üçüncü bölümde 1991 sonrası dönemde yaşanan iç savaş, kıtlık ve uluslararası müdahale ve müdahale sonrası dönem üzerinde durulacaktır. Bölümde ayrıca Somali'de devlet başarısızlığını önlemeye yönelik uluslararası çabalar anlatılacak ve Somali'nin günümüzde başarısız devlet çökmüş devlet ya da başarısızlıktan kurtulmuş devlet evrelerinden hangisinde olduğu tartışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOMALİ'DE DEVLET BAŞARISIZLIĞINI ÖNLEMeye YÖNELİK ULUSLARARASI ÇABALAR

Somali Krizi'nin ortaya çıktığı zaman hemen hemen Sovyetler Birliği'nin parçalanması ve Eski Yugoslavya'daki savaşın başlamasıyla aynı döneme denk geliyordu. Bu olaylar uluslararası toplulukların büyük bir kısmının dikkatini çekmiştir. Birleşmiş Milletler Somali'ye İnsani Müdahale çerçevesinde müdahale etmiştir.

Bu bölümde ilk olarak, insani müdahale doktrini üzerinde durulacaktır. Ardından Somali'de insani müdahale esasında kuvvet kullanımı örnekleri UNOSOM I, UNOSOM II, UNITAF üzerinde durulacaktır. Bu bölümde son olarak müdahale sonrası dönemde Somali'deki durum ele alınacaktır. Bu bağlamda Somali kaynaklı deniz haydutluğu sorunu ve günümüzde Somali'nin durumu meseleleri ele alınacaktır.

I. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE İNSANİ MÜDAHALE DOKTRİNİ

En basit tanımı ile insani müdahale; bir devletin başka bir devlete karşı geniş çaplı insan hakkı ihlallerini önlemek amacıyla kuvvet kullanması olarak tanımlanabilir. Sadece insani müdahale adı altında tarihte tek bir müdahale olmamıştır. İnsani müdahaleler olarak adlandırılan müdahalelerin her zaman ekonomik, siyasi ve kültürel boyutu diğer amaçları ile birleşmiştir. Uluslararası Hukuk'ta insani müdahale tartışmalı bir konudur.

Bazı hukukçular hukuka aykırı bulmaktadır. İnsani müdahaleyi, insani emperyalizmin bir türü olarak kabul etmektedirler. Bazı hukukçular ise, insani

müdahaleyi hukuka uygun görmektedirler. Ancak bu hukukçular müdahalenin kapsamının sınırlı tutulmasını savunmuşlardır.¹⁵⁶

İnsani müdahale bir müdahale türüdür. Müdahale hukuki ve siyasi bir kavramdır. Eylemsel olarak kuvvet kullanımı, ekonomik yardım veya diplomatik girişimlerde müdahale olarak değerlendirilebilmektedir. İnsani müdahalenin tanımı ve kapsamı tartışmalıdır. Bir tanıma göre; insani müdahale, bir devletin geniş çaplı insan hakları ihlalleri yaşanan devlete müdahale ederek, ihlallerin yapılmasının önlenmesi için kuvvet kullanmasıdır.¹⁵⁷

En geniş anlamıyla müdahale; bir devletin ulusal yetkisine giren bir konunun konuşulması, incelenmesi, araştırılması, görüşülmesi ve tavsiyelerde bulunulmasıdır. Dar anlamda müdahale ise; bir devletin başka bir devletin içişlerini yada dışişlerini ilgilendiren bir konuda zorlayıcı yada emredici şekilde devletin tutumunu değiştirmek yada bu devlette bazı değişiklikler yapmak amacıyla karışmasıdır.¹⁵⁸

İnsani müdahalenin uygulanabilirliği konusunda çeşitli değerlendirmeler mevcuttur. Uluslararası Hukuk'ta, doktriner olarak, müdahale yasağı benimsenmiştir. Ancak insani müdahalenin bir istisna olduğu ileri sürülmektedir. Bu konuda bir teamül olduğu da belirtilmektedir.¹⁵⁹

Uluslararası Hukuk'ta ise insani müdahale hususunda hukukçular altı gruba ayrılmıştır.

Birincisi: İnsani müdahaleyi hukuka aykırı bulanlar.

¹⁵⁶ Enver Bozkurt, **Uluslararası İnsan Hakları Hukuku**, Ankara, Asil Yayın, 2. baskı, 2006, s.105.

¹⁵⁷ Funda Keskin, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1998, s.125.

¹⁵⁸ Bozkurt, **a.g.e.**, s.106.

¹⁵⁹ Ian Forbes, Mark Hoffman, **Political Theory, International Relations and the Ethics of Intervention**, New York, St. Martin's Press, 1993, s.147.

İkincisi: İnsani müdahaleyi günümüzde hukuka aykırı bulanlar. İnsani müdahale ancak, BM Anlaşma sisteminin kolektif zorlaması istisna tutulduğu zamanda hukuka uygun olabilir. Bir kısım yazarlar, BM Antlaşması sistemi içerisinde insani müdahale için kurallar geliştirmeyi uygun görmektedir. Etnik temizlik veya büyük ölçekte ölüm olaylarının uluslararası topluluğun sorumluluğuna verilmesini savunmuşlardır.¹⁶⁰Yakın geçmişte Somali, Ruanda ve Bosna gibi ülkelerde harekete geçilmesi gerektiğinde, bunun nasıl yapılacağı hususunda belirsiz kalınmıştır. Bu durumda ya hiç müdahale edilmemekte yada müdahale doğru zamanda ve doğru şekilde yapılmamaktadır.¹⁶¹ Müdahale uluslararası topluluğun sorumluluğuna verilince, müdahalesizlik ilkesi sonuç verecek ve Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin veto yetkisi olmayacaktır. Diğer yazarlar ise, devletlerin insani müdahale ile ilgili hukuk kurallarının düzenlemeye götürmeleri gerektiğini savunmuşlardır.

Üçüncüsü: İnsani müdahalenin kayıtsız kabulünü savunanlar.

Dördüncüsü: Yıkılma aşamasına gelmiş devletlerde müdahalenin haklı olduğunu savunanlar. Bu devletlerde olağanüstü durum olduğunu, bölge halkının korunmasının gerektiği, müdahalenin sonucunun, bölgedeki zarara göre daha küçük olacağını savunurlar.

Beşincisi: İnsani müdahale hakkının tam gelişmemiş olmasına rağmen var olduğu anlayışını savunanlar.

Altıncısı: Yaşanan uç olaylarda insani müdahale hakkının zaten olduğunu savunanlar. Yaşam kaybının çok olduğu ciddi insani durumlarda,

¹⁶⁰ Bozkurt, **a.g.e.**, s.109.

¹⁶¹ Segah Tekin, **İnsani Müdahale Kavramı ve Libya'nın Geleceği**, Ankara, Başak Matbaacılık, Nisan, 2011, s.12.

insani müdahale hakkı yükselir ve yaşanan yaşam kayıplarının önlenmesi yada son verilmesi için askeri müdahalenin uygulanması gerekir.¹⁶²

İkinci Dünya Savaşı'nın yaşanmasından sonra, o günlerin gereği olarak uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacı ile Birleşmiş Milletler kurulmuştur. Günümüzde ise, BM'nin uluslararası barış ve güvenliği korumada ne derecede etkili olduğu ve varlığı tartışma konusu olmuştur. "İki Kutuplu Sistem" in sona ermesi ve Soğuk Savaş'ın bitmesiyle, BM'nin uluslararası ilişkilerdeki rolü de tartışılmaya başlanmıştır. BM'nin 1990'lı yıllarda yapmış olduğu müdahalelerde farklı tutumlar sergilemesi tartışmaları daha da yoğunlaştırmıştır.

Bağımsız devletlerin oluşturduğu uluslararası sistemde, hukuksal ve siyasal olarak da uluslararası toplum örgütlenememekteydi. Devletler sahip oldukları güce göre, başka bir devlet ile olan anlaşmazlığını savaşarak çözme yoluna gitmişlerdir. I.Dünya Savaşı'na katılan taraf devletlerin kayıpları büyük olmuştur. Devletlerin aralarında yaşanan sorunları savaş yolu ile çözmemeleri, uluslararası bir dayanışma yoluna gidilmesi gerektiği yönünde kanı ortaya çıkmıştır. I.Dünya Savaşı sonucunda, bu düşünceden hareketle Milletler Cemiyeti 10 Ocak 1920¹⁶³ yılında kurulmuştur. Milletler Cemiyeti'nin önde gelenlerinden Edward Benes, "Amacımız, savaşı imkansız kılmak, ortadan kaldırmak ve bir daha gerçekleşmemesini sağlamaktır." demiştir.¹⁶⁴

Milletler Cemiyeti 20 yıl faaliyet göstermiştir. Cemiyet tüm çalışmalara rağmen II. Dünya Savaşı'nın çıkmasına engel olamamıştır. 18 Nisan 1946 yılında ise Milletler Cemiyeti dağılmıştır. II.Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında 1945 yılında ise Birleşmiş Milletler kurulmuştur. Birleşmiş Milletler

¹⁶² Bozkurt, **a.g.e.**,s.109.

¹⁶³ Milletler Cemiyeti, Paris Barış Konferansı'nın 25 Ocak 1919 yılında yapılan toplantısında; uluslararası barışı ve güveni sağlayacak ve devam ettirecek bir Milletler Cemiyeti kurulmasına karar verildi. Bu kararı yerine getirmek için bir komisyon kuruldu. Komisyonun hazırladığı sözleşme 28 Nisan 1919 tarihinde Konferans Genel Kurulu'nda kabul edildi ve böylece Milletler Cemiyeti İsviçre'de 10 Ocak 1920'de kurulmuş oldu. Bkz. Margaret Macmillan, **Paris 1919**, Ankara, Odtü Yayıncılık, Ekim, 2004, s.87-101.

¹⁶⁴ Robert Kagan, **Cennet ve Güç**, İstanbul, Koridor Yayıncılık, 2005, s.22.

Anlaşması ile önceki dönemlere göre yenilikler gelmiştir. Üye olan devletler BM Anlaşması'na, kuvvet kullanmama yönünde bağlanmışlardır. Anlaşmaya göre kuvvet kullanımına, meşru müdafaa ve BM organları aracılığıyla izin verilmesi şartıyla izin verilmiştir. BM'nin kurulduğu dönemlerde, uluslararası sistemin aktörü olarak sadece devletler düşünülmüştür. Devletlerin güvenliği ön plana çıkarılmıştır. Soğuk Savaş sonrasında askeri tehditlerin giderek azalmasına karşın, askeri olmayan tehditler giderek artmıştır. Dünyanın büyük bir bölümünde güvenliğe karşı tehditler, komşu ülkenin ordusu değil, ekonomik çöküş, politik baskı, kıtlık, aşırı nüfus artışı, etnik ayrılıklar, doğanın tahribatı, terörizm, suç ve hastalıklar gibi sorunlardan kaynaklanmıştır.¹⁶⁵

İnsan haklarını korumaya yönelik hareketlerde artışlar görülmüş, ekonomik bağımsızlığa yönelik girişimler, kendi kaderini tayin hakkı gibi unsurlar, devletlerin egemenlik ilkesinin sorgulanmasına neden olmuştur.

Birleşmiş Milletler büyük çaplı insan hakları ihlallerinin yaşandığı iç çatışmalar sırasında ikileme düşmektedir. Çünkü bir tarafta insan hakları ihlali, diğer tarafta birliğin bağlı olduğu kurucu anlaşmanın hükümleri bulunmaktadır. Uluslararası ilişkilerde devlet egemenliği ve iç işlerine karışmama ilkeleri hala geçerliliğini korumaktadır. Ancak insan hakları ihlalleri konusunda da BM'nin tepki göstermesini bekleyen uluslararası bir algı mevcuttur.

BM Anlaşması çerçevesinde örgütün insani müdahaleyi nasıl gerçekleştireceği tartışmalı bir konudur. Bu hususla ilgili iki yaklaşımdan söz edilebilir. Birinci yaklaşıma göre; müdahale BM Anlaşması'nın 2/4¹⁶⁶ ve 2/7'nci¹⁶⁷ maddesinin ihlali anlamına gelmektedir. 2/4'ncü madde; bir devletin

¹⁶⁵Enver Bozkurt, Selim Kanat, **Uluslararası Toplumun Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler**, 1.baskı, Ankara, Asil Yayın, 2007, s.55.

¹⁶⁶ Madde 2/4: Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletlerin Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar. Bkz. Enver Bozkurt, M. Akif Kütükçü, Yasin Poyraz, **Devletler Hukuk Mevzuatı**, 1.baskı, Ankara, Asil Yayın, Eylül, 2004, s.494.

¹⁶⁷Madde 2/7: İşbu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletlere herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi, **yeleri** de bu türden konuları işbu Antlaşma

toprak bütünlüğüne ve siyasi egemenliğine karşı kuvvet kullanılamayacağını belirtir. 2/7'nci madde ise; devletlerin iç işlerine karışılmayacağına değinmektedir. Bu yaklaşımı savunanlar, bu maddeler eğer insani müdahaleye izin verecek şekilde yorumlanırsa, istisnanın kötüye kullanılacağından bahsetmektedirler. Bu kapsamda, BM'nin BM Anlaşması'nın 2.maddesine dayanarak insani müdahalede bulunulamayacağını savunmaktadırlar. İkinci yaklaşım ise; 2/7. madde VII.Bölüm çerçevesinde değerlendirildiğinde, insani müdahalenin yapılabileceğini savunmaktadır. BM Anlaşması VII.Bölüm; BM'nin uluslararası barış ve güvenliği koruması için kullanacağı zorlayıcı önlemler yer almaktadır. Bu yaklaşımı savunanlara göre; "BM VII.Bölüm çerçevesinde 41'nci¹⁶⁸ ve 42'nci¹⁶⁹ maddelere dayanarak, barışın tehdit edildiği veya saldırı eyleminin olduğu durumlarda Güvenlik Konseyi duruma müdahale edebilir." şeklindedir.¹⁷⁰

Birleşmiş Milletler tarih boyunca, tehlikeli arz eden ilişkilerin savaşa dönüşmesini engellemek için, karşıt tarafları sorunları savaşarak değil de, görüşmeler yaparak çözmeleri yönünde ikna etmeye çağırmıştır. Bilindiği üzere, BM'nin bir devlet içerisinde gerçekleşen insan hakları ile ilgili olaylarda, insani müdahale de bulunmasının şartı, Güvenlik Konseyi'nin insan hakları ihlallerini barışı tehdit eden veya bozan bir durum olarak değerlendirmesi ve buna karşı gerekli tedbirlerin alınması hususunda karar vermesidir.

Madde 2/4: Devletlerin yalnız ülkesel bütünlüğüne yada politik bağımsızlığına karşı kuvvet kullanmayı değil, BM'nin amaçları ile

uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz; ancak, bu ilke VII. Bölümde öngörülmüş olan zorlayıcı önlemlerin uygulanmasını hiçbir biçimde engellemez. Bkz. Bozkurt, Kütükçü, Poyraz, **a.g.e.**, s.494.

¹⁶⁸Madde 41: Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabilir ve Birleşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir. Bkz. Bozkurt, Kütükçü, Poyraz, **a.g.e.**, s.503.

¹⁶⁹Madde 42: Güvenlik Konseyi, 41. maddesinde öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü, girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir. Bkz. Bozkurt, Kütükçü, Poyraz, **a.g.e.**, s.504.

¹⁷⁰Bozkurt, **a.g.e.**, s.108-118.

bağdaşmayan davranışlarda dahi kuvvet kullanmayı yasaklamıştır. Bu düşünceye katılanlar, Madde 2/4 ile antlaşmanın giriş bölümünün 7. paragrafında, BM Antlaşması'nın ruhuna ve tarihsel geçmişinde bu yorumu desteklediğini savunmuşlardır. Uluslararası alanda barış ve güvenliğinden sorumlu Güvenlik Konseyi'dir. Devletler ise bu hususta ikincil konumdadır. Bu yüzden Güvenlik Konseyi'nden izin alınmadan yapılan insani müdahaleler Madde 2/4 ile uyuşmamaktadır. Bu maddenin diğer bir yorumu ise; yalnız devletlerin toprak bütünlüklerine ve siyasal bağımsızlıklarına karşı kullanıldığında, kuvvet kullanımının yasak olduğunu savunur. Ülkenin toprak bütünlüğüne yada siyasal bağımsızlığına zarar gelmeyecekse kuvvet kullanımının yasak olmadığını belirtirler.¹⁷¹

Madde 2/7 ise; iki farklı kural içermektedir. Biri devletin milli yetkisine giren işlere Örgütün müdahalesinin yasaklanması, diğeri Antlaşmanın çerçevesinde üyelerini bu gibi konularda uzlaşmada serbest bırakılmasıdır. Müdahale yasağı devletlerarasında değil, üye devletler ile BM arasındaki ilişkiler için getirilmiş görüntüsü vermektedir. Bu madde ile getirilen devletlerin içişlerine müdahale yasağını, baskıcı hükümetler kendi vatandaşlarına yönelik uygulamalarında daima kullandıkları de bir gerçektir. Madde 39, Güvenlik Konseyi'ne üç yetki vermiştir. Barışın tehdidi, bozulması yada saldırı durumlarının tespiti, milletlerarası barış ve güvenliğin korunması ve yeniden tesisi için tavsiyelerde bulunma ve 41. ve 42. maddeler gereğince silahlı kuvvet kullanılması gerektirmeyenyada gerektiren zorlama tedbirlerine karar vermedir.¹⁷²

İnsani müdahale karşıtları, Madde 2/4 ve 2/7'nin insani müdahaleye izin verecek şekilde yorumlanmasının, istisnanın kötüye kullanılmasına neden olacağını düşünmektedirler. Bu duruma örnek olarak da Irak'a yapılan müdahaleyi örnek göstermektedirler. Kuzey Irak'a ABD liderliğinde gerçekleştirilen Huzur Operasyonu'nu Irak'ın içişlerine müdahale olarak

¹⁷¹Bozkurt, a.g.e.,s.111.

¹⁷²Bozkurt, a.g.e.,s.113-114.

düşünmektedirler.Haiti, Burma ve Nijerya'da halkın iradesinin ifade edildiği seçimler, şiddet kullanılarak g

örmezden gelinmiştir. Demokrasiyi yeniden kurmak doğrultusunda herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu durum uluslararası arenada, güçsüz devletler için tehlike yaratabilme potansiyeline sahiptir. Güçlü devletler, keyfi olarak, güçsüz devletler üzerinde insan haklarını bahane ederek baskı kurabilmektedirler. Bu durumu kendi siyasi ve ekonomik çıkarları açısından kullanabilirler. İnsancıl amaçları ileri sürülerek yapılan müdahalelerin hiçbirisi, sırf bu amacı gerçekleştirmek için yapılmadığı da ortadadır. Başka bir çıkarı olmayan devletin tek başına insan hakları ihlalleri olan bir devlete müdahale etmesini beklemek, böyle bir müdahalenin maliyeti ve neden olabileceği insan kaybı göz önüne alındığında akla yatkın olmamaktadır¹⁷³.

BM Antlaşması'nın 39. maddesi'ne göre, Güvenlik Konseyi, barışın tehdidi veya bozulması durumlarında, bunu tespit ve gerekli tedbirlerde bulunma yada Madde 41 ve 42 gereğince tedbirleri kararlaştırma yetkisine sahiptir. Hangi durumlarda barışın tehdit edildiği veya bozulduğunun tespiti ise oldukça zordur. BM Antlaşması'nda ise bu konuda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Güvenlik Konseyi'nin yetkisi bu konuda oldukça geniştir.¹⁷⁴

BM'nin başlıca amacı uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla barışın devamını sağlamak için ortak önlemler almaktır. Barışçı bir müdahaleyi gerçekleştirememenin sonucu, askeri müdahale olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir devlet içerisinde meydana gelen olaylar açısından bakıldığında ise, durum biraz daha karışık hale gelmektedir. İnsan hakları ihlallerinin hangi ölçüde barışı tehdit edeceği veya bozacağı, bir karmaşıklık yaratmaktadır. BM Antlaşması'ndaki 39. madde'nin gerçekten asıl amacı, insan haklarının korunması değil, uluslararası barış ve güvenliğin

¹⁷³ Keskin, **a.g.e.**,s.128.

¹⁷⁴ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri, III.Kitap**, 3.baskı, Ankara, Turhan Kitabevi,1999, s.214-215.

korunmasıdır. Güvenlik Konseyi içerisinde insan haklarını ihlal eden ve dünya barışını engelleyen bir olaya müdahale ettiğinde, dolayısıyla insan hakları ihlallerini de önlemiş olacaktır. Ancak insan haklarını ihlal eden her durum, uluslararası barış ve güvenliği tehdit edecek bir sonuç doğurmayabilir. Bu yüzden BM Antlaşması'ndaki 39.Madde doğrultusunda Güvenlik Konseyi'nin alacağı kararlar sadece uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği insan hakları ihlalleriyle sınırlı olmalıdır.¹⁷⁵

Güvenlik Konseyi'nin, BM Antlaşması'ndaki 39. Madde çerçevesinde, tespit ettiği bir durum için alacağı tedbirleri geçici ve zorlayıcı önlemler olmak üzere ikiye ayırabiliriz. BM Antlaşması'ndaki 40. Madde'de yer alan geçici tedbirlerin amacı, durumun daha da kötüleşmesinin önüne geçmektir. Belirtilen tedbirlerin ne olduğu BM Antlaşması'nda açıkça belirtilmemiştir. Ancak, Güvenlik Konseyi'nin çatışmaların durdurulması, ateşkes, silahlı kuvvetlerin geri çekilmesi, anlaşmaya varılması ve askeri malzemeye ambargo konulması gibi geçici önlemler aldığı görülmektedir.¹⁷⁶

BM Antlaşması'ndaki 41. ve 42. maddeler, silahlı kuvvetlerin kullanılmasını gerektiren ve gerektirmeyen yaptırımlar olmak üzere iki çeşit zorlayıcı önlemler öngörmektedir. 41. madde diplomatik, siyasi, ekonomik ilişkilerin, hava, deniz, demiryolu ulaşımının, radyo, televizyon, posta iletişiminin kesilmesi gibi silahlı kuvvet kullanımını gerektirmeyen önlemleri kapsamaktadır. 42. madde ise, gerektiğinde hava, deniz ve kara kuvvetleri aracılığıyla kuvvet kullanılmasını öngören zorlayıcı önlemleri kapsamaktadır.¹⁷⁷

Güvenlik Konseyi'nin aldığı tedbir ve kararları, uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacıyla, üye devletler yapacaktır. Güvenlik Konseyi insan haklarının vahim derecede ihlalini barışı tehdit eden durumlar arasında

¹⁷⁵L. F. Damrosch,D. Scheffler, **An Inquiry into the Legitimacy of Humanitarian Intervention**, San Francisco, Law and Force in the New International Order, 1991, s.186.

¹⁷⁶ Pazarıcı, **a.g.e.**, s.215.

¹⁷⁷ Pazarıcı, **a.g.e.**, s. 216.

saymıştır. Somali'de yaşananlar ise, BM'nin insan hakları ihlallerini gerekçe göstererek bir müdahalede bulunması açısından ilginç bir örneği oluşturmaktadır. Somali'de tamamen bir devletin kendi sınırları içerisinde gerçekleşen insan hakları ihlallerinin Güvenlik Konseyi tarafından barışı tehdit eden bir durum olarak değerlendirilmesi söz konusu olmuştur.

Sonuçta, müdahalelerin gerçekten başarılı olabilmeleri için, barış sağlama ve barış koruma operasyonlarının, barışı pekiştirecek ve insanlar arasında güven duygusunu oluşturacak bir yapıda olması gerekmektedir. Bu yapıları destekleyici çabalar; çatışan tarafların silahtan arındırılması, silahlara el konulması, düzenin sağlanması, kamu kurumlarının reformu gibi çabaları kapsamalıdır. İnsani müdahalenin bir standardı olmaması, hukuki olmayan insani müdahalenin keyfiliğini ve kayıplarını arttırmıştır. BM, gücünü temsil ettiği değerler, küresel normların oluşturulması ve sürdürülmesinde oynadığı rolden almaktadır. BM günün gereklerine ayak uydurabilmeli ve kendisini bu yönde geliştirilmeli ve güçlendirmelidir.

II. SOMALİ'DE İNSANİ MÜDAHALE ÇERÇEVESİNDE KUVVET KULLANIMI ÖRNEKLERİ

Birleşmiş Milletler Somali'ye İnsani Müdahale çerçevesinde müdahale etmiştir. 1970'lerin sonlarında UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees-Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği), WFP(World Food Programme-Dünya Gıda Programı), UNICEF ve diğer Birleşmiş Milletler kuruluşları ve programları, Somali'deki kamplara ve Etiyopya'nın Ogedan bölgesinden gelen binlerce mülteciye yardım etmek için çalışmıştır.¹⁷⁸Somali'de iç savaşın başladığı 1988 yılında kuzey batıda büyük bir nüfus yerlerinden edilmişti. Bu insanların ihtiyaçları artmıştı. Tahmini olarak

¹⁷⁸Boutros Boutros-Ghali, **The United Nations and Somalia 1992-1996**, cilt 3, New York, The United Nations Blue Books, 1996, s.15.

500.000 Somalili şiddetten kaçarak Birleşmiş Milletler kuruluşlarından yardım almışlardı.¹⁷⁹

Somali’de yaşanan insani felaketler, istikrara yönelik tehditler, Afrika Burnu içinde tehlike yarattığı hususundaki sesler artmıştır. Somali krizi Sovyetler Birliği’nin parçalanması ve Eski Yugoslavya’daki savaşın başlamasıyla aynı döneme denk gelmiştir. Bu olaylar uluslararası toplulukların büyük bir kısmının dikkatini çekmiştir

A. UNOSOM I (United Nations Operations in Somalia)

27 Aralık 1991’de, Boutros Boutros-Ghali, Birleşmiş Milletler’de Genel Sekreter olmadan önce, Birleşmiş Milletler’in beşinci Genel Sekreteri olan Javier Pérez de Cuéllar aracılığıyla Güvenlik Konseyi’ne bir mektup göndermiştir. Bu mektupta Somali sorununun Afrika Birliği Örgütü’nün de¹⁸⁰

görüşleri alınarak, Güvenlik Konseyi’nin katılımıyla barışçıl yollardan çözülebileceğini belirtmiştir. Ocak 1992 başlarında Boutros Boutros-Ghali Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri olduktan sonra, Sierra Leone’lu olan James O.C. Jonah ‘ı Mogadishu’ya göndermiştir. Jonah, Mogadishu’ya ateşkesin

¹⁷⁹F.M.Lorenz, “Confronting Thievery in Somalia”, **Military Review**, cilt 74, sayı 8, Ağustos, 1994, s.46.

¹⁸⁰Afrika Birliği Örgütü (Organizations of African Unity-OAU):25 Mayıs 1963 tarihinde kurulmuş bölgesel örgüt. Söz konusu tarihte bir araya gelen otuz iki Afrika ülkesi Addis Ababa’da “Afrika Birliği Örgütü Antlaşması”nı imzalamıştır. Bugün üye sayısı elli üçe yükselen örgütün başlıca organları, devlet ya da hükümet başkanlarından oluşan Genel Kurul, Bakanlar Konseyi, Genel Sekreterlik ve Arabuluculuk, Uzlaştırma ve Hakemlik Komisyonu’dur. Bunların yanı sıra, Ekonomik işbirliği ve Kalkınma Departmanı (EDECO), Eğitim, Bilim, Kültür ve Sosyal işler Departmanı (ESCAS) bulunmaktadır. Örgüt, üye ülkeler arasındaki ilişkileri geliştirmeye katkıda bulunmak amacıyla Özel Barış Fonu, Afrikalı Sığınmacılar Fonu ve Açlıkla mücadele Fonu oluşturmuştur. Afrika Birliği Örgütü’nün temel amaçları şunlardır:

*Afrika ülkeleri arasındaki işbirliği ve dayanışmayı geliştirmek

*Üye ülkelerin ülke bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumak

*Afrika’daki her türlü sömürgecilğe son vermek

*Barışçılık ve boksuzluk politikaları izlemek

*Üyeler arasında sağlık, eğitim, bilim ve savunma alanlarındaki politikaları uyumlaştırmak ve koordine etmek.

Bkz. Ülke Arıboğan, Gülden Ayman, Beril Dedeoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, der. Faruk Sönmezoglu, İstanbul, Der Yayınları, 2000, s.12.

sağlanması, General Aidid ve Ali Mahdi Muhammad ile görüşmek amacı ile gitmiştir. Uluslararası yardım kuruluşları ve NGO'lar (non-govermental organizations-Hükümet dışı örgütler) tarafından güvenliğin sağlanması ve çatışmalardaki sivillerin korunması hedeflenmiştir. Yapılan bu görüşme ile küçük ama somut bir ilerleme kaydedilmiştir. Ancak James O.C.Jonah'ın ziyareti boyunca başkentte çatışmalar devam etmiştir, havaalanları bombalanmıştır.¹⁸¹

15 Ocak 1992'de Somali'nin İçişleri Bakanı Güvenlik Konseyi'ne müracaat etmiştir. Güvenlik Konseyi'ni Somali'de gittikçe kötüleşen durum üzerine, toplantı yaparak düşünmeye çağırmıştır. Özellikle bu tarihlerde Mogadishu'da şiddet gittikçe yoğunlaşmıştı. 23 Ocak 1992'de ise Güvenlik Konseyi Somali için ilk kararı olan, 733 sayılı kararı kabul etti. 733 sayılı kararın kapsamı şu şekildeydi: "Çatışan bütün gruplar arasındaki düşmanlığı durdurmak, barışı sağlamak, insani yardımların ulaşımını kolaylaştırmak."¹⁸²

Birleşmiş Milletler Anayasası'nın VII. Bölümü kapsamında, Güvenlik Konseyi Somali'ye askeri teçhizat ve silahların ulaşımını önlemeye yönelik "ambargo" uygulayacaktı. Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen 733 sayılı karar metni General Aidid ve Ali Mahdi Muhammad'e, Somali içindeki gruplara, üye devletlere ve uluslararası organizasyonlara gönderilmiştir. Ali Mahdi Muhammad kararı sonradan kabul etmiştir.¹⁸³

31 Ocak'ta Boutros Boutros-Ghali, Ali Mahdi Muhammad ve General Aidid'e mektup göndererek, 10 Şubat haftası boyunca New York'ta yapılacak görüşmelere katılmaları için davet etmiştir. Görüşmeler, Somali'deki barışın sürdürülmesi çabaları hususundaki çalışmalar ve ateşkes anlaşmasının başarıya ulaşması amacıyla en iyi yolların araştırılması tabanında

¹⁸¹Ghali, **a.g.e.**, s. 17.

¹⁸²

(Erişim),[http://daccess-dds-](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/010/92/IMG/NR001092.pdf?OpenElement)

[ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/010/92/IMG/NR001092.pdf?OpenElement](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/010/92/IMG/NR001092.pdf?OpenElement), 15 Mart 2013.

¹⁸³ "Security Council Establishes New UN Operation In Somalia", **United Nations Chronicle**, cilt 29, Eylül, 1992, s.13.

gerçekleşecekti. Mogadishu'daki iki temel grubun temsilcileri Birleşmiş Milletler Karargah Binası'ndaki Şubat görüşmeleri için New York'a gitmiştir.

Boutros Boutros-Ghali, toplantıya Afrika Birliği Örgütü, Arap Birliği (League of Arab States) ve İslam Konferansı Teşkilatı'nı (Organizations of the Islamic Conference-OIC) da davet etmiştir. Birleşmiş Milletler ve bu üç örgüt ortak bir heyet oluşturmuştur. Görüşmeler süresince Boutros Boutros-Ghali ayrı ayrı rakip grupların temsilcileriyle görüşmüştür. Mogadishu'daki çatışmaların sona ermesi ve kalıcı anlaşmalar yoluyla barışçıl ortamın korunması için yöntemler tartışılmıştır.

14 Şubat'ta iki grup da ateşkesi sürdürme ve düşmanlığı derhal durdurmaya yönelik anlaşma imzalanmıştır. Birleşmiş Milletler temsilcilerinin yüksek düzeydeki katılımı, üç bölgesel ve hükümetler arası organizasyonun, ateşkes anlaşmasını düzenlemesi ve yapılan uygulamaların sonuca ulaşması için, Mogadishu'yu ziyaret etmesi gerekmektedir. Anlaşmalar imzalayarak, taraflar karşılıklı olarak güvenceler verseler de Mogadishu'da çatışmalar devam etmiştir. Ortak heyetler, Somali için Boutros Boutros-Ghali'nin önderliğinde, James O.C.Jonah'ın Mogadishu'ya elçi olarak gönderilmesine izin vermişlerdir. James O.C.Jonah 29 Şubat'ta Mogadishu'ya ulaşmıştır.¹⁸⁴

3 Mart'ta dört gün süren yoğun görüşmeler neticesinde heyet Ali Mahdi Muhammad ve General Aidid'i, Birleşmiş Milletler gözlem mekanizması aracılığıyla ateşkesin uygulanması hususunda, ikna etmede başarılı olmuştur. İki grup lideri de Somali'de adalet ve barışın yeniden inşa edilmesini ve bunların hukukun üstünlüğü (rule of law) çatısı altında gerçekleştirmek istediklerini açıklamışlardır.¹⁸⁵

¹⁸⁴Ghali, **a.g.e.**, s.18.

¹⁸⁵ "Security Council Establishes New UN Operation In Somalia", **United Nations Chronicle**, cilt 29, Eylül, 1992, s.14.

Savaşan gruplar, Mogadishu'da birbirleriyle savaşmayı durdurdular. Her ne kadar başkentte insancıl operasyonları engellemek için seyrek de olsa şiddet olayları devam etse de, ülkenin çoğu bölümlerinde çatışmalar devam etmiştir. Heyet bu misyonun ilk evresini tamamlamasıyla birlikte ek görevler de üstlenmiştir. Mogadishu'da, Somali'deki gruplar ve başkent dışındaki hareketlerle ilgili olarak, ulusal barış ve birlik konferansı için görevler üstlenmiştir.

Mogadishu'da yeniden kurulan güvencesiz barışla birlikte (precarious peace re-established), ateşkeste kararlaştırıldığı gibi iki grup, Birleşmiş Milletler'e ateşkesi izleme görevini teslim etmiştir. Somali'ye teknik bir ekip gönderilmiştir. Bu ekip, ateşkesin kontrolünü sağlamak amacıyla operasyonel bir plan hazırlamak ve ülkeye gönderilen insani yardımların sorunsuz şekilde ulaşımını sağlayacak bütün yolların araştırılması için görevlendirilmiştir.

23 Mart'ta Mogadishu'ya ulaşan ekibin, iki grubun lideriyle görüşme yapması planlanmıştır. Ali Mahdi Muhammad, "Birleşmiş Milletler güçlü bir barış koruma ekibi göndermedikçe, ateşkesin olmayacağını ve ülkeye gönderilen gıda ve diğer yardımların etkin bir şekilde dağıtılmasının olanaksız olduğunu" belirtmiştir. Bu durumu Ali Mahdi Muhammad ve General Aidid'in görüşmeleri takip etmiştir. İki lider 27 ve 28 Mart'ta, ateşkesin kontrol mekanizması, Mogadishunun etrafına ve içine insancıl yardımların etkin şekilde dağıtılması hususunda anlaşma imzalamışlardır. Bu anlaşmalar sonucunda Birleşmiş Milletler şehrin her bir kısmında 25 adet gözlemci konuşlandıracaktır.

Bu gözlemciler ateşkesi ve güvenlik personellerini kontrol edecektir. Bu tarihlerde Kuzey Mogadishu Ali Mahdi Muhammad'ın grubu, Güney Mogadishu ise General Aidid'in grubu tarafından kontrol edilmiştir.¹⁸⁶

¹⁸⁶Robert M. Press, "Retreat from Somalia", Christian Science Monitor, cilt 87, 63.Baskı, 1995.s. 12.

Boutros Boutros-Ghali 21 Nisan 1992'de Güvenlik Konseyi'ne sunmuş olduğu raporda şunları önermiştir: "Birleşmiş Milletler Mogadishu'ya 50 adet gözlemci göndermeli, bu gözlemciler silahsız olmalıdır. Yardımların ulaşımına eşlik eden konvoy, Mogadishu'daki havaalanı ve limanlarındaki ekipmanlar ve güvenliğin sağlanmasındaki personel ihtiyacı için de, 500 adet piyade silahlı güç gönderilmelidir." ¹⁸⁷

24 Nisan 1992'de Güvenlik Konseyi 751 sayılı kararı kabul etmiştir. Bu karar ile Birleşmiş Milletler'e, Somali'de Birleşmiş Milletler Operasyonu'nun (UNOSOM) kurulması yetkisi verilmiştir. Güvenlik Konseyi Boutros Boutros-Ghali'den Mogadishu'daki ateşkesin kontrol edilmesi için, 50 askeri gözlemcinin derhal konuşlandırılmasını istemişlerdir. ¹⁸⁸

Ghali, mümkün olan en kısa sürede insani yardım hareketlerinin güvenliğini sağlanması için güvenlik güçlerini konuşlandırmıştır. Güvenlik Konseyi, Somali sorununa siyasi bir çözümün bulunması gerektiğini ve insani tehlikelerdeki asıl sorunun kökeninin araştırılması gerektiği gerçeğini anlamıştır. Ghali, Afrika Birliği Örgütü, Arap Birliği ve İslam Konferansı Teşkilatı arasındaki işbirliğinin devamı için, Somali'deki bütün partiler, gruplarla birlikte ulusal bir konferans düzenlemenin gerekli olduğunu düşünmüştür. ¹⁸⁹

28 Nisan 1992'de Ghali, Cezayirli Mohamed Sahnoun'u Somali içi Özel Temsilci olarak atamıştır. Görevi; barışın korunmasını kontrol etmek, çatışmaların barışçıl çözümlerinin bulunması için Somalili grupları teşvik etmektir. Öncelikli olarak 4 Mayıs'ta Mogadishu'ya ulaşmış ve siyasi liderlerle görüşmüştür. 50 silahsız ateşkes gözlemcisinin bir an önce konuşlandırılmasını sağlamak, şehre gönderilen yardımları korumak için

¹⁸⁷ Press, **a.g.m.**, s. 13.

¹⁸⁸ "UNOSOM Withdrawal Completed 'Virtually Without a Hitch'", **United Nations Chronicle**, cilt 32, sayı 2, Haziran, 1995, s.17.

¹⁸⁹ "Security Council Establishes New UN Operation In Somalia", **United Nations Chronicle**, cilt 29, Eylül, 1992, s.14.

güvenlik güçlerini kurmak ve konuşlandırmak, yurt çapında insancıl yardım programlarının artırılmasını sağlamak (özellikle kıtlık yaşanan güney bölgelere) en öncelikli görevlerindendi.¹⁹⁰

UNOSOM I Nisan 1992'de kurulmuştur. İç savaş yaklaşık olarak bir yıldır kırsal bölgeyi harap etmiştir. Özellikle ülkenin güneyindeki tarıma büyük zarar vermiştir ve nüfusun çoğu yerlerinden edilmiştir. Şehirdeki bütün hizmetler yok edilmiş, güneyde yaşayan halk yiyecek bulmak ve şiddetten kaçmak için mücadele vermişlerdir. Yüz bin kişi gıdanın ulaşamadığı, içilebilir suyun ve sağlık hizmetlerinin olmadığı yerlerde yaşamıştır. Ülkenin kuzeyindeki birkaç bölgede ise kuraklık yaşanmıştır. Hemen hemen her yerde yiyecek stokları tükenmeye başlamış, yiyecek fiyatları ise aşırı miktarda artmıştır.¹⁹¹

Sağlık hizmetleri çökmüştür ve çocuklar normalde kızamık gibi önlenabilir hastalıklara karşı son derece savunmasız duruma düşmüşlerdir. Bu şartlar altında sadece yiyecek yardımlarının değil, temel sağlık hizmetleri ve içilebilir suyun insanlara ulaştırılması en büyük öncelik olmuştur. Nisan 1992'de Birleşmiş Milletler 4 buçuk milyon Somaliliye (yaklaşık olarak ülke nüfusunun %65'ine yakın) yardım götürülmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. 1 buçuk milyon insanın risk altında olduğu tahmin edilmiştir. 1992 başlarında Mogadishu'daki çatışmalar, deniz yoluyla başkente yiyecek yardımı yapılmasını imkansız hale getirmiştir.

Geniş ölçekte düşünüldüğünde iki grup arasındaki düşmanlık, Marco Polo gemisinin gelmesinden iki gün sonra, 3 Mart'taki ateşkesten sonra bitmiştir. Marco Polo gemisi, Dünya Gıda Programı (World Food Programme) tarafından bağışlanan buğday taşıyordu. Ghali'nin özel temsilcisi Mohamed Sahnoun ülkede yoğun olarak sorunlar yaşadığını belirtmiştir. Mayıs 1992'ye

¹⁹⁰Ghali, a.g.e., s.20.

¹⁹¹Thomas G.Weiss, **Military Civilian Interactions Intervening in Humanitarian Crises**, Maryland, Lanham and New York: Rowman & Littlefield Publishers, 1999, s.78.

kadar deniz yoluyla şehre yiyecek taşınamamıştır. Uluslararası Kızılhaç Komitesi (International Committee of the Red Cross-ICRC) içinde Kismayo'nun da bulunduğu şehirlere, merkez limanlara ve güney limanlara yiyecek ulaştırmada başarılı olmuştur. Bu arada Birleşmiş Milletler Somali'ye yardım götürmeye devam etmiştir. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, kısaca UNICEF (United Nations Children's Fund) Aralık 1991'in sonuna kadar Mogadishu'da bulunmuştur. Uçakla ilaç taşımaya başlamışlar, enerji veren yiyecekler ve diğer acil ihtiyaçların şehir içerisine ulaşmasını sağlamışlardır.¹⁹²

NGO'ların çoğu tehlike altında olmalarına rağmen, yardım programlarının devamını sağlamak için, baştan beri Mogadishu'da bulunmuşlardır. Hayatta kalan binlerce anne ve çocuğa yardım etmişlerdir. Hükümet servisleri çöktüğünden, UNICEF ve NGO'lar, Mogadishu'da birkaç anne ve çocuk sağlık merkezi kurmuşlardır. Ülkede WFP, UNICEF, ICRC ve diğer Birleşmiş Milletler grupları birleşerek çalışmışlardır. Şubat 1992'de Kenya Nairobi'de çatışmalar başlamıştır. Ülke çapında yardım programı için, yardım operasyonlarıyla Birleşmiş Milletler varlığı ülkede olmasına rağmen, bu çabalar sivil nüfusun artan ihtiyaçlarını karşılayamamıştır.¹⁹³

Nisan 1992'de Birleşmiş Milletler UNOSOM I'in kurulmasıyla 90 Günlük Eylem Planı'nı (90-Day Plan of Action) başlatmışlardır. Bu plan Somali için diğer önemli yardımların ve yiyecek tedarik etmek amacıyla oluşturulmuştur.

Mayıs 1992'de ilk WFP yardım gemisini Mogadishu Limanı'na sokmayı başardığında, halk yiyecek bakımından eskiye oranla nispeten daha iyiye gitmiştir.¹⁹⁴

İlk zamanlarda yiyecek miktarı azaldığından, Mogadishu güney ve kuzey hat olarak ayrılmıştır. UNICEF ve WFP: Mogadishu, Kismayo ve

¹⁹² Weiss, **a.g.e.**, s. 79.

¹⁹³“Security Council Establishes New UN Operation In Somalia”, **United Nations Chronicle**, cilt 29, Eylül, 1992, s.14.

¹⁹⁴“Security Council Establishes...”, **a.g.m.**, s.15.

Baidoa'ya, Nairobi'den yiyecek götürmüşlerdir. 1992'nin ilk yarısında ICRC ve WFP, Somali'ye 80 bin ton yiyecek yardımını ulaştırmıştır. Bu miktar Somali'nin ihtiyacı olan tutardan oldukça azdır. Somali'nin aylık olarak yiyecek ihtiyacı tahmini olarak 30 bin-35 bin ton civarındaydı. 1992 ortalarında Güney Somali'de ölüm oranları artış göstermiştir. Somali'deki sorunlar uluslararası topluluğun dikkatini çekmemiştir.

Ocak 1992'de Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan bildiride, Somali'ye insani yardım için 117 milyon doların gerekli olduğu belirtilmiştir. Sadece 41 milyon dolar Haziran 1992'ye kadar taahhüt edilmiştir. Üye devletler dikkatlerini Balkanlar gibi, dünyadaki diğer sorunlara yöneltmeye başlamışlardır. Ghali ise ısrarla uluslararası topluluğun dikkatini Somali'ye çekmeye çalışmıştır. UNOSOM'un güçlendirilmesi ve ülkenin tümünde çalışmalarını yaygınlaştırmak konusunda çaba sarf etmiştir. Dünyanın diğer yerlerinde yaşanan krizler için de endişelenmek anlaşılabilir olmuştur.¹⁹⁵

Somali'de yaşanan kriz için etkili yanıt vermek ve küresel sorumluluğa uygun olarak davranmak Birleşmiş Milletler'in görevi olarak görülmüştür. Somali'deki milyonlarca insan ölüm tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Ghali'nin bu yöndeki düşünceleri bazı tartışmalara yol açmış ve provoke edilmiştir. Bu tartışmalar yaşanırken Somali'deki kıtlık ise, hızlı bir şekilde artmıştır. Televizyonlarda çaresiz Somalilerin görüntüleri yayınlanmıştır. Ghali, 15 Haziran 1992'de Afrika Burnu bölgesinde insani yardım için üye ülkeleri yardıma çağırmıştır. Ghali 7 gün sonra, kıtlığın güçlü olduğu yerlere, ülkenin ulaşımı zor olan iç kısımlarına, acil olarak yiyecek gönderilmesi gerektiğini belirtmiştir. 27 Haziran'da Güvenlik Konseyi hava taşımacılığını kabul etmiştir. WFP Somali'nin merkez ve güney kısımlarında yer alan üç şehre, Baidoa, Bardera ve Belet Weyne'ye yiyecek götürmeye başlamıştır. Bazı yiyecekler küçük paraşütlerle karaya indirilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) "Operations Provide Relief" adında kendi hava taşıma operasyonunu

¹⁹⁵Ghali, a.g.e., s.22.

başlatmıştır. Operasyon Kuzey Kenya'daki Somalili mülteci kampları ve Güney Somali'ye yönelik olarak gerçekleşmiştir.¹⁹⁶

Somali'ye yardımlar devam etse bile, ülkede yaşanan sorunlar yoğunlaşarak devam etmiştir. Çünkü kanunsuzluk (lawlessness), güvensizlik ve önlenemeyen şiddet, yiyecek yardımının çoğunun ulaşmasını engellemiştir. 16 Ağustos 1992'de,örnek olarak, Kismayo'ya giden ilk büyük ölçekli yiyecek nakliyesini silahlı gruplar yağmalamışlardır. Sonuçta da, Ağustos-Eylül 1992 arasında, eşi görülmemiş sayıdaki insan açlık ve hastalıktan ölmüştür.Baidoa'da kaydedilen definler, Ağustos'un ikinci haftasında 687 iken, Eylül'ün ikinci haftasında 1.780'e yükselmiştir. Tahmini olarak 300 bin-500 bin Somalili 1992 Savaşı ve kıtlıktan kurban olmuşlardır.¹⁹⁷

Nisan 1992'de Birleşmiş Milletler İnsani İlişkiler Departmanı (United Nations Department of Humanitarian Affairs) kurulmuştur. İnsani yardımda işbirliğinin güçlendirilmesi amacıyla, Birleşmiş Milletler ve NGO'lar, Somali'de giderek kötüleşen durum için yeni ve kapsamlı yardım yapmak amacıyla, Eylül 1992'de bir araya gelmişlerdir. Hızlandırılmış İnsani Yardım için 100 Günlük Eylem Planı (100-Day Action Programme for Accelerated Humanitarian Assistance) yeniden incelenmiştir.¹⁹⁸

12-13 Ekim 1992'de Cenevre'de NGO'lar ve Hükümetlerin temsilcilerinden oluşan 350 kişiyle, insani yardım için 83 milyon dolar toplamak amacıyla bir toplantı yapılmıştır. WFP ve ICRC'nin denetimi altında yiyecek yardımının yapılacağı program, her ay Somalililer için 50 bin ton yiyecek yardımını içermekteydi. Bu program temel sağlık servisleri, kızamık aşısı kampanyası, temiz su tedarik etme, barınak sağlama ve tohum aşılama gibi

¹⁹⁶Ghali, **a.g.e.**, s. 20-23.

¹⁹⁷ Robert M. Press, "UN and US Prepare for Chaotic Ending to Somalia Venture", **Christian Science Monitor**, cilt 87, Sayı 51, 2 Ağustos, 1995, s.51.

¹⁹⁸ "100-Day Relief Plan for Somalia Launched", **United Nations Chronicle**, cilt 29, sayı 4, Aralık, 1992,s.5.

hizmetleri içermektedir. Birleşmiş Milletler'in kuruluşları ve NGO'lar aracılığıyla çalışmalar yürütülmüştür.¹⁹⁹

Ekim ve Kasım 1992'de Somali'de kısmen hava taşımacılığı ve 100 Günlük Eylem Planı kısıtlı savaşıma yönelik olarak çalışmaya başlamıştır. WFP ve ICRC bir araya gelerek Somali limanlarına yiyeceğin güvenli ulaşımı için aylık hedefler belirlemişlerdir. Mogadishu'da ve diğer şehirlerde, yiyecekler pazarlarda yeniden satılmaya başlamıştır. Mısır, süpürge darısı ve buğdayın fiyatı 1992 yılının ikinci yarısı süresince, arzın atmasına bağlı olarak düşmüştür. Bununla orantılı olarak bazı bölgelerde ölüm oranları azalmaya başlamıştır. Baidoa'da kıtlık sebebiyle görülen ölüm oranlarında azalma kaydedilmiştir. Üç ay öncesinde 1.780 iken Kasım'ın ikinci haftasında ölüm oranları 306'ya düşmüştür.²⁰⁰

UNOSOM I, Somali'de barış koruma misyonunu üstlenmiştir. Birleşmiş Milletler'in barış koruma görevini üstlendiği ilk zamanlardaki temel amacı, sivil topluma acil yardımın mümkün olduğunca çabuk ulaştırılmasını sağlamaktır. Barış koruma misyonunun, gerekirse güç kullanma yoluyla da bu görevini yerine getirmesi kararlaştırılmıştır. Misyon, Somali'ye konuşlandığında, amaca ulaşmak için her türlü çabayı sarf etmişlerdir. Barışçıl ikna yollarını kullanarak, düşman partiler arasındaki çatışmaları durdurmuşlardır. Barışı koruma operasyonlarında silah, sadece meşru müdafaa için kullanılmıştır.²⁰¹

751 sayılı karar sonucunda, Somali'ye güvenlik güçleri gönderilmiştir. İnsani yardım operasyonlarında, düşman gruplarını silahlı saldırılardan vazgeçirmek için, yardım etmeleri tasarlanmıştır. Silah ise, caydırıcılık etkili olmadığında kullanılacak bir araç olarak düşünülmüştür. Barışı koruma operasyonları, çatışan kuvvetler gerçekten düşmanlıktan vazgeçtiklerinde

¹⁹⁹Ghali, a.g.e., s.23.

²⁰⁰"100-Day Relief Plan for Somalia Launched", **United Nations Chronicle**, cilt 29, sayı 4, Aralık, 1992, s.6.

²⁰¹Ghali, a.g.e., s.25.

başarılı olabilmektedir. Ancak bu gruplar savaşılmaya niyet ettiklerinde, barışı korumanın operasyonlarının,ülkedeki misyonunu baltalamaktaydı.

3 Mart 1992'deki ateşkesin başlangıcından itibaren, yalnızca bir problem Mogadishu'daki iki parti tarafından çözülmüştür. Bu arada, SNF'nin (Somalia National Front) eski Başkanı Siad Barre ve General Aidid'in müttefikleri arasında ülkenin güneyinde, tarımın yapıldığı nehirler arasında, yoğun çatışmalar yaşanmıştır. SNF güçleri Nisan-Haziran 1992'de gerçekleşen bir dizi savaşta yenilerek, Kenya'nın içine, güney sınırına doğru geri çekilmişlerdir. Mart-Haziran 1992'deki güneydeki çatışmalar SNA'nın (Somali National Alliance) temellerini oluşturmuştur. Ali Mahdi ve General Aidid'in Mart 1992'de imzalamış oldukları anlaşmaya rağmen, Birleşmiş Milletler'in askeri gözlemcileri ve güvenlik personeli Somali'ye konuşlanmıştır.

Ali Mahdi ve General Aidid'in görüşmelerinin bir anlaşma ile sonuçlanması haftaları almıştır. Bu süreç boyunca tartışmaların temeli, silahsız Birleşmiş Milletler askeri gözlemcilerinin, bir Birleşmiş Milletler geleneği olarak, üniforma giyip giymeyecekleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Ali Mahdi ve grubu ateşkes anlaşmasının bütün unsurlarını kabul etmiştir. Kabul edilen bu unsurlar arasına, üniformalı gözlemcilerin yer alması da dahil edilmiştir. General Aidid ve grubu, gözlemcilerin bazı Birleşmiş Milletler nişanlarını kullanmalarını, ama sivil giyinmelerinde ısrarcı olmuşlardır. Mavi bere ve kolluklar önerdikleri nişanlardan olmuştur.²⁰²

USC görevlileriyle yapılan zor görüşmelerden sonra General Aidid 21 Haziran'da anlaşmanın şartlarını kabul etmiştir. Birleşmiş Milletler gözlemcileri üniforma giyecekler, silahsız olacaklar ve Mogadishu'nun iki tarafında da konuşlanacaklardır. Bu Somali için önemli bir adım olarak kabul edilmiştir.²⁰³

²⁰²Ghali, **a.g.e.**, s.25-26.

²⁰³ "UN Peace-Keeper Attack Aidid in Somalia", **Africa Report**, cilt 38, sayı 4, Haziran-Ağustos, 1993, s.11.

Ghali, Pakistanlı Tuğgeneral İmtiaz Shaheen'i askeri gözlem yapacak olan ekibin başına getirmiştir. Shaheen 5 Haziran 1992'de Somali'ye ulaşmıştır. Ekip 23 Haziran 1992'ye kadar 50 gözlemciye ulaşmıştır. Böylece ekip tamamlanmış oldu.²⁰⁴

Güvenlik Konseyi 3 ay sonra bu misyonun görevini devralmıştır.²⁰⁵ Ghali'nin Özel Temsilcisi Shaheen, General Aidid ve Ali Mahdi ile güvenlik personelinin konuşlanmasını konu alan bir görüşme yapmıştır. Mogadishu'daki insancıl operasyonun yürütülmesi için tasarlanan şartla ilgili olarak da görüşülmüştür. General Aidid ve Ali Mahdi, 12 Ağustos 1992'de 500 kişilik güvenlik gücünün Somali'ye konuşlanması şartının içeren anlaşmayı kabul etmişlerdir.²⁰⁶

Oluşturulacak olan bu güç, limanları, temel havaalanını, yardım gemilerinden gelenleri, gelen yardımların dağıtımı sırasında dağıtım merkezlerini koruyacak, yardımları ulaştıran konvoylara eşlik edecektir. Pakistan, misyonun başlaması için Somali'ye tabur göndermeye devam etmiştir. ABD ise Mogadishu'ya hava taşımacılığı yapılması hususunda bir öneri getirmiştir.

14 Eylül'de Mogadishu'ya 500 Pakistanlı barış koruyucudan ilk 40'ı geldiğinde, gruplar arasındaki çatışmalarda azalmalar tespit edilmiştir. Pakistanlı tabur, piyade güçlerinden oluşmaktaydı. Taburda; topçu birliği, ağır silahlar yada hava desteği yer almamıştır. Mayıs'a kadar Mogadishu'da yapılan görüşmelerde Ghali'nin özel temsilcisi Shaheen, Somali'deki gruplarla bir dizi görüşme yapmıştır. Ülkenin diğer bölgelerini kontrol etmek, diğer bölgelere de ateşkesin yayılması sağlamak düşüncesiyle, güvenlik bölgeleri

²⁰⁴“Security Council Establishes New UN Operation In Somalia”, **United Nations Chronicle**, cilt 29, Eylül, 1992, s.14.

²⁰⁵ “UNOSOM Withdrawal Completed ‘Virtually Without a Hitch’”, **United Nations Chronicle**, cilt 32, sayı 2, Haziran, 1995, s.17.

²⁰⁶ “UNOSOM Objectives Affirmed, Despite Continuing Violence”, **United Nations Chronicle**, cilt 30, sayı 4, Aralık, 1993, s.25.

kurulmuştur. 500 kişilik ekip Mogadishu'ya ulaştığında ise, havaalanı ve rıhtımları koruyabildi.²⁰⁷

Ghali 22 Haziran 1992'de Güvenlik Konseyi'ne bir öneride bulunmuştur. Öneriye göre; Birleşmiş Milletler Somali'de 4 tane operasyon bölgesi kurmalıydı. Kuzeybatıda Berbera çevresinde, kuzeydoğuda Bossasso civarında, Somali'nin merkezi Mogadishu'da ve güneyde Kismayo önerilen operasyon bölgeleriydi. Bu bölgelerin her birinde konsolide edilmiş olan Birleşmiş Milletler operasyonu; acil ihtiyaçlar, rehabilite, kalkındırma ve kurumların yapılandırılması, ateşkesin gözlemlenmesi, terhis, silahsızlandırma ve ulusal uzlaşa gibi alanlarda rahat hizmet verebilecekti.

Güvenlik Konseyi 27 Haziran 1992'de 767 sayılı kararı kabul etmiştir. Kabul edilen bu kararla Ghali'nin Somali'de kurulmasını planladığı 4 operasyon bölgesi hayata geçecekti. Ghali, Somali'ye yeni bir teknik ekip göndermiştir. Danimarkalı Peter Hansen tarafından yönetilen ekip 6-15 Ağustos 1992 tarihleri arasında Somali'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sonucunda yerel siyasi liderlerle anlaşma yapmayı başarmıştır. Kuzeydoğuda Bossasso'da güvenlik birliklerinin konuşlanması ve Gedo bölgesinde Kenya ile sınır olan güney-batı hattı boyunca, burada çok sayıda insan yerlerinden edilmişti, birliklerin konuşlanmasında görüş birliği sağlanmıştır. Yerel liderler de Kismayo ve Berbera'da aynı güçleri konuşlandırdıkları için, bu anlaşmadan bir sonuç alınamamıştır.

Somali'ye gönderilen teknik ekibin bulduklarının ışığında, Ghali 24 Ağustos'ta Güvenlik Konseyi'ne bir rapor önermiştir. Bu rapora göre; Güvenlik Konseyi, her biri 750 birlikten oluşan, dört ilave güvenlik bölgesinin konuşlanmasını yönetecekti. Yerel liderlerle birlikte kararlaştırılan ilk şey, Kismayo ve Berbera'da başarılı bir sonuca ulaşmaktı. Mogadishu'ya 500 kişilik bir ekibin konuşlandırılması Güvenlik Konseyi'nde kabul edilmiştir. Böylece

²⁰⁷ Peter Tarnoff, U.S. Policy in Somalia, **U.S. Department of State Dispatch**, cilt 4, sayı 32, 9 Ağustos, 1993, s.567.

Somali'deki Birleşmiş Milletler'in gücü artarak, toplam 3 bin 500 kişiye yükselecekti.²⁰⁸

28 Ağustos'ta Konsey 775 sayılı kararı kabul etmiştir. 8 Eylül'de Güvenlik Konseyi, geliştirilmiş UNOSOM I operasyonunu desteklemek için, 719 personel dahil olmak üzere, toplamda üç lojistik birimin konuşlandırılmasını onaylamıştır. Bu birlikler hiç konuşlanamadılar ve UNOSOM I'in etkisi Mogadishu boyunca hiçbir zaman yayılamamıştır. Bazı grup liderleri de birliklerin konuşlanması kararını reddetmişlerdir. Hatta grup liderlerinden bazıları agresif olmaya başlamışlardır. Birleşmiş Milletler'e yönelik tehditkar bir tutum sergilemişlerdir. Gruplar tarafından bu karşı koyma, özellikle General Aidid, rahatsızlık verici bir boyuta ulaşmıştır.16 Ekim'de Güvenlik Konseyi : "Somali'deki Operasyonun konuşlanmasını engelleyen insanlar, eşi görülmemiş, giderek artan, insancıl felaketin sorumlusu olacaktır" diye bir açıklama yapmıştır.²⁰⁹

28 Ekim'de General Aidid Pakistanlı birliklerin konuşlanmasını kabul etmiştir. General Aidid, "Bu grup Mogadishu sokaklarında kabul görmemektedir, Birleşmiş Milletler Kismayo ve Berbera'da kabul edilemez, UNOSOM gücü şiddetle karşılaşabilir" şeklinde uyarıda bulunmuştur. Sahnoun Ekim'de istifa etmiştir. Ghali, Iraklı Ismat Kittani'yi 2 Kasım'da Özel Temsilcisi olarak atamıştır.

Kittani 8 Kasım 1992 tarihinde Mogadishu'ya ulaştığında, gergin bir hava egemendi. 12 Kasım'da General Aidid, UNOSOM I'in birliklerinin havalimanlarından ayrılmasını istemiştir. Kittani birliklerin geri çekilmesini reddetmiştir. Tabur, 1 gün sonra ağır ateş altında kalmıştır. Hemen hemen aynı zamanda Ali Mahdi'nin birlikleri Mogadishu limanındaki gemiyi ve yiyecek kargosunu tehdit etmiştir. General Aidid'in grubunun yararına olacağından,

²⁰⁸Ghali, **a.g.e.**, s.27.

²⁰⁹ Robert Houdek, "Update on Progress in Somalia", **US Department of State Dispatch**, cilt 4, sayı 8, 22 Şubat, 1993, s. 99-100.

gelen kargoyu oyalamışlardır. Ekim 1992'de Eski Başkan Siad Barre Barbera'yı ele geçirmiştir. WFP, UNICEF ve NGO'ların çalışanlarına tuzak kurmuşlar,yiyecek stoklarını ele geçirmişlerdir.Şehirdeki günlük ölüm oranları, çatışmalarboyunca, 300'e yükselmiştir.²¹⁰

B. UNITAF (Unified Task Force)

25 Kasım 1992'de Güvenlik Konseyi'nde resmi olmayan bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Güvenlik Konseyi, Somali'de yaşanan bu dayanılmaz duruma ve sivil toplumun çektiği acıların sona erdirilmesi gerektiğine dair bir karar vermiştir. Bu yönde çalışmalar başlatılmıştır. Çalışmalar süresi boyunca Birleşmiş Milletler üyesi olan çoğu devlet, Birleşmiş Milletler Beyannamesi'nin VII.Bölümü ışığında geniş çaplı önlemler alınması gerektiği üzerinde durmuşlardır.29 Kasım 1992'de bu doğrultuda Güvenlik Konseyi'ne beş tercih önerilmiştir.

İlk tercih; UNOSOM, grup liderleri ile bir anlaşmaya varabilmek için, yaklaşık 4.200 kişilik ekibiyle çalışmalara devam edecek.

İkinci tercih; Somali'ye yapılan insancıl yardımları korumak için, barışı koruyan ekibin kullanılmasından vazgeçilecektir. UNOSOM'un askeri unsurları geri çekilecektir. Ülkedeki yerel gruplar ve grup liderleriyle, ülkedeki en iyi korumayı gerçekleştirmek amacıyla, yapılan görüşmelerden vazgeçilecektir.

Üçüncü tercih; insancıl yardımların ulaşımının güvenliği ve düşman grupları caydırmak için UNOSOM, Mogadishu'daki gücünün üstünlüğünü gösterecektir.

Dördüncü tercih; Güvenlik Konseyi aracılığıyla ülke çapında operasyonların uygulanmasına izin verilecektir. Fakat bu uygulamayı Birleşmiş

²¹⁰Houdek, a.g.m.,s. 100.

Milletler'e üye ülkeler tarafından oluşturulacak grup üstlenmelidir. Amerika Birleşik Devletleri yapılacak operasyonlara rehberlik etmeyi teklif etmiştir. Operasyonların amacı, Somali'de yaşanan güvenlik problemlerinin derhal çözülmesini sağlamaktır.

Beşinci tercih; Birleşmiş Milletler Somali'deki icra misyonunu, üye ülkeler ve Birleşmiş Milletler'in kontrolü altında, yerine getirmelidir. Ulusal barış koruyucularından farklı olarak bu gruplar, misyonlarını tamamlamak için güç kullanarak ülkede otorite sağlayacaklardı.²¹¹

3 Aralık 1992'de 794 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı, ABD tarafından yönetilecek bir Birleşmiş Milletler Barış Gücü (UNITAF- Unified Task Force) oluşturulmasını öngörmekteydi. Güvenlik Konseyi tarafından bu karar kabul edilmiştir.²¹²

Güvenlik Konseyi, Somali'deki çatışmaların uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmesinden dolayı, kararı hemen yürürlüğü koymaya karar vermiştir. Güvenlik Konseyi, katılan diğer üye devletler gibi ABD'nin teklifini de içtenlikle karşılamıştır. Birleşmiş Milletler Beyannamesi'nin VII.Bölümü ışığında, Genel Sekreter ve üye devletler, verilen yetkiyi kullanmak için, Somali'ye yapılan insani yardım operasyonun güvenli bir ortamda yapılmasını beklemişlerdir.²¹³

UNITAF (Kod adı "Operation Restore Hope") Birleşmiş Milletler için yeni bir örnek oluşturmuştur. BM Anlaşması VII.Bölümde: BM'nin uluslararası barış ve güvenliği koruması için kullanacağı zorlayıcı önlemler yer almaktadır. Bağımsız devletlere müdahale çerçevesinde saldırının geri püskürtülmesi ve saldırıdan caydırmayı içermektedir. Birleşmiş Milletler, operasyon için

²¹¹Ghali , **a.g.e.**,s.30-32.

²¹² Lorenz, **a.g.m.**, s.47.

²¹³ Michael Barnett, "UN Vanquished",**Global Governance**, cilt 5, sayı 4, Ekim-Aralık, 1999,s.513.

UNITAF'a yetki verse de, ABD tarafından yönetilen organizasyon yetki vermede ve örgütlenmede beklentiyi tam olarak karşılayamamıştır.

UNITAF'ın yönetimi, Birleşmiş Milletler'in New York'taki karargahbinası ve UNOSOM I'in çalışanları ile yakın ilişki içerisindeydi. Mogadishu'da 500 Pakistanlıdan oluşan tabur, lojistik destek birlikleri ve 50 askeri gözlemci Birleşmiş Milletler kontrolü altında kalmıştı. UNITAF oluşumunun önemli bir özelliğide, birliğin finansmanının nasıl yapıldığıydı. Birleşmiş Milletler UNITAF'ı ABD'nin yönetimine devrettiğinden beri, Birleşmiş Milletler UNITAF bütçesinin hazırlanmasına karışmamıştır. UNITAF misyonunun maliyetini birliklerin sağlandığı ülkeler ve üye ülkeler karşılamıştır.²¹⁴

İlk kez UNITAF birliğiyle, General Aidid'in son dakikada kabul etmesiyle, 9 Aralık 1992'de Mogadishu sahilinde toplanılmıştır. UNITAF bu toplantıda bir güç gösterisi sergilemiştir. Savaş gemileri kıyıda devriye gezmişler, uçak ve helikopterler Mogadishu üzerinde uçmuşlardır. Bu süre içerisinde Somalili milisler ise, silahlarıyla birlikte sokaklarda dolaşmamışlardır. Bazı gruplar UNITAF'ın konuşlandığı Somali'nin iç kısımlarında, ağır silahları ve araçlarıyla geri çekilmişlerdir. Mogadishu'da ilk gün hava güvenliği sağlanarak, WFP uçağı yiyecek yardımıyla karaya indirilmiştir.²¹⁵

UNITAF tahmini olarak 37 bin kişilik bir birlikten oluşmaktaydı. ABD ise en iyi yetişmiş 28 bin bahriyeli ve piyade ile gruba destek vermektedir. UNITAF'ın 37 bin kişilik ekibine, üç hafta içinde 20 ülkeden gelen 9 bin asker daha eklenmiştir. Bu ekip Somali'deki dokuz anahtar şehri kontrolü altına almıştır. Bu şehirler: Mogadishu, Baidoa, Baledagle, Haddur, Kismayo, Barbera, Belet, Weyne, Jalalaqsi ve Merca idi.²¹⁶

²¹⁴Ghali, **a.g.e.**, s.33.

²¹⁵ Lorenz, **a.g.m.**, s.48.

²¹⁶ Lorenz, **a.g.m.**, s. 49.

UNITAF, Birleşmiş Milletler'in 100 Günlük Eylem Planı uygulamasına izin vermiştir. Mogadishu'da uçaklar günde 24 saat havada devriye gezmeye başlamışlardır. 10 Aralık 1992 ve 20 Ocak 1993 tarihleri arasında 13 WFP gemisi, güvenli Mogadishu limanlarına girmeyi başarmıştır. WFP gemisi, 40 bin ton yiyecek stokunu boşaltmıştır. 22 Ocak 1993'te ise ilk gemi Kismayo Limanı'na girebilmiştir. Mogadishu'ya gelen gıda yardımları ülke içerisinde ancak konvoy aracılığıyla ulaştırılabiliştir.

Baidoa'ya UNITAF'ın girmesinden dört gün öncebile, UNITAF 20 adet WFP tırına, tehlikeli şehir içerisinde eşlik etmek zorunda kalıyordu. 20 Ocak 1993'e kadar WFP tırları özellikle, Somali'nin komşusu olan Etiyopya'dan gelen yardımların ülke içerisine ulaştırabiliyordu. Somali'de güvenlik ortamı NGO'lar ve Birleşmiş Milletler ekipleri tarafından sağlanmıştır. WHO (The World Health Organization-Dünya Sağlık Örgütü) Somali'de merkezi bir eczane açmıştır. UNICEF de çalışmalarını genişletmiştir. İlaç yardımlarını arttırmıştır. 16 hastane için personel tesis etmiş, 62 tane anne çocuk sağlık merkezi ve 156 tane sağlık noktası oluşturmuştur. Bir günde NGO'ların ortaklığıyla 200 bin civarında çocuğa yardım edildiği tahmin edilmekteydi.²¹⁷

Birleşmiş Milletler'in, Somali müdahalesine başlamasından beri temel amaçlarından biri, Somali partilerinin sağlam bir siyasi uzlaşmaya varmalarını sağlamaktır. Ulusal bir uzlaşının dışında, grupların silahsızlanmasını sağlamaktır.

Bu sebeplerden ötürü Güvenlik Konseyi, 1992'de 794 sayılı karar ile UNITAF'ı kurduğunda, Somali'deki siyasi bir anlaşmanın sağlanması için devam eden çabaları desteklemeyi amaçlamıştır.²¹⁸

²¹⁷ Houdek, **a.g.m.**, s. 100-102.

²¹⁸ Madeleine K. Albright, "Current Status of US Policy on Bosnia, Somalia and UN Reform", **U.S. Department of State Dispatch**, cilt 4, sayı 14, 5 Nisan, 1993, s. 207.

15 Ocak 1993 arasında grup liderleriyle 3 anlaşma yapılmıştır. Grupların kontrolü altındaki yerlerde dahil olmak üzere, ülkenin her yerinde ateşkesin sağlanmasının yanı sıra, UNITAF ve Birleşmiş Milletler'in oluşturduğu grupların ateşkesi izlemesi için anlaşmaya varılmıştır. Somali'deki liderler çatışmaları durduracaklarına, silahlı adamlarını silahsızlandıracaklarına, milislerini terhis edeceklerine ve ağır silahlarının gözetim altına alınacağına dair ilk anda söz verdiler. İmzalanan anlaşmaya göre, bu süreç Mart 1993'e kadar tamamlanacaktı ve uygulamaya derhal başlanacaktı.²¹⁹

C. UNOSOM II

Güvenlik Konseyi 3 Aralık 1993'te 794 sayılı karar ile UNITAF'ın kurulmasına karar vermiştir. Bu karar üzerine Ghali, ABD Başkanı George H.W.Bush'a bir mektup göndermiştir. Ghali mektubunda iki hususa dikkat çekmiştir.

Birincisi; UNITAF Somali'den geri çekilmeden önce,ülkedeki ağır silahlar uluslararası kontrol altına alınmalıdır.

İkincisi; Somali'deki görev deneyimi için, UNITAF'ın başarılı bir geçiş ile ülkeden geri çekilmesi şarttı.²²⁰

Somali'nin %40'ı Mart 1993 tarihine kadar UNITAF kontrolü altındaydı. Ülkenin kuzeydoğu yada kuzeybatısında, ülkenin en güneyinde Kenya ile sınır olan kısmında, UNITAF gücü bulunmamaktaydı.

Ülke çapındaki silahsızlandırma, uzlaşma ve terhis problemleri için UNITAF'ın varlığı şarttı. Ülkenin bazı kısımlarında silahsızlandırma, terhis

²¹⁹Ghali, **a.g.e.**, s. 38-39.

²²⁰ Albright, **a.g.m.**, s.208.

yerine getirilmiştir. 794 sayılı kararda UNITAF'a verilen görev, insancıl yardım için güvenli bir bölgenin oluşturulmasıydı. Sadece silahsızlandırma ve terhis önemsenmiyordu. ABD'nin yönetiminde limanların, hava alanlarının ve sokaklardaki güvenlikde, kararın kapsamı içerisine dahil ediliyordu. Ancak ABD, bu görevi silahlı çetelerin silahsızlandırılmasının yaygınlaştırılması, ağır silahlara el konulması olarak yorumlamamıştır. Örneğin, Mart 1993'te Kismayo'da meydana gelen iç gruplar arasındaki çatışmanın durdurulması için güç kullanılması gerekliydi.²²¹

1993 başlarında Somali'deki durum şunları gösterdi ki, Güvenlik Konseyi tarafından ulusal barışı korumak için görevlendirilen UNITAF yeterli değildi. UNITAF'ın yeni bir Birleşmiş Milletler operasyonunun operasyonel sorumluluğunu alamayacağı anlaşılmıştı. ABD çalışanları, kıdemli Birleşmiş Milletler çalışanları ile birlikte UNITAF'ın ülkeden çekilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.²²²

UNITAF gibi UNOSOM II' de BM Anlaşması VII. Bölüm ışığında operasyonu yönetecekti. 3 Mart 1993'te GhaliGüvenlik Konseyi'nde yaptığı açıklamada : "UNITAF tarafından yürütülen çaba, Somali'de güvenlik bölgesinin kurulmasından çok uzaktır." demiştir. Ghali UNOSOM II' nin askeri görevlerin izinden gitmesini önermiştir. Görevler;

- a) Ocak 1993'te imzalanan Addis Ababa anlaşması takip edilerek, düşmanlıklara son verilmeli,
- b) Ülkedeki şiddetin yeniden başlaması engellenmeli, herhangi bir şiddet yanlısı hareket, ateşkesi bozmaya yönelik eylemler önlenmeli,
- c) Organize olmuş gruplardaki ağır silahların kontrolü, ulusal ordu oluşuncaya kadar, sağlamalı,

²²¹ Albright, **a.g.m.**,s. 208.

²²² Mary Nemeth, "Somalia Fiasco",**Macleans**, cilt 106, sayı 30, 26 Temmuz, 1993 s.21.

d) Bütün limanların, hava alanlarının ve insancıl yardım ulaştırmada güvenliğin sağlanmalı,

e) Sivil personel tesis etmeli. Ghali UNOSOM II için, 28 bin kişilik bir birlik önerdi. Bu birliğin içerisinde 8 bin personel lojistik destek görevini üstlenecekti. ABD ise, taktiksel bir hızlı müdahale gücü (Quick Reaction Force) için söz verdi. Ancak bu güç UNOSOM II'nin bir parçası olamamıştır.²²³

New York ve Washington'da, UNOSOM ve UNITAF birlikleri arasında, UNOSOM II'ye kusursuz geçiş sağlamak için toplantılar yapılmıştır. UNOSOM II, UNITAF'ın geri çekildiği bölgelerden sorunsuz olarak görevi devralmıştır. UNOSOM II durumunu garantilemek için, bölgedeki askeri ve lojistik ekipmanların hepsini kontrol altına almıştır.²²⁴

1 Mayıs 1993 UNITAF'tan resmi olarak görev devralındığı için, Birleşmiş Milletler tarafından "Kıyaslama (benchmark) Günü" olarak önerilmiştir.²²⁵

26 Mart 1993'te Güvenlik Konseyi 814 sayılı kararı, BM Anlaşması VII. Bölüm ışığında kabul etmiştir. 31 Ekim 1993 tarihinde ise UNOSOM II Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilmiştir.²²⁶

UNOSOM II'nin maliyetinin yıllık 1 buçuk milyon dolar olduğu tahmin edilmiştir. ABD'nin "Daimi Temsilcisi" olarak adlandırılan UNOSOM II, emsalsiz birgirişimi amaçlamıştır. UNOSOM II Somali'deki insanların ekonomik, siyasal ve sosyal hayatlarını yeniden inşa etmelerinde, ulusal siyasi mutabakatın sağlanmasında, ülkenin kurumsal yapısının oluşturulmasında,

²²³ Ghali, **a.g.e.**, s.42.

²²⁴ Houdek, **a.g.m.**, s.101.

²²⁵ Madeleine K. Albright, "Myths of Peace-Keeping", **U.S. Department of State Dispatch**, cilt 4, sayı 26, 28 Haziran, 1993, s.465.

²²⁶ Irvin Hicks, "UN Security Council Adopts Resolutions 865 on Somalia", **U.S. Department of State Dispatch**, cilt 4, sayı 40, 4 Ekim, 1993, s. 687.

demokratik yönetim anlayışına dayalı devlet oluşmasında, ülkenin ekonomisi rehabilite etmede yardımcı olacaktı.²²⁷

15 Mart 1993 Pazartesi günü Türk Orgeneral Çevik Bir Birleşmiş Milletler Somali Harekatı Komutanlığı görevine başlamıştır. Somali'deki BM Harekâtının UNOSOM-I ve UNITAF Harekâtları süresince, Özel Temsilcilik görevi, İsmet Kıtani tarafından yerine getirilmiştir. Orgeneral Çevik Bir'in 15 Mart'ta Somali'ye ulaşması ile Kıtani'nin görev süresi tamamlanmış ve Somali'den ayrılmıştır. Kıtani'nin yerine, BM Özel Temsilcisi olarak, Amerikalı Emekli Oramiral Howe atanmıştır. New York'taki BM Karargahı'nda başlangıçta UNOSOM II Harekatı:

- UNITAF'tan UNOSOM-II'ye geçiş safhası,
- Ülkenin tamamına yayılma safhası,
- Sivil organizasyonların ülkede faaliyet gösterme safhası ve
- Ülke yönetiminin mahalli idarelere devri ve ülkeden ayrılma safhası” olarak planlanmıştır.²²⁸

Şehrin tüm binaları, hastaneleri ve fabrikaları dolayısıyla tüm mimarisi, iç harpte ağır silahlarla tahrip edilmişti. Bu ağır silahlara, UNITAF tarafından el konulmuştur. Bu silahlar ileride, Somali Devleti yeniden kurulduğunda iade edilmek üzere, şehrin uzağında ve kuzeyinde bir arazide muhafaza edilmiş ve bölge “Mobil UNITAF Birliklerince” kontrol altında tutulmuştur. UNOSOM II'nin her olayda karşısına çıkan bu gruplar ve liderleri şunlardı:

- Birleşik Somali Kongresi (USC), liderleri, General Aidid ve Ali Mahdi,

²²⁷ “UNOSOM II Takes ‘Decisive Action’ to Restore Peace”, **United Nations Chronicle**, cilt 30, sayı 3, Eylül, 1993, s.5.

²²⁸ Çevik Bir, **Somali Bir Umut**, İstanbul, Sabah Kitapları, 1999, s. 77-80.

- Somali Yurtsever Hareketi (SPM), liderleri, Albay Omar Jess ve Osman Otto,
- Somali Ulusal Cephesi (SNF), liderleri, Albay Muhammed Said Hers (Morgan).²²⁹

Orgeneral Çevik Bir ve ekibi ilk etapta;

- Pakistan Tugay Komutanına gerekirse Merca veya Afgoye'deki birliklerini takviye olarak kullanabilme insiyatifini,
- İnsani yardım kuruluşlarının Somalililer için şehrin çeşitli yerlerinde açtıkları "Yiyecek Dağıtım Yerlerinin" sayısının artırılmasını sağlamışlardır.BM'nin Somali'ye müdahale etmesindeki ana amaç:
- Somali'de baş gösteren açlık tehlikesini önlemek ve halka ihtiyaç duyduğu gıda maddelerini süratle ulaştırmak,
- Kabileler arası birlik ve beraberliği sağlayarak iç savaşı sona erdirmek,
- Somali'de ortadan kalkan devlet düzeninin, Somalililerce yeniden tesisine yardımcı olmaktı.²³⁰

5 Haziran'da Mogadishu'da Pakistan Birliği pusuya düşürülmüştür.Pusu, General Aidid grubuna bağlı militanlarca, şehrin varoşlarında gerçekleştirilmiştir. Pakistan Birliği, UNITAF tarafından toplanan mürettebatla kullanılan silahların toplu olarak depolandığı bölgeyi kontrol etmiş ve her zaman kullandıkları yoldan kışlalarına dönerken şehrin kuzey batısında yer alan Sigara Fabrikası bölgesinde dört taraflı çapraz ateşle pusuya düşürülmüştür. Bu saldırı olayı sonunda, 24 Pakistan askeri hayatını kaybetmiş, 54'ü yaralanmış ve 10'u da kaçırılmıştı. Daha sonra, kaçırılan askerlerin de işkence edilerek öldürüldüklerini öğrenilmiştir. 5 Haziran 1993'teki bu olay üzerine, BM Güvenlik Konseyi hemen ertesi gün toplanmış

²²⁹ Bir,a.g.e.,s. 84-85.

²³⁰ Bir,a.g.e.,s. 85.

ve 6 Haziran 1993 tarihli ve 837 sayılı karar ile UNOSOM-II'ye karşı yapılan bu insanlık dışı saldırıyı kınamıştır. Bu kınama, Somali'deki birçok kabile tarafından da desteklenmiştir. UNOSOM-II Harekâtının ikinci safhası içinde, birlik birdenbire savaşın içine girmiştir. BM Güvenlik Konseyinin olayın hemen ertesi günü aldığı 837 sayılı karar, UNOSOM'a ilave görev ve yetkiler de vermekteydi.

Bu kararda; Pusu Harekâtının, General Aidid grubunca yapıldığı ifade ediliyor, General Aidid suçlanıyor ve olay BM'ce kınanıyordu.

UNOSOM-II'nin Somali halkına yardım etmek için Somali'ye geldiği, bir kez daha vurgulanıyor ve UNOSOM-II'den;

- Halkın elindeki silahların süratle toplanması,
- Somalilileri kışkırtarak bir anlamda pusu olayının gerçekleştirilmesine neden olan ve General Aidid grubunca propaganda aracı olarak kullanılan Radyo Yayın Merkezi'nin etkisiz hale getirilmesi,
- Olaya neden olanların yakalanarak mahkemeye sevk edilmesi isteniyordu.

ABD Çevik Güç Karargâhı ile UNOSOM-U Karargâhı, yapılacak Harekât üzerinde müşterek olarak çalışmaya başlamışlardır. Aidid grubu, Karargâha taciz ateşi açmasının yanı sıra, şehrin kontrolünden sorumlu birliklerin hareketlerini sınırlamak için ana güzergahlar üzerine barikatlar da kurmaya başlamışlardır. Yollarda barikatları kaldırmak isteyen birliklere de ateş açmışlardır. Ayrıca, zaman zaman karargah yakınlarında 500-600 kişilik gruplarla gösteri düzenleme girişiminde bulunmuşlardır.

11 ve 12 Haziran günü, gece yansından sonra planlı hareket başlamıştır. UNOSOM'un tüm imkanları kullanılmış ve hedef bölgesi boşaltılarak tecrit edilmiştir. Ele geçirilen bu silah ve mühimmat, Aidid

grubunun UNOSOM hakkındaki düşüncelerini açıkça ortaya koymuştur, özellikle Mogadishu'da görev yapan birlikler için oluşturduğu tehdidi gözler önüne sermiştir. Şehir içerisindeki birçok binanın alt katlarının da, silah deposu olarak kullanıldığı tahmin edilmiştir.²³¹

Asıl sorun Mogadishu'daydı. Sorumlusu da Somali'yi her şeye rağmen yönetmek isteyen Aidid ve onun yakın militan çevresiydi. UNOSOM ve General Aidid grubu arasında, Mogadishu'nun kontrolünü ele geçirmek için verilen mücadele, bir noktada Somali hareketinin başarısına doğrudan etki edebilecek hale gelmiştir. Çünkü, Mogadishu'nun dışındaki tüm bölgelerde güvenlik tam olarak sağlanmış, İnsani Yardım Kuruluşlarının faaliyetleri de planlandığı şekilde icra edilmeye başlamıştır. Aidid grubunca, Haziran ayı başından itibaren Mogadishu'da, BM birliklerine ve personeline karşı yapılan hain ve insanlık dışı saldırılar, bazı ülkelerin yaralıları ve kayıplar vermesine neden olmuş ve bu durum ülkelerin tutumunu da etkilemeye başlamıştır. Hatta bazı ülke birlikleri, daha fazla zayıf vermekten kaçındıkları için kontrol görevlerini icra etmemeye dahi başlamışlardır.²³²

Task Force Ranger'ın, Mogadishu'ya gelişiyle, Somali'de yeni bir dönem başlamıştır. Bu birliğin intikaliyle birlikte, Aidid grubu moral kaybetmeye başlamıştır. UNOSOM grubunda üzerinde caydırıcılık sağlayacak tedbirlere ağırlık vererek, yeni bir strateji ve taktik geliştirmek ve üstünlüğünü kuvvetlendirmek için çalışmışlardır. Bu şekilde gelişen olaylar yüzünden, Eylül ayı Mogadishu'da en sıcak çatışmaların yaşandığı dönem olmuştur.

3 Ekim 1993 günü, General Aidid grubu ile en sıcak çatışmaların yaşandığı gün olmuştur. Harekât sona ermek üzere iken, Task Force Ranger Aidid militanlarının tamamının katıldığı etkin bir ateşe maruz kalmış ve isabet alan bir helikopter hedef bölgesine düşmüştür.

²³¹ Bir, a.g.e., s. 158-168.

²³² Bir, a.g.e., s. 170-171.

14 Ekim 1993 günü ABD Kongre üyeleri ve Silahlı Kuvvetler Komisyonu Mogadishu'ya gelmiştir. Yapılan görüşmelerde, ABD Birliklerinin Mart 1994 sonunda Somali'den çekileceği bilgisi alınmıştır.¹⁶ Kasım 1993'te BM Güvenlik Konseyi, aldığı 885 sayılı karar ile 5 Haziran 1993 tarihinde UNOSOM personeline karşı yapılan silahlı saldırıyı araştırmak üzere bir "Araştırma Komisyonu" kurulmasına karar vermiştir. Bu komisyon, "5 Haziran Olayı" nı araştıracak ve suçluların yargılanmasını sağlayacaktı. Bu karar ile Aidid'in yakalanması bir yerde askıya alınmıştır.

18 Kasım 1993 tarihinde alınan 886 sayılı kararla da UNOSOM II'nin görev süresi altı ay daha uzatılmıştır. UNOSOM II'nin görev süresinin altı ay daha uzatılmasına rağmen, ABD Merkezi Ordu Komutanlığı'ndan bir askeri heyet, ABD birliklerinin çekilmesini planlamak maksadıyla Mogadishu'ya gelmiş ve çalışmalarına başlamıştı. ABD'nin çekilme kararı, diğer ülkeleri de etkilemiş ve tüm birliklerde devamlı olarak çekilme konusu konuşulmaya başlamıştır. Türk birliğinin de, Şubat 1994'te Somali'den çekilmesi Türk Hükümeti tarafından uygun bulunmuştur. Somali'de kalacak ana birlikler; Mısır, Pakistan ve Hindistan Tugayları ile Bangladeş, Malezya, Zimbabve, Bostwana, Fas, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt birlikleriydi. Çevik Bir 18 Ocak 1994 tarihinde görevi, Malezyalı Korgeneral Datuk Ebu Samah Ebubekir'e devretmiştir.²³³

Somali'de Şubat 1994'te çeşitli şiddet olayları tekrar ortaya çıkmıştır. Güvenlik Konseyi, UNOSOM II'nin görev tanımı yeniden düzenlemiştir. Birleşmiş Milletler askerlerini saldırılardan sonra geri çekmeye karar vermiştir. UNOSOM II Mart 1995'te Somali'den çekilmiştir.²³⁴

1991'den bu yana Somali'de yaşanan iç savaş ve kıtlık sonucu merkezi hükümet ortadan kalkmış ve Somali çökmüş bir devlet haline gelmiştir. Bunun

²³³ Bir, a.g.e., s. 181-201.

²³⁴ "UN Peace-Keeper to Withdraw by End of March 1995", **United Nations Chronicle**, cilt 32, sayı 1 Mart, 1995, s.25.

önemli neticelerinden bir tanesi de Somali açıklarında yaşanan deniz haydutluğu sorunu olmuştur.

III. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜDAHALESİ SONRASI DÖNEMDE SOMALİ

A. Somali’de Deniz haydutluğu Sorunu

Dünya ticaretinin ithal ve ihraç yüklerinin %90’dan fazla bölümü deniz yoluyla taşınmaktadır ve deniz ticaretinin dünya ticaretinin gelişmesine paralel olarak büyümeye devam edeceği tahmin edilmektedir. Dünya ticaretinin işleyişi dünya denizlerinin küresel güvenliği ile mümkündür. Denizcilik sektörüne yönelik başlıca tehditler; yasadışı uyuşturucular, yasadışı faaliyetler, kaçak yolcular, deniz haydutluğu ve terörizmdir.

Deniz haydudu terimi, ilk olarak Hisponiola Adasındaki vahşi öküz ve domuz avcıları için kullanılmış olup, on yedinci yüzyılın ikinci yarısında Batı Hint Adalarında, Güney ve Orta Amerika kıyılarında gemilerle kıyı kasabalarını yağmalayan korsanlar ve ödül avcılarını tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır.²³⁵

Deniz Haydutluğu ve korsanlık kavramı ile deniz ve sahillerdeki yasadışı faaliyetler olan deniz haydutluğu (pirata) ve korsanlık (corsario) kavramları karıştırılmaktadır. Korsan bir bayrak altında, belirli bir birliğe ve otoriteye bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmekte, deniz haydudu ise hiçbir birliğe tabi olmadan, düzenli bir siyasi teşkilata dahil olmayan, yerel olarak küçük çaplı deniz yağmalarıyla hayatını sürdüren kişidir.²³⁶

²³⁵David Cordingly, **Korsanlar Arasında Yaşam**, Ankara,Dost Kitabevi, Ağustos 2004, s. 20-22.

²³⁶ Philippe B. Moulier-Ethan Casey, “Pirates? What Pirates”, **U.S. News & World Report**, cilt 122, sayı 24, 23 Haziran 1997, s. 2.

Günümüzde ise küçük çaplı deniz yağmaları büyük çaplı yağmalara dönüşmüştür. Deniz haydutluğu, devlet hoş görüsünün olmadığı gemi kaçırmaya, esir alma olaylarıdır. Çoğunlukla ülkelerin hükümrancılık alanları dışında kalan uluslararası sularda meydana gelmektedir. Devlet otoritesinden bağımsız olarak özel imkanları ve etrafına topladığı kişilerle, gemilere saldırarak soygun yapılması deniz haydutluğudur.²³⁷

Doğu Afrika'nın istikrarsız bir ülkesi olan Somali son dönemde, kıtlık ve buna bağlı olarak ortaya çıkan insanlık krizi ile gündeme gelmektedir. Kıtlık sorununu, kuraklığın tetiklediği belirtilse de, sorunun altyapısında ve sorunu doğrudan etkileyen faktörlerin başında ülkenin bağımsızlık sonrası karşı karşıya kaldığı politik sorunlar gelmektedir.

Deniz haydutluğu meselesinin siyasi, ekonomik ve toplumsal arka planında, Somali'de 1991'den bu yana etkin bir merkezi hükümet bulunmaması, toplumun çeşitli birimlerinde yaşanan sıkıntılar neden olmaktadır. Bu durum, Somali açıklarında ticaret gemilerine yönelik deniz haydutluğu eylemlerini ortaya çıkarmıştır.²³⁸

Somali sularına, Avrupalı gemilerin zararlı atıklarını bırakmaları, diğer Avrupa gemilerinin de Somali sularını kendileri için en büyük deniz ürünleri kaynağı olarak görmelerine neden olmuştur. Tahmini olarak her yıl 3 yüz milyon dolardan daha fazla değere sahip ton balığı, karides ve istakoz yasadışı balıkçılar tarafından çalınmaktadır. Bu durum Somalili yerel balıkçıları aç bırakmaktadır. Bu sebepler deniz haydutluğunun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Somalili balıkçılar kaçak balıkçı tekneleri ve büyük gemileri bölgeden

²³⁷ Necmettin Akten, "Denizlerde Korsanlık ve Haydutluk", (Erişim), [http:// www.dunya.Com/denizlerde-korsanlik-ve-haydutluk-27036yy.htm](http://www.dunya.Com/denizlerde-korsanlik-ve-haydutluk-27036yy.htm), , 12 Mart 2012.

²³⁸ Sadi Çaycı, "Deniz Haydutluğu ile Mücadele ve Türkiye'nin Konumu: Somali Örneği", **ORSAM**, Rapor No:1, Mart 2009, s. 5-9.

uzaklaştırmak ya da en azından onlardan belirli bir oranda vergi almak için deniz haydutluğuna başvurmuşlardır.²³⁹

Uluslararası Hukuk ise, deniz haydutluğunu insanlığa karşı işlenmiş bir suç olarak kabul edip yasaklamıştır. Bu nedenle her devlet bu suçun faillerine yönelik kovuşturma ve cezalandırma yetkisine sahiptir. Kavramın açık olarak tanımı 1958 tarihli Açık Denizler Sözleşmesi'nde Madde 15'te yer almaktadır.²⁴⁰

1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi de Madde 101 ve Madde 105'te deniz haydutluğu suçunu düzenlemektedir. Deniz haydutluğu suçunun hakkında şunları söyleyebiliriz: Öncelikle suç açık denizlerde veya herhangi bir devletin egemenlik yetkisi dışında kalan bir yerde, sivil bir menfaat amacıyla sivil bir gemi veya uçakla bir başka sivil gemi veya uçağın içindeki kişi veya mallara yönelik olmalıdır.

Gemi mürettebatınca kendi gemisinde bulunan mallara veya kişilere karşı bu suç işlenemez. Ayrıca devletlerin kontrolleri altındaki sahalarda da bu suçun işlenmesi tanım gereği mümkün değildir. Şahsi bir çıkara yönelik olmalıdır hükmü ise siyasi amaçla işlenmesi halinde eylemin suç olup olmayacağı sorusunu akla getirmektedir.²⁴¹

Somali örneğinde karşılaşılan en büyük sorun haydutluğa konu gemilerin Somali karasularına nakledilmesidir. Somali karasularında etkin ve yeterli kontrol sağlanmış olsa bu durum sorun olmayacaktır. Bir iç hukuk konusu halini alacaktır. Ancak Somali geçici hükümeti, karasularında kontrol kabiliyetinden yoksun olduğunu açıklamış, uluslararası toplumdan yardım

²³⁹ Johann Hari, "Somali hakkında yalan söyleniyor", (Erişim), [http:// www.pressmedya.com/?aType=yazarHaber&ArticleID=3783](http://www.pressmedya.com/?aType=yazarHaber&ArticleID=3783), 01 Nisan 2012.

²⁴⁰ "Gazze'ye İnsani Yardım Götüren Gemilere Yapılan Saldırı", (Erişim), <http://www.istanbul.gov.tr/?pid=14188>, 10 Mart 2012.

²⁴¹ Uğur Bayıllıoğlu, "Somali Sahilleri ve Açıklarında İşlenen Deniz Haydutluğu Fiillerine Karşı Yürütülen Mücadelenin Hukuki Dayanakları ve Türkiye'nin Durumu", (Erişim), [http:// www.hukuk.gazi.edu.tr/editör/dergi/15_1_6.pdf](http://www.hukuk.gazi.edu.tr/editör/dergi/15_1_6.pdf), 10 Mart 2011, s. 127-129.

talebinde bulunmuştur. Bu talebiyle Somali uluslararası hukukun bir boşluğunun doldurulması adına ilk adımı atmıştır. Böylece devletlerin işbirliğiyle çözüm BM'den talep edilmiştir. Somali karasularına taşınan deniz haydutluğu suçlarının nasıl önleneceği ve suçluların yakalanması halinde hangi kurallarla yargılanacağı sorunu gündeme gelmiştir.²⁴²

Yakalanan haydutlara yönelik yargılama boşluğunun nasıl doldurulacağı da bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. İngiltere hükümeti Kenya hükümeti ile Somali karasularında yakalanan haydutların Kenya mahkemelerince yargılanmasına ilişkin ikili bir anlaşmaya imza atmıştır. Yargılama masrafları ve yakalanan haydutların sığınma talep etmeleri ihtimalleri nedeniyle de haydutların serbest bırakıldıklarına da şahit olunmuştur.²⁴³

Birleşik Deniz Kuvvetleri (Combined Maritime Forces-CMFS), Somali'de ortaya çıkan deniz haydutluğu ile mücadele etmek amacıyla 2009 yılı başlarından itibaren uluslararası devriye görevini üstlenmek üzere kurulmuştur. Çeşitli devletlere ait gemilerin uluslararası devriye görevini üstlenmesi tarihte örneği olmayan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılan güçler arasında ABD, İngiltere, Fransa, Hindistan ve Türkiye de yer almaktadır. 13 Ocak 2009 tarihinden itibaren ABD tarafından icra edilen CTF 151 Komutanlığı görevi 3 Mayıs 2009'da Türkiye tarafından devralınmıştır. Bu görev 3 Mayıs-15 Ağustos 2009 tarihleri arasında Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığınca görevlendirilen Tuğamiral E. Caner Bener tarafından yürütülmüştür. Ayrıca Avrupa Topluluğu (AT) ve Çin de bu devriye gücüne aktif olarak katılmışlardır.²⁴⁴

²⁴²Cemalettin Karadaş, “Deniz Haydutlarına Karasularında Egemen Devlet Dışında Üçüncü Devletlerce Müdahale İhtimali: Somali Örneği”, **Polis Bilimleri Dergisi**, cilt:11, 11 Nisan 2009, s. 155-156.

²⁴³ Karadaş, **a.g.m.**, s. 161.

²⁴⁴Karadaş,**a.g.m.**,s.156-157.

B. Günümüzde Somali'de Mevcut Durum

Somali uzun mücadelelerden sonra, 1960'da sömürgeci güçlerin ve onların işbirlikçisi olarak kabul ettikleri Etiyopya'nın egemenliğinden kurtulmayı başaran bir ülkedir. Birbirine düşen Somali halkı ateş ve kandan kaçarken tarım alanları yerle bir olmuştur. İnsanlar temel gıda maddelerine erişemez olmuşlardır.

Kıtlık, açlık, hastalık ve sefalet Somalilinin bir gerçeği haline gelmiştir. Somali kişi başına geliri sadece 330 Dolar olan ,10 milyon insanın yaşadığı bir Afrika ülkesidir.Keşfedilmiş veya keşfedilmemiş bir çok zenginlikleri olan Somali,diğer bir çok Afrika ülkesi ile aynı kaderi paylaşmakta ve zenginliklerinden faydalanamamaktadır. Som uranyum, demir, kalay, bakır, doğal gaz ve petrol, Somali'nin zenginliklerinden sadece bazısıdır. Amerika ve Avrupa ülkeleri kadar, Brezilya, Çin ve Avustralya'nın da ilgisini bu zenginlikler çekmektedir.

Yıllardır süren iç savaşlar neticesinde başkent Mogadişhu'ya mülteci akınları yaşanmaktadır. Kadın, erkek, çocuk 11 milyon insanın açlık nedeniyle ölüm sınırında yaşadığı ve her gün yüzlercesinin hayatını kaybettiği bilinmektedir. Somali nüfusunun üçte birinin açlık sınırında olduğu ve bunun yarısının çocuk olduğu tahmin edilmektedir.BM 20 Temmuz 2011'de Somali'de resmen kıtlık olduğunu ilan ettiğinde, dış yardıma muhtaç hale gelmiş yüz binlerce kişi komşu ülkelerdeki kamplara akın etmişlerdir.

Somalililerin iki önemli geçim kaynağı hayvancılık ve ticaret olmakla birlikte, son yıllarda yaşanan kuraklığın artması nedeniyle hayvanların otladığı arazilerin verimsizleşmesi ve ticaret için gerekli güvenliğin bir türlü sağlanamaması, insanların hayat koşullarını olumsuz etkilemiştir.Bir zamanlar “Büyük Somali” hayali ile yaşayan Somali, yıllarca süren iç çatışmalar, 20 yılı aşkın süredir süren siyasi kriz, IMF reçeteleri, EL-Şebab²⁴⁵ örgütünün

²⁴⁵Hareket el Şebab el Mücahidin (Mücahit Gençlik Hareketi) veya kısaca El Şebab (Gençlik), Somali'de Federal Geçiş Hükümeti'ni ortadan kaldırmak için savaşan bir silahlı örgüttür. 2011 yılı

faaliyetleri, yabancı balıkçılarla rekabet edemedikleri için deniz hadutluğuna başladığını öne süren deniz hadutlarının ortaya çıkarmış olduğu sorun, Afrika Birliği gücünün desteklediği ordunun hükümet otoritesini kuramamış olması, 2011 Martında yağmur yağışının %25'in altına düşmesi ve kuraklıkla adeta çökmüştür. Barre döneminde millileştirilen ekonomi, 1980'lerden itibaren IMF ve Dünya Bankası'nın önerileri doğrultusunda ortaya çıkan devalüasyonlarla dışa bağımlı hale gelmiştir. IMF programları tarıma verilen devlet desteğinin kesilmesine ve Somali'nin tahıl ithal eden bir ülke olmasına neden olmuştur.²⁴⁶

Birçok ülkenin yardım yapma hususunda güvenlik kaygılarıyla tereddüt ederken, Türkiye'nin kendi olanaklarıyla Somali'ye yardımda bulunan az sayıdaki ülkelerden biri olduğu görülmüştür. Başbakan Erdoğan; Somali ile dayanışmalarını göstermek, Somali halkına moral vermek, dünya kamuoyunun dikkatini bu bölgeye çekmek için kalabalık bir heyetle 19 Ağustos 2011'de Somali'ye ziyaret gerçekleştirmiştir. Tüm bu sebepler ise 2011 yılı ortasında Somali'de kıtlığın ve insani krizin yaşanmasına sebep olmuştur.

Türkiye, Somali de dahil olmak üzere, Doğu Afrika ülkelerinde yaşanan insanlık krizleri ve açlık sorunlarına tepkisiz kalmamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı, TİKA, AFAD, Türk Kızılayı ve Sabah Gazetesi'nin öncülüğünde toplanan yardımlar Somali'ye ulaştırılmıştır. İstanbul'dan 14 Ağustos 2011'de ilk yardım gemisi yola çıkmıştır. Yardımların istenilen yerlere ulaştırılması gerçek bir sorun olarak görüldüğünden, TİKA'nın resmi web sitesinde; yardımların istenilen yerlere ulaştırılması için gerekli koordinasyonun sağlandığı belirtmiştir.²⁴⁷

itibariyle ülkenin güneyinin çoğunu kontrol etmektedir. Bu bölgelerde sıkı bir şeriat uygulayan örgüt, Mayıs 2011 itibariyle militan sayısının 14,426 olduğu tahmin edilmektedir. Örgüt, 2006 yılında Etiyopya kuvvetleri tarafından dağıtılıp parçalara ayrılan İslami Mahkemeler Birliği kaynaklıdır. "İslam'ın düşmanları"na karşı cihad ettiğini öne sürmekte ve Federal Geçiş Hükümeti (FGH) ile Afrika Birliği Somali Görevi'ne karşı savaşmaktadır. El Şebab üyeleri yardım için çalışanları korkutmuş, kaçırmış ve öldürmüştür. Örgüt pek çok batılı devlet ve kuruluş tarafından terörist olarak tanımlanmaktadır. El Kaide ile de bağlantıları bulunmaktadır. Örgütün şu anki lideri İbrahim el-Afgani'dir. "Al-Shabaab", (Erişim), http://www.nctc.gov/site/groups/al_shabaab.html, 17 Haziran 2013.

²⁴⁶ Serkan Ocak, "Mülteci Kampında Bir Toprak Ağası", **Radikal Gazetesi**, 17 Ağustos 2011, s. 5.

²⁴⁷ "İyilik Gemisi Somali'nin Yaralarını Sarmaya Hazırlanıyor", (Erişim), <http://www.tika.gov.tr/haber/iyilik-gemisi-somalinin-yaralarini-sarmaya-hazirlaniyor/12>, 01 Nisan 2012.

Türkiye'nin Afrika ülkelerine yönelik ilgisi son yıllarda artmıştır. Türkiye Somali 'nin sorunlarına çözüm bulmak amacıyla 21-23 Mayıs 2010'da İstanbul'da BM bünyesinde “ İstanbul Somali Konferansı” düzenlemiştir.²⁴⁸

Konferansaev sahipliği yapan BM Genel sekreteri Ban Ki-Mun'un yanı sıra, Somali'de başkent Mogadişu'yu kısmen kontrol edebilen Somali Devlet Başkanı Şeyh Şerif Ahmed de konferansa katılmıştır. Somali Konferansı'na 55 ülke ve içinde İslam Konferansı Örgütü(İKÖ)'nün de bulunduğu 12 sivil toplum örgütü davet edilmiştir. Konferansın amacı; 2008 tarihli “Cibuti Barış Anlaşması” ve bunu takip eden “Cibuti Barış Süreci” kapsamında, güvenlik, siyasi işbirliği, yeniden inşa ve kalkınma başlıkları altında Somali 'nin geleceğini değerlendirmek olmuştur. Aynı zamanda tüm ana sorunlar da eş zamanlı olarak ele alınmıştır.²⁴⁹

Toplantının açılış konuşmasını yapan Başbakan Erdoğan: “Somali'deki Ulu Cami bu ebedi kardeşliğimizin büyük bir sembolüdür. 16. yüzyılda Doğu Afrika'da bulunan Türk denizcilerini Somali'nin yollarını, kanalizasyon sistemini ve bütün altyapısını kurduklarını hatırlıyoruz.

Öte yandan, bugün dahi Somali'de kız çocuklarına verilen en yaygın isimlerden birinin İstanbul olduğunu özellikle paylaşmak isterim. Biz bu kardeş ülkeye, Somali'ye hiçbir zaman devlet çıkarları nazarıyla bakmadık, bakmıyoruz, bakmayacağız... Tarih boyunca Somali'nin ve Afrika coğrafyasının bütün kaynaklarını sömürmeye çalışanların elbette bir kenara oturup bugün yaşanan trajediye duyarlı olmasını, Somali halkına yardım eli uzatmasını bekleyemeyiz. Bu körelmiş, kirlenmiş zihinlere karşı bizim yapmamız gereken sesimizi Somali için daha da yükseltmek, başkaları yokmuş gibi davranarak kardeşlerimizin meselelerini kendi içimizde çözmeye muktedir olacak beraberliği sergilemektir” demiştir.

²⁴⁸ "Afrika Ülkeleri ile İlişkiler", (Erişim)<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>, 29 Mart 2012.

²⁴⁹Celalettin Yavuz, “İstanbul'dan Somaliyi ve Somalili Korsanlardan Gemileri Kurtarma Konferansı” , (Erişim), <http://www.turksam.org.tr/yazdir2042.html>, 25 Mart 2012.

Erdoğan,yayımladığı genelge ile başlayan kampanyanın Başbakanlık, TİKA, Sağlık Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi devlet kurumlarınca koordine edildiğini ve Kızılay, İHH, Kimse Yok Mu, Cansuyu, Yeryüzü Doktorları, Deniz Feneri ve daha birçok sivil toplum kuruluşu, medya ve belediyelerin adeta bir seferberlik halinde bu kampanyayı sürdürdüklerini belirtmiştir. Bu kapsamda 200 milyon TL nakdi yardımın toplandığını ve bu nakdi yardımın yanı sıra aynı ve özellikle sağlık teçhizat ve ekipmanlarının bölgeye aktarılmakta olduğuna da ifade etmiştir.²⁵⁰

BM Gıda Güvenliği İnceleme Merkezi Eylül 2011 tarihinde bir bildiri yayınlarak, Somali'de dört milyon kişinin kriz durumunda olduğunu, bu insanların 750 bininin ise gelecek dört ayda hayatını kaybetme riskiyle karşı karşıya bulunduğu uyarısı yapmıştır.BM Güvenlik Konseyi'nce alınan karara göre, Somali'deki güvenlik güçlerini geliştirmek ve halkın güvenliğini sağlamak amacıyla 12 aylığına askeri teçhizat için silah ambargosu kısmen kaldırılmıştır.Konsey'de oy birliğiyle alınan kararda, bir Doğu Afrika ülkesi olan Somali'ye uygulanan silah ambargosu listesinde bulunması gereken askeri malzeme ve mühimmat belirtilmiştir.Ambargo listesinde, yerden havaya atılan füzeler, güdümlü tanksavarlar, gece görüş silahları, 82 milimetre ve daha geniş çaplı havan topları, 12,7 milimetreden daha büyük obüs ve topların yer aldığı bildirilmiştir.BM Güvenlik Konseyi, BM Genel Sekreteri Ban Ki-mun'un talebi üzerine Somali'de bulunan Afrika Birliği barış gücünün görev süresini de 28 Şubat 2014'e kadar uzatmıştır.²⁵¹

Somali günümüzde de açlık, kıtlık,deniz haydutluğu v.b çeşitli sorunlarla mücadele eden bir Afrika ülkesidir. Ülkeye çeşitli yardım kuruluşları ve ülkelerden yardım yapılmaktadır. Yapılan bu yardımlar ülkenin problemlerini temelden çözecek şekilde biçimlendirilmelidir. Ülke ekonomik,siyasi ve askeri alanlarda kendi kendisine yetebilmelidir.

²⁵⁰ “İslam Ülkeleri Somali için İstanbul’da Toplandı”, (Erişim), <http://www.turkishny.com/headline-news/2-headline-news/63259-islam-ulkeleri-somali-icin-istanbulda-toplandi>,26 Mart 2012.

²⁵¹ “Silah Ambargosu Kısmen Kalktı”, (Erişim), <http://www.aa.com.tr/tr/s/140516--silah-ambargosu-kismen-kalkti>, 13 Mart 2013.

SONUÇ

Başarısız devletler ile Sömürge Dönemi arasında bağlantı kurmak mümkündür. Afrika resmi olarak 1885-1902 tarihlerinde sömürgeleşmiştir. Avrupalı sömürgeci devletler bu devletlerin sınırlarını; kendi politik, ekonomik çıkarlarına göre çizmişler ve bu devletlerde yaşayan halkları; dini, etnik ve kültürel benliklerini göz önüne almadan parçalamışlardır. Oluşan bu yeni sınırlar içerisinde halk, o topraklara kendisini ait hissedememiştir. Yapay olarak sınırları oluşturulmuş bu devletlerde: “Millet” bilinci oluşmamıştır. Aslında başarısız devletlerdeki en büyük problem; bir milletin olmaması değil, bir devletin olmamasıdır.

Dünyada 19.yüzyılın ortalarına doğru, sömürgecilik faaliyetlerin artmasıyla, Somali sömürgeci devletlerin dikkatini çekmeye başlamıştır. Başta İngiltere olmak üzere; Fransa ve İtalya’da bundan payını almak istemişler, özellikle İngiltere, Hindistan yolunu güvence altına almak amacıyla bu yola başvurmuştur. Somali toplumunda milli bilinç oluşmadığından ,halk İslam dini etkisi ile bir araya gelmiştir. Milli bilincin olmadığı Somali’de, II. Dünya Savaşı sonrasında değişik yönetimler altına olan Somali topraklarının birleştirilmesi ve milli bilincin oluşturulması yönünde bir düşünce ortaya çıkmıştır. 1 Temmuz 1960 tarihinde ise BM Somali’de Vesayet ve Himaye Yönetimlerinin kaldırılmasını kabul etmesiyle, aynı bayrak altında tek bir devlet olmaya karar verilmiştir.

Bu tarihten itibaren, Somali’de bağımsız bir devlet olma dönemi başlamıştır. Yüzyıllar boyunca yabancı devletler tarafından, kabileler arasındaki uyuşmazlıklardan yararlanarak, parçalanan toprakların tekrar birleştirilmesi Somali milliyetçiliği için büyük bir başarı olarak kabul edilmiş olmasına rağmen bağımsızlığını kazanan diğer Afrika devletleri gibi, Somali’de de huzursuzluklar başlamıştır. Öyle ki, diğer Afrika ülkelerinin tersine tek bir ırktan oluşan Somali’de bile kabileler arası çekişmeler yaşanmıştır.

Son dönemlerde Somali açıklarındaki deniz haydutluğu sorunu uluslararası gündemde çokça yer almaya başlamıştır. Somali Devletinin söz konusu deniz haydutlarını yakalayıp, Somali karasularına getirilmesi hususunda ciddi sıkıntılar yaşamasından ve Somali hükümetinin karasularında bunu sağlayacak imkanlara sahip olmamasından dolayı, uluslararası toplumdan yardım istemiş ve BM'den çözüm talep edilmiştir. Bu kapsamda, Somalili korsanların nasıl engellenebileceği, suçluların yakalanması halinde hangi kuralların uygulanması gerektiği sorunu ortaya çıkmıştır. Somali hükümeti tarafından yardım istenilen BM Güvenlik Konseyi, deniz haydutluğunu açık denizlerle sınırlı tutmuş ve her devletin takipçisi olabileceği şartını koymuştur. Ayrıca konsey, 1816 sayılı kararla da üçüncü devletlere askeri müdahale hakkı tanımıştır.

Diğer taraftan, Somali'de yaşananlara, asıl amacı uluslararası barış ve güvenliğin korumak olan BM tarafından insan hakları ihlallerini gerekçe göstererek bir müdahalede bulunmuştur. Ancak İnsan haklarını ihlal eden her durum uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğinden, yapılacak olan müdahalelerin başarılı olması için, insanlar arasındaki güven duygusunu oluşturacak ve güven duygusunu pekiştirecek biçimde olmalıdır.

Günümüzde, devletlerin tehdit algılayışı değişmiştir. Terör, kıtlık, hastalıklar, ekonomik çöküş, insan hakları ihlali gibi tehditler gün yüzüne çıkmıştır. Böylece İnsan hakları ihlalinin ne olduğu ve BM'in bu ihlallere nasıl müdahale etmesi gerektiği de sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, BM insani müdahale olduğunu bildiği bir devlete -örneğin Somali'ye- karşı nasıl harekete geçeceği hususunda da belirsiz kalmıştır. Bu sorunlara ilişkin olarak ise BM'ler tehlikeli durumlarla karşılaştığında savaşmak yerine diplomasiyi kullanmayı uygun bulmuştur. Bu nedenle, BM'nin bir devlet içerisinde gerçekleşen insan hakları ile ilgili olaylarda, insani müdahale de bulunabilmesi için Güvenlik Konseyi'nin insan hakları ihlallerini barışı tehdit eden veya bozan bir durum olarak değerlendirmesi ve buna karşı gerekli tedbirlerin alınması hususunda karar vermesi şartına bağlanmıştır. Böylece BM Güvenlik

Konseyinden alınmadan yapılan her türlü müdahale diğer devletin iç işlerine karışması anlamına gelecektir.

Uluslararası alanda barış ve güvenliğin sorumlusu olarak Güvenlik Konseyi görüldüğünden, Güvenlik Konseyi'nden izin almadan yapılan müdahaleler BM Andlaşması madde 2/4 ile uyuşmamaktadır. Madde 2/4: Devletlerin yalnız ülkesel bütünlüğüne ya da politik bağımsızlığına karşı kuvvet kullanmayı değil, BM'nin amaçları ile bağdaşmayan davranışlarda dahi kuvvet kullanmayı yasaklamıştır.

Tezimiz konusu başarısız devlet örneği Somali'ye ek olarak son dönemin başarısız devletleri: Afganistan, Angola, Burundi, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Liberya, Sierra Leone ve Sudan'dır. Bu devletler 1990'dan beri devlet başarısızlığını temsil eden ülkelerdir. Bu devletler insanların toplum haline gelmeden önce doğa durumunda yaşadıkları, Thomas Hobbes'un Leviathan eserindeki " Doğal Devlet" e benzetilmektedir. Doğal Devlet'te herkesin herkesle savaştığı, korku ve şiddetin egemen olduğu bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Bu ortamda güvensizlik duygusu hakimdir. Başarısız devletlerde vatandaşların güveneceği, vatandaşların haklarını ve canlarını koruyacak bir otorite yoktur. Bu güvensizlik ortamında devlet dışı otoriteler kendi güvenlik araçlarını kurarlar.

I.Dünya Savaşının ardından devletler uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için Milletler Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Dünyaya barış getireceği ümidi ile kurulan cemiyet II.Dünya Savaşı'nın çıkmasına engel olamamıştır. II.Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan BM'nin ise dünya barışına yönelik hizmetleri ve etkinliği tartışma konusu olmuştur. BM'nin etkili bir caydırıcılık mekanizmasına sahip olması, Somali v.b. ülkelerde yaşanan çatışmalarda etkin olmasının yolunu açacaktır.

Somali siyasal sisteminde yer alan partilerin birleştirilmesi ve hepsinin tek bir amaç doğrultusunda hareket etmeleri sağlanmalı, ayrıca ülkede

yaşanan kıtlık, deniz haydutluğu, iç savaş v.b. huzursuzluklardan dolayı arka plana atılan siyasal gelişim süreci de bir an önce tamamlanmalıdır. Politik bir altyapı oluşturmak ülkenin en acil ihtiyacı olarak karşımıza çıkmaktadır.Devlet yöneticilerinin ve halkın siyasal bilincinin geliştirilerek ülke yönetiminde daha etkin şekilde söz sahibi olunması sağlanarak, demokrasiye geçişinin hızlandırılması sağlanmalıdır.Diğer taraftan; eğitim,sağlık,altyapı ve benzeri hizmetlerin modern dünyanın gerektirdiği şekilde yürütülmesi, ve bu suretle toplum bilincinin sağlanması gerekmektedir.

Ülke halkının silah ve askeri ekipmanlara kolay ulaşımının önüne geçilmelidir. Partilerin ve grupların elindeki silahlar toplanmalıdır. Silahları toplayacak ve kolay ulaşımının önüne geçecek olan kolluk kuvvetlerinin de ülke içerisinde etkinleştirilmesi ve sayılarının artırılması gerekmektedir. Kolluk kuvvetlerinin olayları engelleyecek yaptırım gücünün de olması, caydırıcılığını arttıracaktır. Somali’de yaşanan veya yaşanacak olan çatışmaları engelleyecek istihbarat gücünün olması, çatışmalara yerinde ve zamanında müdahale edilmesi, ülkedeki sulhun bir an önce sağlanması açısından yararlı olacaktır.

Somali devletindeki mevcut düzenin modern zamana uygun bir şekilde düzenleyecek bir anayasal sisteme kavuşturulması, yöneticilerin yönetilenler üzerindeki her türlü baskı araçlarını kaldıracak şekilde düzenlenen yeni bir anayasaya kavuşturulması önem arz etmektedir. Söz konusu anayasanın uluslararası sözleşmelerle teminat altına alınması ve uygulanabilirliğinin artırılması için yöneticilerin ve uluslararası kuruluşların yoğun çaba göstermesi gerekmektedir. Tezimiz kapsamında Türk Anayasasının 90. Maddesinin 5.fıkrasını örnek verebiliriz. Bu fıkra kapsamında;

“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı

hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.”

hükmüne göre kanunlarda yer almayan hususlar usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası antlaşmalarla tamamlanır. Bu durumu Somali örneğine uyarladığımızda söz konusu başarısız devlette yapılacak olan anayasadaki eksikliklerin böyle bir madde ile uluslararası sözleşmeler kapsamında tamamlanması ve böylece insan haklarına saygılı bir devlet anayasası oluşturulması düşünülebilir. Ancak söz konusu müdahalelerin gerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında gerekse diğer uluslararası sözleşmeler kapsamında insan haklarıyla sınırlandırılması gerekmektedir.

Somali ekonomisindeki eşitsizlikler giderilmelidir. OECD, Dünya Bankası'nın uzun vadeli kredileri ile ekonomik yapılandırılma tamamlanmalıdır. Somali gibi başarısız devletlerin, küresel ekonomiye maliyeti daha fazla olmaktadır. Başarısız devlet olma olasılığı yüksek olan devletler için baştan önlem almak, daha az maliyetli olacaktır.

“Başarısız devletlerin başarısız olmasını engelleme uluslararası sistemin meşruluğunun sonucudur.” der Herbest. Somali'deki sorunların çözümü için uluslararası sistemde önemli bir aktör olan devletlerin, üstlerine düşen görevleri yerine getirmeleri gerekmektedir. Somali devleti içinde yaşanan sorunların, uluslararası sistemi, deniz ticaretini ve dünya güvenliğini ciddi boyutlarda tehdit etmesini engellemek için yerinde ve zamanında, etkin şekilde müdahale edilmelidir.

KAYNAKÇA

100-Day Relief Plan for Somalia Launched, **United Nations Chronicle**, cilt 29, 4.Baskı, 1992.

ABD'nin Küreselleşme ve İşbirliğine Yaklaşımı: Bill Clinton(1993-2000) ve George W. Bush (2000-2008) Dönemleri, (Erişim) http://www.tasam.org/trTR/Icerik/3171/abdnin_kuresellesme_ve_isbirligine_yaklasimi_bill_clinton1993-2000_ve_george_w_bush2000-2008_donemleri, (2 Haziran 2012).

AFRİKA Ülkeleri ile İlişkiler, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>, (29 Mart 2012).

ALBRIGHT, Madeleine K., "Current Status of US Policy on Bosnia, Somalia and UN Reform", **U.S.Department of State Dispatch**, cilt 4, 14.Baskı, 1993.

ALBRIGHT, Madeleine K., "Myths of Peace-Keeping", **U.S. Department of State Dispatch**, cilt 4, 26.Baskı, 1993.

Al-Shabaab, (Erişim), http://www.nctc.gov/site/groups/al_shabaab.html, 17 Haziran 2013.

ARI, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2.Baskı, 2002.

ARİBOĞAN, Ülke, Gülden Ayman, Beril Dedeoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, der: Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 3.Baskı, 2000.

AZARKAN, Ezeli, **Uluslararası Hukukta Devletlerin Tanınması, (Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek)**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2008.

BARNES ,Cedric, “Gubo – Ogaadeen poetry and the aftermath of the Dervish wars”,**Journal of African Cultural Studies**, cilt 18,sayı 1,2006.

BARNETT, Michael, “UN Vanquished”,**Global Governance**,cilt 5,4.Baskı, 1999.

BİNGÖL,Oktay, “Başkanlık Sistemi ve Başarısız Devletler”, <http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=689&konu=0&bolge=6>, (20 Haziran 2012).

BİR,Çevik, **Somali Bir Umut**,İstanbul,Sabah Kitapları,1999.

BOAHEN,A.Adu, **African Perspectives on Colonialism**,Baltimore-Maryland,The Johns Hopkins University Press, 1989.

BOAS, Morten, JENNINGS, Kathleen M., “‘Failed States’ and ‘State Failure’: Threats or Opportunities?”,**Globalization**,cilt 4,sayı 4,2007.

BOAS,Morten, JENNINGS, Kathleen M., “Insecurity and Development: The Rhetoric of the ‘Failed State’”, **The European Journal of Development Research**, cilt 17, sayı 3, 2005.

BOZKURT, Enver, “**Uluslararası İnsan Hakları Hukuku**”,Ankara,Asil Yayın,2.Baskı,2006.

BOZKURT, Enver, M. Akif Kütükçü, Yasin Poyraz, “**Devletler HukukMevzuatı**”,Ankara,Asil Yayın,1.Baskı,2004.

BOZKURT, Enver, Selim Kanat, **Uluslararası Toplumun Paradoksu:Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler**,Ankara,Asil Yayın,1.Baskı,2007.

BOZKURT, Enver, “**Türkiye’nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı**”, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2003.

BROOKS, Rosa Ehrenreich, **Failed States, or the State as Failure**, Chicago, University of Chicago Law Review, 2005.

BROWNLIE, Ian, CBE, QC, FBA, **Principles of Public International Law**, New York, Oxford University Press, 7. Baskı, 2008.

BULLEY, Dan, “Foreign Terror? London Bombings, Resistance and the Failing State”, **BJPIR**, cilt 10, 2008.

CARMENT, David, “Assessing state failure: implications for theory and policy”, **Third World Quarterly**, cilt 24, sayı 3, 2003.

CARMENT, David, GAZO, John J., PREST, Stewart, “Risk Assessment and State Failure”, **Global Society**, cilt 21, sayı 1, 2007.

CELALETTİN Yavuz, “İstanbul’dan Somaliyi ve Somalili Korsanlardan Gemileri Kurtarma Konferansı”, <http://www.turksam.org/tr/yazdir2042.html>, (25 Mart 2012).

COTTON, James, “Timor-Leste and the discourse of state failure”, **Australian Journal of International Affairs**, cilt 61, sayı 4, 2007.

CROWE, Sybil E., “The Scramble and the Berlin West African Conference”, **The Scramble for Africa**, ed: Raymond F. Betts, Boston, D.C. Heath and Company, 1966.

D’ENTRÉVES, Alessandro Passerin, “Devlet kavramı”, **Devlet Kuramı**, ed: Cemal Bali Akal, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, 2011.

DENG, Francis M., “The Impact of State Failure on Migration”, **Mediterranean Quarterly**, cilt 15, sayı 4, 2004.

DUGUİT, Léon, “Egemenlik ve özgürlük”, **Devlet Kuramı**, ed: Cemal Bali Akal, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, 2011.

ERİTRE IGAD Toplantısından Dışlandı, **Afrika Gündemi**, <http://bultenler.ankara.edu.tr/dergiler/47/946/sayi946.pdf>, (01 Kasım 2012).

EROĞLU, Cem, **Devlet Nedir?**, Ankara, İmge Kitabevi, 3. Baskı, 2002.

FAİLED States Index 2013: Mongolia, <http://www.infomongolia.com/ct/ci/4343/139/Failed%20States%20Index%202012:%20Mongolia>, (15 Haziran 2013).

FARER, Tom J., “An Inquiry into the Legitimacy of Humanitarian Intervention”, **Law and Force in the New International Order**, 1991.

FİELDHOUSE, D.K., **The Colonial Empires From The Eighteenth Century**, New York, A Delta Book, 1971.

FLOURNOY, Michele A., “Ulus İnşası”, **Ulus İnşası**, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2008.

FORBES, Ian, Mark Hoffman, eds. **Political Theory, International Relations and the Ethnics of Intervention**, New York, St. Martin’s Press, 1993.

FUKUYAMA, Francis, **Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim**, çev: Devrim Çetinkasap, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004.

GHALİ, Boutros, **The United Nations and Somalia 1992-1996**, New York, The United Nations Blue Books, cilt 3, 1996.

GIERKE, Otto, “Orta Çağ’da siyasi kuramlar:Devlet ve hukuk”, **Devlet Kuramı**,ed:Cemal Bali Akal, Ankara,Dost Kitabevi Yayınları, 3.Baskı,2011.

GLAHN,Gerhard von, TAULBEE, James Larry, **Law Among Nations**, New York, Pearson, Longman, 2007.

GÜNER, Mümtaz Onur, “İtalyan Krallığı’nın Doğu Akdeniz Politikası (1861-1913)”http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=10&ved=0CE8QFjAJ&url=http%3A%2F%2Fwww.dersindir.net%2Findir%2Fitalyan_kralliginin_dogu_akdeniz_politiasi1861_1913_the_eastern_mediterranean_policy_of_the_kingdom_of_italy_1861_1913.pdf&ei=tlKWUKEE4X34QSOW4CgDA&usg=AFQjCNFFfKZ_4DAIPUQ589cevz69IAUDQ&sig2=5VLQxHV7il1RPMv6LZZrnQ (01 Kasım 2012).

HAGGENMACHER, Peter, “Vitoria’dan Vattel’e uluslararası hukuk kişisi egemen devlet”, **Devlet Kuramı**,ed: Cemal Bali Akal, Ankara,Dost Kitabevi Yayınları, 3.Baskı, 2011.

HERBEST, Jeffrey, “Responding to State Failure in Africa”,**International Security**,cilt 21,sayı 3,1996.

HICKS,Irvin, “UN Security Council Adopts Resolutions 865 on Somalia”,**U.S.Department of State Dispatch**,cilt 4,40.Baskı,1993.

HOUDEK,Robert, “Update on Progress in Somalia”, **Statement before the Subcommittee on Africa on the House Foreign Affairs Committee**,cilt 4,8.Baskı,1993.

HOWARD, Tiffiany O., "Revisiting State Failure: Developing a Causal Model of State Failure Based Upon Theoretical Insight", **Civil Wars**, cilt 10, sayı 2, 2008.

İSLAM Ülkeleri Somali için İstanbul'da Toplandı, <http://www.turkishny.com/headline-news/2-headline-news/63259-islam-ulkeleri-somali-icin-istanbulda-toplandi>, (26 Mart 2012).

İYİLİK Gemisi Somali'nin Yaralarını Sarmaya Hazırlanıyor, (Erişim), <http://www.tika.gov.tr/haber/iyilik-gemisi-somalinin-yaralarini-sarmaya-hazirlaniyor/12>, (01 Nisan 2012).

KAGAN, Robert, **Cennet ve Güç**, İstanbul, Koridor Yayıncılık, 2005.

KESKİN, Funda, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1998.

KIVANÇ ,Ümit, **Afrika Boynuzu'nda Ne Oldu?**, İstanbul, Birikim, 1979.

LANGFORD, Tonya, **Things Fall Apart: State Failure and the Politics of Intervention**, U.S.A., International Studies Association, 1999.

LEWİS ,I.M., **A Modern History of the Somalia**, U.S.A., Ohio University Press, 4. Baskı, 2002.

LIBERATION Tigers of Tamil Eelam (LTTE), <http://www.satp.org/satporgtp/countries/shrilanka/terroristoutfits/LTTE.HTM>, (01 Kasım 2012).

LORENZ, F.M., "Confronting Thievery in Somalia", **Military Review**, cilt 74, 8. Baskı, 1994.

MACMILLAN,Margaret, **Paris 1919**,Ankara,Odtü Yayıncılık,2004.

MAİO,Jennifer De, “Managing Civil Wars”,**World Affairs**, cilt 168,sayı 3, 2006.

MANJİKİAN, Mary, “Diagnosis, Intervention, and Cure:The Illness Narrative in the Discourse of the Failed State”,**Alternatives**,sayı 33,2008.

MARC, Renaud Denoix De Saint,**Devlet**,çev:İsmail Yerguz,Ankara, Dost Kitabevi Yayınları,2004.

MARTON, Peter, “Global Governance”,**Perspectives**,cilt 16,sayı 12,2008.

MATHİAS,Hilletework, “Superpowers’ in the Horn of Africa:The Ethiopian Somali border conflict”,**Harward University**, 1985.

MAZOV,Sergei, **The USSR and the Former Italian Colonies, 1945-50**,Cold War History,cilt 3,sayı 3, 2003.

MOHAMED,Jama “**Imperial Policies and Nationalism in The Decolonization of Somaliland.1954-1960**”,[http://www.mballi.info /doc120 .htm](http://www.mballi.info/doc120.htm), (30 Ekim 2012).

NEMETH,Mary, Somalia Fiasco,**Maclean’s**,cilt 106,30.Baskı, 1993.

NOVATİ,Giampaolo Calchi, “Italy and Africa: how to forget colonialism”,**Journal of Modern Italian Studies**, cilt 13,sayı 1,2008.

OCAK, Serkan, “Mülteci Kampında Bir Toprak Ağası”, **Radikal Gazetesi**, 17Ağustos 2011.

ORCHARD, Phil,“Humanitahan Interventions in Failed States”, **Department of Political Science Memorial University of Newfoundland**,2001.

PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, III. Kitap, Ankara, 3. Baskı, 1999.

PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2006.

PIAZZA, James A., “ Incubators of Terror: Do Failed and Failing States Promote Transnational Terrorism?”, **International Quarterly**, sayı 52, 2008.

PIAZZA, James A., “Draining the Swamp: Democracy Promotion, State Failure and Terrorism in 19 Middle Eastern Countries”, **Studies in Conflict & Terrorism**, sayı 30, 2007.

PRESS, Robert M., “Retreat from Somalia”, **Christian Science Monitor**, cilt 87, 63. Baskı, 1995.

PRESS, Robert M., “UN and US Prepare for Chaotic Ending to Somalia Venture”, **Christian Science Monitor**, cilt 87, 51. Baskı, 1995.

ROTBURG, Robert I., “The New Nature of Nation-State Failure”, **The Washington Quarterly**, 2002.

ROTBURG, Robert I. , **When states fail: Causes and consequences**, New Jersey, USA, Princeton University Press, 2004.

SCHMITT, Carl, “Somut ve çağa bağı bir kavram olarak devlet”, **Devlet Kuramı**, ed: Cemal Bali Akal, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, 2011.

Security Council Establishes New UN Operation In Somalia, **United Nations Chronicle**, cilt 29, 1992.

SİLAH Ambargosu Kısmen Kalktı, <http://www.aa.com.tr/tr/s/140516--silah-ambargosu-kismen-kalkti>, 13 Mart 2013.

SUR,Melda, **Uluslararası Hukukun Esasları**,İstanbul,Beta Yayınları, 2011.

ŞAHİN,Bilge, **Somali Cumhuriyeti**,Ankara,Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2011.

TARAKE,Gebru, “The Ethiopia-Somalia War of 1977 Revisited”,**International Journal of African Historical Studies**,cilt 33,sayı 3,2000.

TARNOFF, Peter, “U.S. Policy in Somalia”,**U.S. Department of State Dispatch**,cilt 4,32.Baskı, 1993.

TAŞDEMİR, Fatma, **Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku**,Ankara,Adalet Yayınevi, 2009.

TAŞDEMİR, Fatma, **Yeni Dünya Düzeninde Self-determinasyon**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

TAŞDEMİR,Hakan,**Uluslararası İnsani Hukukta Siviller**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, GÜSBE, 1999.

TAYLAN,Nejat, **Somali Tarihine Kısa Bir Bakış ve Geçmişte ve Bugün Türk-Somali İlişkileri**,İstanbul ,Avcıol Matbaası, 1987.

TEKİN,Segah,**İnsani Müdahale Kavramı ve Libya’nın Geleceği**,Ankara,Başak Matbaacılık, Nisan 2011.

TERRAY, Emmanuel,“Devlet,rastlantı ve zorunluluk.Bir tarih üzerine düşünceler”, **Devlet Kuramı**,ed:Cemal Bali Akal,Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 3.Baskı,2011.

THE BERLİN CONFERENCE 1884”,[http:// www.thenagain.info /WebChron /Africa/BerlinConf.html](http://www.thenagain.info/WebChron/Africa/BerlinConf.html), (29 Ekim 2012).

THÜRER, Daniel, "The "Faliel State" and Internatioanl Law", <http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/html/57JQ6U.>, (10 Ocak 2010).

TOPUZ, Hıfzı, **Kara Çıgılık**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1. Baskı, 2008.

TRİPODİ, Paolo , “Back to The Horn :Italian Administration and Somalia’s Troubled İndependence”, **International Journal of African Historical Studies**, cilt 32, 1999.

UN Peace-Keepers Attack Aidid in Somalia, **Africa Report**, cilt 38, 4. Baskı, 1993.

UN Peace-Keepers to Withdraw by End of March 1995, **United Nations Chronicle**, cilt 32, 1. Baskı, 1995.

UNOSOM II Takes ‘Decisive Action to Restore Peace”, **United Nations Chronicle**, cilt 30, 3. Baskı, 1993.

UNOSOM Objectives Affirmed, Despite Continuing Violence, **United Nations Chronicle**, cilt 30, 4. Baskı, 1993.

UNOSOM Withdrawal Completed ‘Virtually Without a Hitch, **United Nations Chronicle**, cilt 32, 2. Baskı, 1995.

VİNCİ, Anthony, “Anarchy, Failed States, and Armed Groups: Reconsidering Conventional Analysis”, **International Studies Quarterly**, sayı 52, 2008.

WEISS, Thomas G., “Military Civilian Interactions Intervening in Humanitarian Crises”, Maryland, 1999 <http://daccess-dds-ny.un.org/doc>

/RESOLUTION/GEN/NR0/010/92/IMG/NR001092.pdf?OpenElement,(15 Mart 2013).

ZARTMAN,William, **Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority**, Lynne Rienner Publishers, USA, 1995.

http://gorsel.yandex.com.tr/yandsearch?img_url=www.knowledgerush.com%2Fwiki_image%2F0%2F02%2FColafrica.jpg&tld=com.tr&p=1&text=colonial%20africa%20map&noreask=1&pos=58&lr=11503&rpt=simage , (30 Ekim 2012).

http://gorsel.yandex.com.tr/yandsearch?text=somalia%20colonial%20map&noreask=1&img_url=www.cja.org%2Fimg%2Foriginal%2Fsomalia_colonial_map.jpg&pos=0&rpt=simage&lr=11503 , (30 Ekim 2012).